

Diyanet

Aylık Dergi

gençlik ve kimlik

Günümüz gençliğinin kimlik
ve anlam sorunu

Prof. Dr. M. Emin Özafşar ile
ahlak ve etik üzerine söyleşi

Sınav kaygısı

233
Mayıs 2010

DIRİLİŞ DESTANI

ÇANAKKALE UNUTULMASIN

ÇANAKKALE ZAFERİ'NİN 95. YILI ANISINA...

Sezgin Çevik

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

yayınlarımız

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

GÜNDEM

- Günümüz gençliğinin kimlik ve anlam sorunu 4
Prof. Dr. Hayati Hökelekli
- Gençlik döneminde kimlik gelişimi ve din 8
Yrd. Doç. Dr. Naci Kula
- Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler 13
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır
- Gençlerin değişen ilgi ve ihtiyaçları, din hizmetlerini nasıl dönüştürmeli? 17
Doç. Dr. Nurullah Altaş

SÖYLEŞİ

- Prof. Dr. M. Emin Özaşar ile ahlak ve etik üzerine 22
Söyleşi: Dr. Yüksel Salman

DİN - DÜŞÜNCE - YORUM

- Hz. Peygamber'in eğitim(ciliğ)ini güncellemede çoğulluk 26
Prof. Dr. M. Şevki Aydın

DİN ve SOSYAL HAYAT

- Hakkını savunan kadın 30
Prof. Dr. Ramazan Altıntaş
- İlahî vahyin inşa ettiği hayatlar: Örnek hanım şahsiyetler 32
Hatice Kübra Görmez

AİLE

- Çocuklarla büyümek 36
Ayla Abak
- Sınav kaygısı 38
Kamil Ertekin

BİR KONU BİR AYET

- Tebliğ sorumluluğumuzu ne zaman üstleneceğiz? ... 40
Doç. Dr. İbrahim Hilmi Karslı

BİR HADİS BİR YORUM

- Arkadaşın iyisi 42
Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal

DÜNDEN BUGÜNE DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

- Tevhid-i Tedrisat ve Diyanet hizmetleri - I 44
Dr. Mehmet Bulut

DİN GÖREVLİSİNİN HATİRA DEFTERİNDEN

- Kutlu Nebi'nin kutlu doğumunun ardından 48
Remzi Eralp

KÜLTÜR-SANAT

- Mardin taşının esrarı, taş ustalarının sabır taşları... .. 50
Suzan Çataloluk

EDEBİYAT

- Şiirimizde İstanbul 54
Bekir Oğuzbaşaran

SÖZÜN ÖZÜ - BERCESTE BEYİTLER

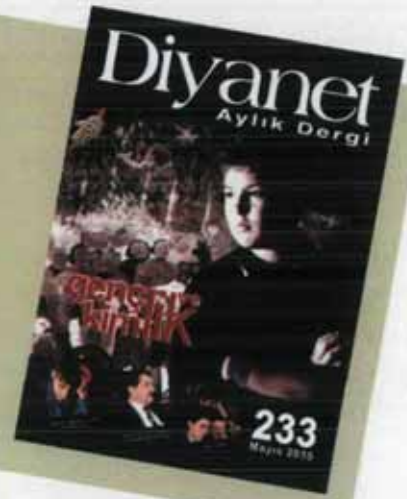
- Latîf olsa latîfe hoştur elbet
Velâkin hâric olmaya edebden 56
Vedat Ali Tok

CAMİLERİMİZ

- Kuruluş yılları hatırası: Bilecik'te Orhan Gazi Camii .. 58
Cevat Akkanat

PORTRE

- Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Bizans Kralına gönderdiği davet elçisi Dihye b. Halîfe el-Kelbî (r.a.) 62
Doç. Dr. Adem Apak

13

Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler

26

Hizmeti
Peygamber'in
eğitim(ciliğ)ini
güncellemede
çoğulluk

30

Hakkını savunan kadın

58

Kuruluş yılları hatırası:
Bilecik'te Orhan Gazi Camii

İÇİNDEKİLER

"Küçük yavrum, bebeğim ne zaman büyüdü de bir genç kız/delikanlı oldu!..." Pek çok anne ve babanın bazen hayıflanarak, bazen heyecan ve mutlulukla, bazen de şaşkınlıkla kendi kendisine sorduğu bir sorudur bu.

Sanki daha dün dizimizin dibinde oturan, babasının pantolonunu ya da annesinin eteğini çekiştiren, yapacağı her iş için bizden izin isteyen küçük çocuk gitmiş, yerine zaman zaman asi, zaman zaman iç dünyasına kapanmış, kimi zaman neşeli, kimi zaman durgun, bağımsızlık isteği güçlü olan bir genç insan gelmiştir. Çoğu anne baba, birden karşılana çıkan, hayatının baharındaki bu yetişkinliğe alışmakta, onu anlamakta, onunla iletişim kurmakta, onun dünyasına nüfuz etmekte güçlük çeker. Zira kendilerinin o dönemleri çoktan geçmiş, büyük oranda da o dönemi, o günlerdeki duygu ve düşüncelerini, hayata bakışlarını ve bütün bunları yönlendiren etkenleri unutmuşlardır. Ya da değişen yaşları ve tecrübeleriyle birlikte bakış açıları, anlayışları değişmiştir. Kazanımları onlara, bir zamanlar kendilerinin, şimdiye çocuklarının içinde bulundukları gençlik döneminin insan hayatında ne kadar önemli bir zaman dilimi olduğunu, hayatımızın bundan sonraki kısmı üzerinde bu günlerin ne denli büyük bir etkiye sahip olduğunu öğretmiştir. Ebeveynler, kendilerinin tecrübe ederek veya yanılarak öğrendiklerini çocuklarının da tecrübe etmesine ve acı tecrübeler yaşamalarına razı olamazlar.

Genç insanla ebeveyni ya da daha yaşlı kuşak arasın-

daki bu tarz ilişki belki de insanoğlu yeryüzünde yaşamaya devam ettiği sürece var olacak bir durumdur. Bütün zafiyetleri ve dönemin getirdiği zorluklara rağmen, "yetenekleri ve cesaretleri" ile birlikte geleceğimizin teminatı olan gençleri bugüne, yarıya ve ebedi âleme hazırlama konusu bugünün olduğu kadar yarının da hayati bir konusu olmaya devam edecek ve yılların tecrübe imbiğinden geçerek dile getirilen şu söz gerçekliğini daima koruyacaktır: "Gençler bilse, yaşlılar muktedir olabilse."

Bugün dünya genelinde en fazla genç nüfusa sahip ülkelerden biri olmamız milletimiz adına mutluluk vesilesidir. Ancak dinamizmin ve enerjinin sembolü olan gençliğimizin inancı sağlam, öz değerlerine bağlı, kimlikli, kişilikli, ülkemiz ve insanlık için hayırlı birer fert olarak yetiştirilmesine yönelik neler yapmamız gerektiğini hep birlikte düşünme ve istikbalimizi emanet edeceğimiz gençliğimizi geleceğe çok iyi hazırlama sorumluluğumuz bulunmaktadır.

Elinizdeki dosyayı bu düşüncelerden yola çıkarak hazırladık. Genel anlamda gençlik üzerinde durmak yerine, "gençlikte kimlik gelişimi ve din" konusunda yoğunlaşmayı daha yararlı bulduk. Böylece günümüz gençliğinin karşı karşıya kaldığı zararlı akım ve alışkanlıkların etkisinden kurtulmasında dini değerlerin nasıl bir çıkış yolu olabileceğinin de cevabını bulmaya çalıştık. Birbirinden kıymetli yazarlarımız tarafından ele alınan her bir konuyu zevkle okuyacağınızı düşünüyorum.

Dr. Yüksel Salman

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel Salman

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdülkâşım İşcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar (Dön. Ser. İşl. Mtd.)

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Bektaşoğlu
mbektasoglu@mynet.com

Elif Arslan
elifarslan4@gmail.com

Tashih
Sait Şan

Arşiv
Ali Duran Demircioğlu

Dizgi
Latif Köse

Yönetim Merkezi
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı
Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 295 73 06 Fax: (0312) 284 72 88

Abone İşleri

Tel : (0312) 295 71 96-97
Fax : (0312) 285 18 54
e-mail : dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt içi yıllık: 24.00 TL
Yurt dışı yıllık: ABD, 30 ABD Doları
AB Ülkeleri, 30 Euro
Avustralya, 50 Avustralya Doları
İsveç ve Danimarka, 250 Kron
İsviçre, 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası Ankara - Akay şubesindeki IBAN: TR 84000100076005994308-5001 no'lu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir mektubun Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü Üniversiteler Mahallesi Dumlupınar Bulvarı No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA adresine gönderilmesi gerekir.

Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın
Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Temsilcilikler

Yurt içi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri

web: www.diyanet.gov.tr
e-mail: diniyayinlar@diyanet.gov.tr
sureliyayinlar@diyanet.gov.tr
aylikhaber@diyanet.gov.tr

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tasarım - Baskı Cilt

uner **evren**

Konya Devlet Karayolu (29. km) Oğulbey Kavşağı
Evren Yayıncılık Sermeleri No: 1
www.uneryayincilik.com
www.evrenyayincilik.com
Tel.: 0 312 615 54 54 Pbx
Fax.: 0 312 615 54 55

Basım Yeri: ANKARA
Basım Tarihi: 06.05.2010

ISSN - 1300 - 8471

BAŞYAZI

Gençlerimizle daha aydınlık günlere...

Gençlik, hayatın en hareketli, dinamik, bir o kadar da önemli bir dönemidir. Kişinin fizyolojik, ruhi, duygusal bakımdan değişip geliştiği bu dönem, iyi ve kötü alışkanlıklar kazandığı, faydalı ve zararlı bilgiler edindiği, çevresini ve arkadaş gurubunu oluşturduğu, kişilik ve karakterinin yerleşmeye başladığı bir zaman dilimidir. Onun için de, Kur'an'ın tabiriyle 'Rahman'ın kulları'nın, "Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize gözyadınlığı kıl ve bizi de Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle." (Furkan, 74) şeklindeki duayı ve "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..." (Tahrim, 6) ayetinin yüklediği sorumluluğu, anne-babalar ve bütün yetişkinler olarak tüm benliğimizle hissetmek, buna uygun bir gençliğin yetişmesi için çaba harcamak büyük bir önem arz etmektedir.

Hayatının her anında ve her alanında bizlere örnek olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de, gençlerin her yönden bilgili, ahlaklı ve donanımlı olarak yetişmeleri yönünde bizleri teşvik etmiş ve onlara gerektiğinde önemli sorumluluklar yüklemiştir. Nitekim Allah Rasulü'nün "Onun kalbine hidayet ver, dilini (hak yolunda) sabit kıl." (İbn Mâce, Ahkâm, 1) duasıyla genç Hz. Ali'yi Yemen'e görevli olarak göndermesi ve genç Üsâme'yi ordu komutanı yapması (Buharî, Megazi, 88), gençlere sorumluluk vermemiz, güvenmemiz ve onları yarınlara hazırlamamız konusunda bizlere ışık tutmaktadır.

İnsanın hayatı boyunca karşılaşacağı başarı veya başarısızlıklarında hiç şüphesiz çocukluk ve gençlik dönemlerinde kazanmış olduğu bilgi ve birikimin etkisi asla göz ardı edilemez. Hayatın en önemli dönemeçi olan gençlik dönemi, sanat, spor, zihinsel aktiviteler gibi faydalı uğraşlarla, okuma, araştırma, bilgi edinme gibi faydalı işlerle ve insan onuruna yaraşan her türlü güzel ve erdemli davranışlarla iyi değerlendirildiği takdirde, gelecek günlerin mutluluk, huzur ve başarı ile dolması mukadderdir. Buna mukabil gençlik döneminde yapılmış ihmal, tembellikler ve hatalar, sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklar, faydasız iş ve uğraşlar, kişileri tüm hayatları boyunca mutsuz edecek sonuçlar doğurmaktadır. Çağımızda insanların önemli bir kısmının, zamanlarını televizyon başında veya internet ortamında geçirdiği düşünüldüğünde, gençlerimizin bu yollardan gelen tehlikelere karşı korunmaları için önlem alınması, bu araçları daha bilinçli bir şekilde kullanmalarının sağlanması gerekir. Bu konuda çevreye, yetkililere, ebeveynlere ayrı ayrı sorumluluklar düşmekle birlikte, gençlerimizin irade eğitimleri ve kendi istikametlerine sahip çıkma dirayetleri çok daha önemlidir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz bizim yavrularımızdır. Sadece bizim ümit ve dualarımızın konusu değil, milletimizin sahip olduğu değer ve erdemleri yarınlara taşıyacak ve geleceği şekillendirecek olanlar da onlardır.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

Günümüz gençliğinin kimlik ve anlam sorunu

Gençler yakınlarında, önlerinde örnek alabilecekleri olumlu modeller bulurlarsa, bu onların yaratıcı güçlerini harekete geçirir, kendi toplumuna ve tüm insanlığa yararlı hedeflere yönelmelerine yardımcı olur.

Ergenlik dönemi, tabiatı itibarıyla sorunlu, bunalımlı bir hayat devresi olarak bilinir ve kabul edilir. Uzun çocukluk yılları geride bırakılmış fakat yetişkin bir insan olmanın bütün şartlarına da henüz ulaşamamıştır. Gençlerin hayata tutunma ve toplumda kendine bir yer ve gelecek bulma endişesi ile ortaya çıkan en temel sorunu "kimlik" sorunudur. Kendini, hayattaki yeri ve anlamını, amaç ve hedeflerini belirlemede gençler çok büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu yüzden ilk gençlik yıllarında, "Ben kimim, nereden geldim, ne yapmalıyım?" gibi soruların cevabı uzun süre araştırılır. Benliğini dengeleyecek, kalıcı, tutarlı ve sürekli bir aidiyet bağı, her şeyi anlamlı kılan kuşatıcı bir hayat felsefesi

genç insanın peşinden en çok sürüklendiği bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. İlk gençlik yıllarında kimlik, rol ve statü karmaşasının yol açtığı bocalamalar uzun ya da kısa bir süreyi alabilir. Özellikle günümüzde bu ihtiyacın olumlu şekilde karşılanması daha da zorlaşmış gözükmektedir. Çünkü gençlerin "kimlik" arayışını olumlu şekilde karşılayacak toplum ve kültür değerleri zaafa uğramıştır.

Gençlerin yaşadıkları sorunlar yalnızca gelişmiş ülkelere mahsus bir durum olmayıp, çeşitli kültürlerde ve zamanlarda az çok benzerlerine rastlanan, neredeyse evrensel bir olgudur. Bununla birlikte bu sorunların gerek derinliği gerek-

Bir toplumda değerlerin sarsılması ya da yıpranması, o toplumun yetişmekte olan çocuk ve gençlerini sağlıklı bir gelişmeden yoksun bırakır. Ne için, hangi amaçla yaşadığını bilemeyen ve bulamayan gençler "huzursuzluk", "stres", "bıkkınlık" "anlam boşluğu" gibi olumsuz duygu ve kaygılardan kendilerini kurtaramazlar.

se yaygınlığı, son yüzyılda çok ileri boyutlara ulaşmış gözükmektedir. Bu sorunun yaygınlığı konusunda uzmanlar hemen hemen görüş birliği içerisinde olmakla birlikte, sonuçlarının değerlendirilmesinde kötümserlerin yanında iyimserler de bulunmaktadır. Gençlerin yaşadıkları kimlik bunalımının temelinde, hızla değişen ve gelişen toplum şartları içerisinde birbirine zıt rol beklentileri ve çoklu tercihler karşısında kalmaları ile sosyal yapıların onlara zorla dayattığı yaptırımların varlığından söz edilmektedir. Sebep her ne olursa olsun ortada var olan bir gerçek vardır: Günümüzde sosyo-kültürel sistem, gençlerin kendilerini ve dünyayı bir bütün olarak anlama ve anlamlandırmada kurumsal temelli ve kültürel alternatifler sağlamada yetersiz kalmaktadır. Toplumsal ilişkiler, artık bir kimsenin kimliğini kurgulaması için gerekli güvenilir dayanak noktası oluşturmamaktadır.

Gençlikte istekler kadar idealler en etkili ve güçlü şekilde kendilerini hissettirirler. Gençlik idealizmini, saf iman ve hakikate, iyilik ve adalete duyulan özlemin bir ifadesi olarak anlamak gerekir. Dünyayı değiştirmek, her şeye yeni bir düzen vermek, gerçek adaleti sağlamak onların derin özlemleri arasında yer alır. Gençlerin bu dönemi hasarsız atlatabilmeleri için, kendilerine örnek alabilecekleri, hayranlık, sevgi ve bağlılıklarını onlara yansıtabilecekleri modellere ihtiyaçları vardır. Yakın çevrelerinde özdeşim kurabilecekleri rol modelleri ve hayatlarını anlamlı kılacak değerler ve tatmin edici bir hayat felsefesi, gençlerde olumlu bir kimlik gelişiminin temel şartlarıdır. Eğer gençler yakınlarında, önlerinde örnek alabilecekleri olumlu modeller bulurlarsa, bu onların yaratıcı güçlerini harekete geçirir, kendi toplumuna ve tüm insanlığa yararlı hedeflere yönelmelerine yardımcı olur.

Kimlik sorununu olumlu bir sonuca ulaştıramayan gençleri bekleyen sonuç "yabancılaşma"dır. Yabancılaşma; kimlik kaybı, kişilik parçalanması, güçsüzlük, inanç ve değerleri kaybetme, ahlaki hor görme, kuralsızlık ve duyarsızlık gibi sonuçlarıyla gençliği tehdit eden en önemli tehlike-

leri dile getiren bir kavramdır. Benlik gelişmesi iki ana damardan beslenir. Birisi istekler, arzular, ihtiyaçlar (beslenme, cinsellik, sevgi, bağlanma, bağımsızlık, kendini gerçekleştirme...) diğeri de değerler, idealler, amaçlardır (din, ahlak, gelecek...). Benliğin sağlıklı gelişimi, ikincilerin birincileri yönettiği ve denetlediği bir denge durumuna bağlıdır. İnsanın insan olması, kendini aşan bir değerler dünyası ile bağ kurması, belli bir hedefe kendini adanmasına bağlıdır. Bu sistemin tersine dönük çalışması, yani içgüdü, istek ve ihtiyaçların kişiyi yönetmesi, yabancılaşma denilen durumun en önemli kaynağıdır. İnsandaki doğal dürtülerin dinî-ahlaki kuralları ve bireysel ve toplumsal idealleri ve değerleri aşması güçsüz ve etkisiz kılmasıyla ortaya çıkan nevrotik karakter neticede yabancılaşmaya neden olmaktadır. Bu durum, ünlü olma, para ve iktidar hırsları, cinsel isteklere aşırı düşkünlük gibi belli bir tutkunun bireye hâkim olması ve onun kişiliğinden ayrılmaması ile ortaya çıkar ve giderek bireyi bir kuvvet olarak yönetmeye başlar. O artık varlığının bir parçasına mahkûm bir duruma düşer. Kendinde kalan her şeyi bu arzusunun emrine verir. Bu arzu güçlendikçe kişi yenik düşer ve bir parçasının kölesi haline geldiği için, insan kendine yabancılaşır.

Yaşadığımız dünyada pek çok genç insan toplumda bunalıyor, acı çekiyor, kendi tanımını ve yaşamının anlam ve amacını üretemiyor. Kendisini bir boşluk ve belirsizlik içerisinde buluyor. Her şeye sahip olsa bile gerçek tek bir amaca sahip olamadığı için, kendisini tahrip edecek, kişiliğini zaafa uğratacak işlere yöneliyor. Bir toplumda değerlerin sarsılması ya da yıpranması, o toplumun yetişmekte olan çocuk ve gençlerini sağlıklı bir gelişmeden yoksun bırakır. Ne için, hangi amaçla yaşadığını bilemeyen ve bulamayan gençler "huzursuzluk", "stres", "bıkkınlık" "anlam boşluğu" gibi olumsuz duygu ve kaygılardan kendilerini kurtaramazlar. Bu durumda kendinden ve doğadan yabancılaşma, hayatın donuklaşması ve kişinin otomatikleşmesi kaçınılmaz olur.

İçinde bulunduğumuz çağdaş toplum yapı ve ilişki biçimleri bakımından yabancılaşmayı önleyici sistemler geliştirmede son derece yetersiz kalmaktadır. Daha doğrusu bireylerin istek ve ihtiyaçlarını alabildiğine kısırtarak, zayıf bir benlik yapılanmasına yol açmaktadır. Çağdaş toplumsal düzen içerisindeki değer ve düşünce sistemlerindeki yetersizlik, iştah dolu arzuları engelleyip bastıramadığı için bu arzular, kendilerini durdurması gereken sınırların nerde bulunduğunu bilemez hale gelmişlerdir. Tam böyle bir ortamda yalnızca genel dinamiklerinin niteliği gereği daha yoğun olması bile, onları doğal aşırı coşkunluk halinde bulundurmaya yetmektedir. Refahın artması nedeniyle arzular da taşan bir coşkunluk içerisinde. Bu istek ve arzulara sunulan daha da vaat edici ödüller onları dürtmekte, daha zor beğenir bir duruma sürüklemekte, geleneksel kuralların yetke ve gücünü yitirdiği bir dönemde, tüm kurallar karşısında daha da sabırsız kılmaktadır. Düzensizlik ve anomi hali, ihtirasların daha güçlü bir disipline girmesine ihtiyaç duyulmaları gereken bir dönemde, aksine giderek sınır tanımamaları nedeniyle daha da pekiştirilmiş olmaktadır.

Günümüzde, nesiller arasında büyük mesafeler oluşmuştur. Genç kuşak ile yetişkin kuşak arasında yeterli ve doyurucu iletişim imkânları ortadan kalkmıştır. Yetişkin ve yaşlı kuşağın gençler üzerindeki manevi otoritelerinin zayıflaması ve silinmesi sonucu yaşlılar "değersiz" olarak görülmektedir. Bu da onlar tarafından gençlere geleneksel değerlerin aktarılmasını engellemekle kalmamakta, yaşlıların geleneksel değerlerin sembolü (modeli) olarak görülmelerinden dolayı, onların temsil ettikleri değerleri de değersiz hale getirmekte, böylece yabancılaşma çok daha etkili bir durum almaktadır. Gençler çoğu zaman aile ve akraba ilişkilerinden kopuk dar bir arkadaş çevresi içerisinde hayatlarını sürdürmektedirler. İlişki kurulan yetişkinlerle de ortak tecrübe paylaşımı ve dayanışma yok denecek kadar azdır. Yalnızca dil ile sınırlı bir iletişim yaşanmakta, bazen bu bile gerçekleşmemektedir. Yetersiz toplumsallaşma pek çok gencin hayatında telafisi çok zor olan olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. İnsan "ben"liği ya da kimliğini diğer insanlarla ilişkiler sayesinde şekillendirir. Fakat bu ilişki sadece dil vasıtasıyla iletişim ile sınırlı kalıyorsa, o zaman "kimlik kaybı" kaygısı ortaya çıkar. Bundan dolayı kişisel yabancılaşma yaşayan kimse, böylece parçası olduğu toplumdan ayrı

kalarak insanlarla anlamlı ilişkiler kuramamakta ve böylece kişiliğinin bazı kısımlarını gerçekleştirememektedir. Bu durumda yabancılaşan insan, sadece diğer insanlarla değil, kendisiyle de temas geçemeyen insan olmaktadır. Bu durumdaki kişi insanlara ve kendine güven ve saygınlığını kaybeder; insanları ikiyüzlü, bencil ve ilgisiz olarak algılar. Hissetmiş olduğu güvensizlik duygusundan dolayı başkalarına yanaşamayan, onlarla düzeyli bir ilişki kuramayan bireyler, bulamadıkları "toplumsal destek" duygusu yerine, kendilerini güvene alabilmek için maddeye yönelmekte, daha fazla maddeye sahip olarak telafiye çalışmaktadırlar.

Yabancılaşmanın pek çok sonuçları vardır. Bunlardan en önemlilerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Benliğin zayıflaması, bencilleşme, hazzıcılık ve menfaatçilik, değer ve inanç yitimi, anlamsızlık ve ruhsal çöküntü (depresyon).
- Kendi iç dünyası üzerinde kontrol ve denetimin zayıflaması, kendine hâkim olamama, sürüklenme.
- Kimliğin zayıflamasına bağlı olarak aşırı uyumsuzluk; moda ve reklamlara göre hayatına düzen verme.
- Kendini unutma, kendinden kaçış sistemlerinin devreye girmesi (madde bağımlılığı, eğlence ve sefahat düşkünlüğü, intiharlar).
- Sınırsız tüketim ve gösterişçilik (sahip olma tutkusu, şişirme, markacılık) eğilimi.
- Marazi yalnızlık duygusu ve suç davranışı.
- Boşluk, hiçlik, anlamsızlık duygularını yansıtan süregelen kaygı.

Toplumumuzda son zamanlarda giderek güçlenme eğilimi gösteren gençler arasındaki şiddet olgusu, alkol ve uyuşturucu madde kullanımındaki hızlı artış, ana babaya veya öğretmene karşı gelme ve saygısızlık, sahtekârlık, cinsel davranış bozuklukları, intihar ve benzeri daha birçok sorunlar aile ve eğitimcileri ciddi olarak kaygılandırmaktadır. Öte yandan, çocuk ve gençleri kendine bağımlı kılan kontrolsüz ve ilkesiz internet kullanımına bağlı, sosyal açıdan uygun olmayan ve sonuçlarını düşünmeden yapılan olumsuz davranışlar, toplumun temel değerlerini sarsacak noktaya ulaşmış bulunmaktadır.

Bir kısım gençlerimizde kalıcı bir karakter yapısı-

na dönüşen bu olumsuz davranışların toplum hayatı açısından büyük riskler taşıdığı açık bir gerçektir. Güçlü suç ve şiddet eğilimi taşıyan ve toplum değerleriyle çatışan bu gençlerin ruhsal yapısını analiz eden bir uzmanın diliyle; bu gençlerde alabildiğine sınırsız bir özerklik eğilimi vardır. Her tür yetkeye karşı çıkarlar, tepki gösterirler. Fizik güce hayran olup bütün sorunların fizik güçle çözüleceği inancı içindedirler. Maddi doyum peşinde koşarlar. Cinsel yaşama ve bu yaşamın sapıklıklarına eğilim gösterirler. Geniş düşün dünyaları içinde daima yeni ve değişik serüvenlerin peşinden koşarlar. Gerçekler karşısında kolay ve çabuk hırçınlaşır, kriz geçirir, ölçsüz, gereksiz tepki gösterirler. Kendi başlarına güvenli ve yeterli olmadıkları için daima ufak gruplar oluşturup onlarla birlikte yaşar, birlikte eyleme girişirler. Alkol ve uyuşturucu kullanmaya büyük eğilim gösterirler.

Bir toplumda güven, barış, adalet, hakkaniyet, merhamet, sorumluluk gibi değerlerin sarsılması, bazı değerlerin kaybolması ve önemini yitirmesi durumunda, çocuk ve gençler sağlam bir karakter ve bütünleşmiş bir kişilik geliştiremezler. Bireylerin ve toplumun ruh sağlığı ciddi bir tehdit altına girer; toplumsal bütünleşme ve dayanışma zayıflar, kişi kişinin kurdu haline gelir. Yaşanan hayat anlamsız ve değersiz olarak algılanmaya başlanır. Çünkü değerler, davranışları-

mıza yön gösteren ilkeler ve standartlardır. Değerler, kişiye kendisini aşma, tek tek olayların üzerinde kalıcı ve tutarlı bir inanç ve tutum sahibi olma imkânı kazandırır. Değerlerin zayıflaması ya da eksik öğrenimi, yeterince içselleştirilememesi durumunda kişiliğimiz yetersiz ve etkisiz kalır; yeterince üretici ve yaratıcı olamadığımız için, yıkıcı, saldırgan ve geriletici eğilimler güç kazanır ve işbaşına geçer.

Dünya genelinde olduğu gibi, son yıllarda toplumumuzun da büyük bir değer kaybına uğradığı ve "ahlaki çöküntü" yaşadığı uzmanlar tarafından sık sık dile getirilmektedir. Gerçekten de asırlar boyu insanlarımızı bir arada tutan, hayatımıza anlam ve amaç katan pek çok değer kaybolmaya yüz tutmuştur. Bu durumda kendi toplumunu ve tüm insanlığı ilerletecek ideal ve amaçlardan yoksun olarak yetişen gençlerin gününbirlik haz peşinde koşar hale gelmeleri bir toplumu bekleyen en büyük tehditlerden birisi olsa gerektir. Buna karşılık milli ve manevi değerlerin güçlendirilmesi, toplumda gençlere iyi örnek oluşturacak model şahsiyetlerin öne çıkarılması ve onların yüksek ideallere özendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu yolda güvenli olarak ilerleyebilme, eğitimin her kademesinde planlı ve sistemli bir değerler eğitiminin uygulanması ile mümkün olacaktır.

Gençlik döneminde kimlik gelişimi ve din

Ergen, çocukluktan çıkmanın ve sosyalleşmeye başlamanın sağladığı kurum sebebiyle ailesi dışında, çevresinde ve toplumda beğendiği, onun gibi olmak istediği kişilerle özdeşleşmeye çalışarak kimliğini şekillendirir.

Gençlik, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçişini sağlayan bazı özelliklerinden dolayı diğer gelişim dönemlerinden farklı bir dönemdir. Genç kendini, hayatı ve toplumu sorgulayarak eskisinden farklı bir şekilde dünyayı algılamaya başladığı bu dönemde en önemli sorunlarından biri, kendini tanıma ve tanımlamada çektiği sıkıntıdır. Çünkü genç, biyo-psiko-sosyal yönden bir değişime uğramıştır. Biyolojik olarak vücut organlarında bir gelişme gözlenirken; ruhi yönden tam olarak nasıl davranması gerektiğini bilememenin sonucu bir davranış karmaşıklığı yaşamakta, sosyal açıdan da, aileden çevreye yönelmiş bir sosyalleşme süreci içerisinde girmektedir. Aynı zaman-

da soyut düşünme gücünün gelişmesine bağlı olarak genç, bütüncü bir dünya görüşüne sahip olma ve bu dünya içerisinde kendi yerini ve görevini belirleme ihtiyacıyla karşı karşıya gelmektedir.

Genç bu gelişme ve değişimler sonucu kendini tanımak ve tanımlamak, kendisinde ve çevresinde olup bitenleri bir bütün halinde anlamak isteyeceğinden, bütün bunlar karşısında nasıl bir tutum takınacağı konusunda sıkıntı çekecek ve birtakım çözüm yollarına da başvuracaktır. Kimi zaman bir büyüğüne yönelerek onun gibi olmayı arzulayacak, kimi zaman siyasi, fıkri ve ideolojik gruplara yönelecek, kimi zaman da dini bir

Din, gence birtakım değerler sunma ve aynı değerleri pratikler etrafında bütünleşen bir topluluk içinde bulunma, bunlara katılma imkânı sağlayarak gencin içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin, anlamının olduğu ve toplumdaki statüsünü belirlemede yardımcı olacağı fikrini kazandıracağından kendine güven duymasını sağlar.

kurtarıcı olarak görebilecektir. İşte bu farklı çözüm yolları içerisinde gencin kendini ve hayatı tanıyıp değerlendirmesinde din, onu nasıl etkilemekte ve bu nasıl gerçekleşmektedir? Bu aşamada din ile gencin kendini tanıma çabası olarak nitelendirilebilen kimlik arayışı arasında bir ilişki söz konusu mudur? Bu soruların cevabı gençlik döneminde kimlik gelişiminde dinin rolü konulu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Gençlik dönemi ve kimlik gelişimi

Ortalama olarak 12-20 yaş arası (Fowler D. Brooks, The Psychology of Adolescence, San Francisco 1920, s. 1; Birsen Gökçe, Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları, Ankara 1984, s. 22.) için düşünülebilecek gençlik kendi içinde de ilk gençlik (early adolescence) ve son gençlik (late adolescence) diye ikiye ayrılabilir. (Elizabeth Hurlock, Developmental Psychology, New York 1968.s. 392.) Gençlik çağını cinsel olgunluğun meydana geldiği bülûğ (puberty) dönemiyle aynı tutmamak gerekir. (Bülûğ (puberty) dönemi cinsel organların geliştiği ve üreme yeteneği kazandığı oldukça kısa süren fizyolojik değişikliklerin yaşandığı dönemdir. Arthur, S. Reber, Dictionary of Psychology, London 1985. s. 593.) Her ne kadar "bülûğ", gençliğin bir belirtisini teşkil etmekteyse de (Anthony Smith, İnsan Yapısı ve Yaşamı (çev. Erzen Onur, Nida Tektaş), İstanbul 1986, s. 253.) gençlik, bülûğ öncesini ve bülûğu içine alan fakat bülûğdan sonra da bu çağı etkileriyle devam eden daha uzun süreli bir devredir. (Haluk Yavuzer, Çocuk Psikolojisi, Ankara 1988, s. 268.) Böylece gençliği; biyolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlayabiliriz. (Karl C. Gorrison, Psychology of Adolescence, London, 1975, s. 2.) Bu dönemde gençte meydana gelen fiziksel-ruhsal değişimler, buna bağlı olarak kendi varlığının şuuruna varması sonucu, bağımsızlık arzusu, bağımsızlık arzusunun bir ifadesi olarak da topluma katılma çabaları, gencin yeni bir kimlik kazanması için

onu arayışa yöneltten faktörlerdir. Böylece genç, kimlik arayışı çabaları sonucu, kimliğini oluşturmaktadır. Gencin kimliğini oluşturmaya ise, özdeşleşme süreci ile gerçekleşir.

Bireyin kendisini bir başkası ile aynileştirmesi, kendini ona benzetmesi esasına dayanan özdeşleşme, (Reber, a.g.e, s. 341; Barlas Tolan ve arkd., Ben ve Toplum, Sosyal Psikoloji I, Ankara 1985, s. 21.) Çocukluk döneminde anne babayı örnek alarak gerçekleşirken, gençlik döneminde özellikle gencin bağımsızlık arzusu ve sosyalleşme sürecinin hızlanması ile anne baba dışındaki bireylerle özdeşleşmeye dönüşür. (Nuran Hortaçsu, İnsan İlişkileri, İstanbul 1981, s. 85.)

Genç, öncelikle yaşıtı arkadaşlarıyla özdeşleşir, onlara benzemek ister, onlarla kendini kıyaslar; arkadaşlarının giyimi, konuşma biçimi ve davranışlarını kendinde bir süre yaşatır; ancak bu, arkadaşlarını ve çevresindekileri taklitten ayrı bir şeydir. Bireyin hoşuna giden bir davranışın benimsenerek yenilenmesi olan taklitten (Reber, a.g.e., s. 345; Tolan, a.g.e., s. 21.) öte genç, bu davranışlarıyla kendine başkalarının davranışlarını kısa bir süre örnek almakta ve içinde bulunduğu grupta, toplumda rol ve yer sağlamaya, kimliğini kazanmaya çalışmaktadır.

Genç, bu kimlik kazanma süreci içinde sık sık yeni özdeşim örneklerine yönelir. Yönelindiği yeni özdeşim örnekleri gençte, kendine özgü giyim, davranış, inanç ve dünya görüşünü oluşturacak birtakım izler oluşturur (Aktuna, Yıldırım, "Gençlik Döneminde Toplumsallaşma ve Kuşak Çatışması" (tebliğ), s. 28.) ve bu izler gençte, oluşup bütünleştiğinde bir yandan kimliğini oluştururken diğer yandan da kişilikle toplum arasındaki tüm ilişkilerin temeli olan özerklik ve sorumluluk duygularını biçimlendirir. (Köknel, Özcan, Gencin Toplumsallaşması, Aile ve Çocuk, 1981, s. 36.)

Özdeşim örneklerinden aldığı izlerle kendine yeni bir kimlik oluşturan genç, Erikson'un belirttiği

Din aynı zamanda bir "yaşama tarzı" da teklif ettiğinden ferdi doğumdan ölüme kadar kuşatır. Doğumdan başlayarak yetişme tarzı, aile şekli, aile içi münasebetler ve ferdin diğer insanlarla münasebetleri vb. içtimai ilişkiler ve olaylar hakkında bilgilenirmede bulunur, kaideler koyar.

gibi bu kimliği, özdeşleştirmenin bittiği yerde kazanmaktadır. Yani gencin kimliğinin biçimlenmesinde geçmişte yaptığı özdeşimlerin de etkisi olmakla beraber kimlik, özdeşimlerin birbirine yamanmasından öte bütün özdeşimlerin bir bütünüdür. (Erikson, *Identity, Youth and Crisis*, Newyork 1968, s. 158.)

Böylece özdeşim örnekleriyle etkileşim sonucu kimliği gelişen genç, kendi benliğinin sürekliliğini algılamakta, kendine mal ettiği inanç ve değerleri, bir dünya görüşü oluşturmaktadır. Dolayısıyla gencin kendine, başkalarına, hayata vb. hususlara bakış açısının oluşması, onun kimliğinin bir göstergesidir. Gencin zihnini kurcalayan hayatın amacı, Allah'ın varlığı ve benzeri konularla ilgili sorular, onun bir hayat anlayışı kazanması ve birtakım inanç veya değerlere sahip olması açısından kendine sorduğu sorulardır. Bu sorulara bulunacak cevaplar sonucu, kimliği oluşturan bir dünya görüşü kazanılacaktır. (Smith ve arkd., *Psychology of Education*, New York 1956, s. 79.) Ayrıca gencin kimlik arayışında kendine sorduğu sorular arasında toplumdaki yeri, mevkii; bir başka ifadeyle sosyal statüsünün ne olduğu, ne yapacağı, ne olacağı ve gelecekte beklenenleri ile ilgili sorular da bulunur. (E. Mine Tan, *Toplum Bilimine Giriş, Temel Kavramlar*, Ankara 1981, s. 64-65.) Toplum içindeki yerini tayin etmesi, gencin birtakım sorumluluklar üstlenmesini de sağlayacağından önemli bir mesele olarak gencin zihnini kurcalamaktadır. Aynı şekilde mesleki rol, ergenin topluma katılması ve kimliğini, yapacağı işle belirginleştirmesi açısından önemlidir. Bu konuda eğitim ve iş imkânlarının iyi olması, gencin mesleki rolünü belirlemedeki sıkıntılarını kısa zamanda atlatmasını sağlayacaktır. Mesleki rolün kazanılması gencin sosyal statüsü ile ilgili sorunlarının çözümünde etkili olacaktır. (Smith ve arkd., a.g.e., s. 33-34; Öztürk, a.g.e., s. 86.) Dolayısıyla yaşanan bu durumlar, gencin hem herkesten başka hem de çevresiyle anlamlı bağlar kurmuş bir kişi olmasını sağlar. (Yörükoğlu, a.g.e., s. 98.)

Gençlik döneminde kimlik arayışında dinin referans alınması

Ergenlik dönemine giren gencin kendinde meydana gelen değişme ve gelişmelerle, çocukluktan yetişkinliğe doğru geçişini algılaması onun yetişkinlik rolüne hazırlanmasını sağlayacak kimlik kazanma çabalarını da beraberinde getirir.

Gencin ergenliğe has kimliği oluşturmada en önemli dayanağı ve referansı birtakım özdeşim örnekleridir. Ergen, çocukluktan çıkmanın ve sosyalleşmeye başlamanın sağladığı konum sebebiyle ailesi dışında, çevresinde ve toplumda beğendiği, onun gibi olmak istediği kişilerle özdeşleşmeye çalışarak kimliğini şekillendirir. Bu özdeşim örnekleri arasında yukarıda belirtildiği gibi, din ve ideoloji de yer alır. (Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul 1983, s. 24.) Çünkü din veya ideoloji, (İdeoloji ve mahiyetiyle ilgili olarak bakınız: Mardin, a.g.e., s. 13-33.) gencin kimliğini oluşturmada "Ben neyim?", "Kimim?" sorularına cevap bulmak için başvurabileceği referans özelliğine sahiptir. Din ve ideoloji bir izah sistemi olması (İlyas Göz, *Dinin İdeoloji İle Münasebeti* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1986, s. 33-34.) ve güven duygusunu kazandırması yönüyle (Göz, a.g.t., s. 35-38; Vanş, a.g.e., s. 105.) gencin kimliğini oluşturmada katkıda bulunurlar.

a) Güven duygusu kazandırma

Güven duygusu, bireyin karşılaştığı güçlüklerle başa çıkabilecek gücü bularak kendine ve başkaları tarafından aldatılmayacağı hissiyle de çevresine güven esasına dayanır. (Mardin, a.g.e., s. 24.) Bu güven duygusu, kişinin bebeklik döneminden itibaren başta annesi olmak üzere çevresiyle olan ilişkileri ve onların tutumları çerçevesinde müspet ya da menfi tarzda gelişir. (Erikson, *Childhood and Society*, Newyork 1965, s. 249; Erikson, *Identity and The Life Cycle*, New York 1980, s. 56.) Ergenlik döneminde de kendine güven duygusu, çocukluk döneminin izleriyle birlikte, kimliğini kazanma

çabalarındaki başarı veya başarısızlığına bağlı olarak gencin dünyasında önemini korur.

Gencin çocukluktan sıyrılıp ergenliğe adım attığında önemli çabalarını oluşturan kendi değerlerini bulma, anne babadan bağımsız olabilme ve kendi başına sorumluluk kazanabilme, yetişkinlik rolünü benimseme gibi kimliğini oluşturacak olan temel hususlardaki sıkıntılar onun çocukluk dönemine ait çatışmalarının da yeniden canlanmasına neden olur. Genç

tarafından referans olarak kabul edilen din, gencin kendine ve başkalarına güven duygusunu kazanmasında, öncelikle birtakım değerlere bağlanma ve aşkın bir varlığa inanma duygusu etrafında bütünleşmiş fertlerle kaynaşma imkânını sağlar. Böylece fert birtakım değerlere bağlanma ve bir Tanrı inancı etrafında bütünleşmiş fertlerin bulunduğu topluluklarla birlikte olmakla kendine ve başkalarına güven duymaya başlar. Güven duygusunun oluşmasında birtakım değerlere bağlanma ve Tanrı'ya inanmanın sağladığı ciddiyet fikriyle aynı inancı paylaşan insanların arasında bulunmanın getirdiği huzurun etkisinin olabileceği ileri sürülebilir. Ayrıca gencin güven duygusunun pekişmesinde dinin maddi teşkilatları ve faaliyetleri de önem taşır. "Din, cemaat anlayışı, toplu ibadet ve ayinleriyle her an ferdin yalnız olmadığını kendisine hissettirerek ona güven verir. Dinin teşkilatı vasıtasıyla icra ettiği müşterek dinî faaliyetler, ferdin ciddiyet ve güven duymasında, dolayısıyla cemiyet ve âlem karşısında kendisini kuvvetli hissetmesinde çok önemlidir." (Göz, a.g.t. s. 36-37.)

Böylece din, gence birtakım değerler sunma ve aynı değerler, pratikler etrafında bütünleşen bir

topluluk içinde bulunma, bunlara katılma imkânı sağlayarak gencin içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin, anlamının olduğu ve toplumdaki statüsünü belirlemede yardımcı olacağı fikrini kazandıracağından kendine güven duymasını sağlar. Ayrıca, dinin olumlu katkılarıyla kazanılan güven duygusu gençte kendini bağımsız bir birey olarak görmesine de yardımcı olacaktır. Genç kazandığı güven duygusu ile kendi kendine bilinçli olarak karar verebilme ve davranabilme, so-

rumluluk yüklenebilme ve kendini başkalarından ayrı bir birey olarak algılayabilme özelliklerini kazanabilecektir.

b) Dinin gence hayat felsefesi kazandırması

Kimlik arayışı içinde olan genç için çevresindeki olayları, cemiyet hadiselerini, hayatın anlamını anlama ve sorgulama önem kazanır. Daha önce de belirttiğimiz gibi gençte meydana gelen zihni gelişme sonucu gencin çevresine, olaylara bakışı farklılaşır. Onları daha iyi anlamak ve tanımak için gayret eder. Bu çaba onun kendisine özgü bir hayat anlayışı kazanması açısından önemlidir.

Genç, kimlik arayışı içinde özdeşleşme örneklerinden "Hayatın anlamı, amacı nedir?", "Nereden geldim, nereye gidiyorum?", "Ben ne olacağım?" gibi sorulara yeterli veya hiç cevap bulamadığında bir izah sistemi olması sebebiyle din veya ideolojiye (Göz, a.g.t., s. 33.) başvurarak mevcut sorularına cevap bulmaya çalışır. Böylece din, ergenlik dönemi gencinin hayat anlayışını kazanmada referans noktasını oluşturur.

Genç, kimlik oluştururken dini referans olarak

İnanç sistemiyle din, ferдин "anlama ve bilme" ihtiyacını, hiçbir varlık sahasını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılar. Fert, bu inanç sistemiyle aynı zamanda karşısında bulunduğu alabildiğince karmaşık âlemi, "bir manalar bütünü" olarak idrak eder.

almakla hayat, varlık vb. ile ilgili zihnine takılan konularda bilgiler edinir. "Hayat nasıl başladı?", "Ben nasıl dünyaya geldim?", "Nereye gidiyorum?", "Hayatın başlangıcı, sonu, hedefi ve manası nedir?" gibi sorularla hayatın temel dinamiklerini kavramak ister. Dinde mevcut inanç esasları ile "ferdin, cemiyet ve bütün âlem içindeki yeri, bunlar karşısındaki durumu" açıklanır. İnanç sistemiyle din, ferдин "anlama ve bilme" ihtiyacını, hiçbir varlık sahasını dışarıda bırakmayacak şekilde karşılar. Fert, bu inanç sistemiyle aynı zamanda karşısında bulunduğu alabildiğince karmaşık âlemi, "bir manalar bütünü" olarak idrak eder. (Göz, a.g.t., s. 34; Yünni Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, İstanbul 1988, s. 36.) Mesela, Tanrı inancı sayesinde insanın ve diğer varlıkların Tanrı karşısındaki durumu, münasebetleri ele alınır ve belli bir izah tarzı ile hayatın portresi çizilmeye çalışılır. Yine dindeki ahiret inancı ile "Nereye gidiyorum?" sorusuna cevap verilmeye çalışılır. İşte genç, dinin hayat, varlık, yaratılış vb. konular ile ilgili izahları sayesinde dünya görüşünü oluşturma sürecine girer.

Din aynı zamanda bir "yaşama tarzı" da (Göz,

a.g.t., s. 23.) teklif ettiğinden ferdi doğumdan ölüm kadar kuşatır. Doğumdan başlayarak yetişme tarzı, aile şekli, aile içi münasebetler ve ferдин diğer insanlarla münasebetleri vb. içtimai ilişkiler ve olaylar hakkında bilgilendirmede bulunur, kaideler koyar. (Göz, a.g.t., s. 23; Sezen, a.g.e., s. 39.) Bu itibarla hayat tarzını oluşturma çabasında olan genç, dinin ferde yaşam tarzı ile ilgili bulunduğu bilgilerden yararlanarak hayat anlayışını oluşturmaya çalışır. (Göz, a.g.t., s. 23; Mardin, a.g.e., s. 67.)

Dini referans alarak hayat felsefesini oluşturmaya çalışan genç, aynı zamanda toplum içerisinde ne yapacağını, insanlara nasıl faydalı olacağını, hangi mesleği seçeceğini de belirlemeye çalışır. Bu nedenle dinin gencin kimlik gelişiminde referans olma özelliğini kazanması sağlıklı ve doğru bir dinî bilgi ve bilgilendirme ile gerçekleşebilir. Bunun içinde anne baba, öğretmen başta olmak üzere yetişkinlerin gençlere verilecek din eğitiminde sağlıklı ve doğru bilgilendirmeyi kazandırmasının yanı sıra ve davranışlarıyla da örnek, model olma gibi önemli sorumlulukları bulunmaktadır.

Ergenlik döneminde dinî şüphe ve tereddütler

Dinî şüpheler, ergenlerin büyük bir kısmının dinî konularda daha fazla bilinçlenmesine ve din ile ilgili daha derin araştırmalara yönelmesine neden olmuştur. Buna göre dinî şüphelerin ergenlik dönemi dinî gelişimini daha çok olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkündür.

Din psikolojisinde şüphe, apaçıklık ve kesinlik arzusunun önceki inançla ya da sebepleri karşılıklı ve denk olan iki inancın birbiriyle çatışması sonucunda ortaya çıkan kararsız, sabit olmayan ruh hali olarak tanımlanır. Şüpheden şuurlu imana veya kararlı inançsızlığa geçiş, şartlara ve duruma göre mümkün iki gelişme yoludur.

Gelişim dönemleri açısından dinî şüphe olayının ne zaman başladığı konusunda kesin sınırlar tespit etmek mümkün olmamakla beraber, araştırmalara göre bu tür tecrübelerin ilk temelleri son çocukluk dönemine dayanmaktadır. Ancak bu aşamada ortaya çıkan dinî şüpheler ergenlik dönemindeki şüphelerin aksine, tenkit,

kriz ve bunalımlardan büyük ölçüde uzak, çocuksu bir duygusallığın eşlik ettiği meraka ve öğrenme isteğine dayanır. Çocuk bu yaşlarda egosantrik bir tutum içerisindedir ve bu özelliği devam ettiği sürece, inançları üzerinde olumsuz düşüncelerden kaçınır.

Gelecekte benimsenecek inancın şekillenmesine hazırlık olarak, dinî kabullerin rasyonel temellerde bilinçli olarak ele alınıp tenkit süzgecinden geçirildiği dönem, şüphesiz ergenlik dönemidir. Bu aşamada ön ergenlikten itibaren ortaya çıkan ve gittikçe yoğunluk kazanan biyolojik ve psikolojik değişimlere sosyo-kültürel etkilerin de eklenmesiyle ergen, genel olarak tüm geçmi-

Kişiliklerini oluştururken model şahısların davranışlarını benimsemek ve onlara benzemeye çalışmak, ergenlerin temel özelliklerindendir. Pek çok ergen, dinî yaşayış yönünden ideal gördükleri şahısların kişilikleri ile dinî özdeşleştirirler.

şini özel olarak da, çocukluk döneminin geleneksel dinî kabullerini eleştirel tarzda ele alarak soru süzgecinden geçirir.

Din Psikolojisi açısından bakıldığında ergenlik, bir taraftan "dinî uyanış" ve "dine dönüş"ün ortaya çıktığı en karakteristik dönem iken diğer taraftan da "dinî şüphe ve kararsızlıklar"ın en yoğun olarak geliştiği, çelişki ve çatışmaların gittikçe artış gösterdiği bir dönemdir. Ergenliğe yaklaşırken çocuk, psikolojik yapısında ortaya çıkan değişmelerin etkisiyle daha önce severek ve isteyerek, coşku ve heyecanla yapmaya çalıştığı ibadetlerini aksatmaya başlar. Aslında dinî pratikleri yerine getirme noktasındaki bu gevşeme, bir müddet sonra açığa çıkacak dinî şüphelere bir ön basamak teşkil eder. Şüphe ve inançsızlığın öncesinde, güçlü ya da zayıf mutlak bir iman gerçeği söz konusudur. Çünkü şüphenin objesi inançla ilgilidir. İmanın olmadığı yerde şüpheden bahsedilemez. İnkâr ve inançsızlık ise, genelde şüphe olayının olumsuz bir sonucudur.

Özellikle 10-12. yaşlardan itibaren zihinsel hayatta meydana gelen köklü değişim, pek çok problemi de beraberinde getirir. Somuta dayalı düşüncenin yerini soyut düşünme yeteneğinin almasıyla ergende daha önce görülmemiş bir muhakeme, tenkit ve tahlil gücü ortaya çıkar. Etrafında kabul gören fikir ve inançları fark etmekte geç kalmaz, her şeyin gerçek nedenini öğrenme konusunda, büyük bir istek ve ihtiyaç duyar. Çevresinde sürdürdüğü bu hararetli araştırma, çok geçmeden dikkatinin kendi inançları üzerinde yoğunlaşmasını sağlar.

Arkadaşları ve çevresi ile kendi inançları arasında pek çok farklılıkların bulunduğunu tespit eden ergen, kendi inançlarına karşı şüpheli bir yaklaşım geliştirerek onları tenkide tabi tutar. Önceleri kendisini mutlu kılan çocukluk dönemi geleneksel dinî kabulleri üzerindeki bu aklama girişimi, ergeni son derece rahatsız eder. Zira bu yönelişle o, inançlarının yanında, kişiliğinin temellerini de sorgulamaktadır.

Dinî şüphe sürecine girmiş olan ergen, bu konuyla ilgili gizli ya da açık ilk tepkilerini anne-babasına karşı ortaya koymaya başlar. Çünkü bir taraftan onların düşünce ve davranışlarının sınırlarını keşfetmiş, diğer taraftan da "kendini ifade güdüsü" etkinliğini arttırmıştır. Anne-babaya yöneltilen tenkitçi tutum, kısa bir süre sonra büyüklere saygı ve itaati emreden dine ve genel olarak otoriteyi ifade eden her olguya karşı yaygınlaştırılır.

Gerek Batı'da gerekse ülkemizde dinî gelişim konusunda yapılan araştırmalara göre ergenlik dönemi dinî şüpheleri, ortalama olarak 12-14 yaşlarında başlamakta; 16-18 yaşlarında en zirve noktasına ulaşmakta ve bundan sonra ilerleyen yıllarla gittikçe zayıflayarak 20-21 yaşlarında sona ermektedir. Netice olarak dinî şüphe devresi, ortalama 11-20 yaşları arasında yer alan bir süreç olarak kabul edilebilir. Ancak, seyrek olarak dinî şüpheler, ertelenmiş ergenlik bağlamında 20-30 yaşları arasında da görülebilir. 30 yaşından sonra ergenlik dönemi dinî şüphe tecrübesine benzer bir yapılanma tespit edilmemiştir.

Dinî şüphenin kaynakları

İşsel bir tecrübeye dayalı olduğu için dinî şüphenin çok farklı ve çok boyutlu nedenleri vardır. Bunlar, duruma göre bazen bireyin kendi psikolojik gelişim özelliklerinden kaynaklanacağı gibi, çevresel şartlardan da kaynak bulabilir.

Ergenin psikolojik yapısından kaynaklananlar

Ergenliğin hemen başlarında soyut düşüncenin ortaya çıkmasıyla bireyde, çevresindeki olaylara, fikirlere, davranışlara ve inançlara karşı eleştirici bir eğilim belirir. Bu eğilim zamanla bireyin kendi fikir ve inançlarını da içine alacak kadar yaygınlık kazanır. Zira ergenin yaptığı karşılaştırmaların bir ucunda dış çevre varken diğer ucunda da kendi iç yaşantıları ve inançları hazır bulunur. Onun bu tenkitçi düşüncesinin ardında fikri açıklık ihtiyacı ve doyurucu bilgiye ulaşma arzusu önemli bir itici güdüdür. Ayrıca iç kararsızlığın vermiş olduğu baskı ve sıkıntı ergeni mutlak bir çözüm arayışına zorlar.

Zekâ gelişimi ile birlikte tenkitçi düşünce gücüne ulaşan ergen, kendisini pasiflikten arınmış görmekle yetişkinlik duygusunu tadar. Bu yeni gelişme onda "bağımsızlık" ve "güçlülük" duygularının uyanmasına yol açar. Önceki hayatı çocukça bağımlılığın etkisi altında geçmişken, zihni gelişimin yardımıyla bundan kurtulmanın fırsatını bulmuştur. İşte bu fırsatı değerlendirmek amacıyla her türlü otoriteye başkaldırır. Önceden itirazsız kabul ettiği pek çok hususun okuduklarıyla, gördükleri ve yaşadıklarıyla uyuşmadığını fark edince, önceki kabullerini tekrar ele alır. Artık o kendi başınadır, kıyaslamalara girişir; itirazlar yöneltir; kendine uygun gördüğü fikirleri kabul ederken, uygun olmayanları tenkit eder, reddeder. Bu reddedici tutumunu sadece inanç ve fikirlere yöneltmekle kalmaz; otoriteyi temsil eden her türlü şahısları da tenkit süzgecinden geçirir. Böylece kendini ispatlama arzusuna da imkân bulur.

Aile içi uyumsuzluklar ve dış çevre ile ilişkilerinde ortaya çıkan çatışma ve uyum problemleri, ergende yaşama sevincini olumsuz yönde etkiler. Bu bağlamda duygusal gerginliklerin neticede emir ve yasaklar manzumesi olarak dine karşı şüpheli yaklaşımlara yöneltebileceği tabiidir. Çünkü bu aşamada gence göre din, yerine getirilmesi özveri isteyen birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Oysa, onun bunları yerine getirecek arzusu kalmadığı gibi, bu noktada daha önce hissettiği sorumluluk duygusundan da uzaklaşmıştır.

Ergenlik döneminin en önemli dinî-ahlaki problemlerinden birisi, suçluluk ve günahkârlık duygularıdır. Ergen kendisini büyük bir gerginliğe iten cinsel duygularını tatminde pek çok engellerle karşılaşır. Toplumsal engellemelerin varlığı yanında, özellikle dinin vicdana baskı uygulayarak cinsel hazların tatminini belirli şartlara bağlaması ya da ertelemesi, ergeni din ile karşı karşıya getirmek için yeterli bir nedendir.

Ergenlik dönemi dinî şüphelerin ardındaki önemli nedenlerden bir diğeri, dinî

konulardaki bilgisizlik ya da yanlış bilgilenmelerdir. Yapılan bir araştırmada demokratik bir ortamda yeterince ve doğru bilgilenen ergenlerde dinî şüphe oranı, diğerlerine göre çok daha düşük bulunmuştur.

Sosyo-kültürel çevreden kaynaklananlar

Ergenliğe ulaştıklarında çocuklar, gittikçe şiddetini artıran bağımsızlık duygusunun etkisiyle ilişkileri çevrelerini genişletirler ve anne-baba bağımlılığından önemli ölçüde uzaklaşırlar. Bu aşamada, özellikle giyim-kuşam, arkadaş seçimi, eğlence vb. gibi hususlarda aile büyüklerinin müdahalelerine tahammül edemez hale gelirler.

Ergen gün geçtikçe çevre ile ilişkilerini geliştirmeye devam eder. Meydana gelen olayları dikkatle izler ve analiz eder. Çok geçmeden günlük hayatın sorunları, Tanrı'nın her şeye yeterliliği ve iyilikseverliği konusunda ergenin sahip olduğu olumlu düşünceleri sarsar. Bu durumda, köklü bir inancı olmadığı takdirde ergen, Tanrı'nın mükemmelliği konusunda şüpheyi düşebilir. Yapılan araştırmalarda özellikle günlük hayatta meydana gelen zulüm ve haksızlıklar, masunların öldürülmesi, hastaların acı çekmesi, çok sevilen şahısların ölmesi, kaza, depresyon, sel vb. doğal afetler gibi acı hayat tecrübeleri karşısında pek çok ergenin, adaletli, merhametli ve iyiliksever bir Tanrı'nın varlığı konusunda şüpheyi düştükleri ortaya çıkmıştır.

Her ne kadar dinî şüphe olayı, yoğun duygusal gerginliklere, sıkıntı ve ızdıraplara yol açıyorsa da aynı zamanda o, şuur genişlemesinin önemli bir başlangıcı ve ruhi açılmanın açık bir belirtisidir.

Ergenleri din ile karşı karşıya getiren en önemli faktörlerden birisi de, bilimsel verilerdir. Arnold ve Kuhen yaptıkları bir araştırmada, 12 yaşındaki ergenlerin % 42'sinin, 15 yaşındakilerin % 50'sinin ve 18 yaşındaki ergenlerin % 57'sinin din ile bilim arasındaki duydukları çatışmadan ötürü dinî şüpheyi düştüklerini tespit etmişlerdir.

Kişiliklerini oluştururken model şahısların davranışlarını benimsemek ve onlara benzemeye çalışmak, ergenlerin temel özelliklerindendir. Pek çok ergen, dinî yaşayış yönünden ideal gördükleri şahısların kişilikleri ile dinî özdeşleştirirler. Böylece dindarlarda gördükleri eksiklikleri de dine transfer edebilirler.

Kitle iletişim araçlarının saldırganlığı ve cinselliği tahrik edici yayınları, gençleri dinî-ahlaki değerlerle karşı karşıya getiren ve onlarda günahkârlık duygusu uyandıran etkenler arasındadır. Çünkü ergen, bir taraftan fizyolojik ve biyolojik yapısını en güçlü unsurlarınca tatmine zorlanırken, diğer taraftan da dinin, bunların tatmini konusunda getirdiği kısıtlama ve yasaklarla yüz yüzedir. Cinsellik ve saldırganlık dürtülerinin baskın çıkması, onun, dinî emir ve yasaklara yönelik şüphe ve tereddütler geliştirmesine neden olur.

Dinî şüphe konuları ve çeşitleri

Batı'da yapılan araştırmalara bir bütün olarak baktığımızda, dinî şüphe konuları olarak tespit edilen faktörleri şöyle sıralamak mümkündür: Allah'ın varlığı, birliği ve muhtelif sıfatları; Hz. İsa'nın tanrısallığı; İncil'in doğruluğu ve mukadderliği; kilisenin dinî tutumu ve dogmatik yapısı; kilise ayinleri ve hizmetleri; kilise adamlarının yaşayışları; dinî pratiklerin sembolik anlamları; cennet-cehennem; günah-sevap; ahiret-kiyamet; dua ve dua şekilleri; geleneksel inanışlar ve örf-ler; bilimin dine uymayan verileri.

Melici'nin Mısır'da gerçekleştirdiği çalışmada ergenlerin, Allah'ın adaleti, varlığı ile kaza ve kader konularında güçlükler çektikleri ortaya çıkmıştır. Hökelekli'nin hem bizzat tarafından hem de yö-

netiminde gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre ergenlerimizde şüphelerin yoğunlaştığı konular şunlardır: Günah-sevap, yaratılış, kaza-kader, Allah'ın varlığı, ahiret, cennet-cehennem, kadın-erkek eşitsizliği ve ilim-din çatışması.

Kaynakları, niyet ve neticeleri bakımından, birçok dinî şüphe şekilleri tespit edilmiştir. Birey sadece bunların birini yaşayabileceği gibi, birden fazlasını da yaşayabilir: Arayış şüphesi, bencillik şüphesi, sadakat şüphesi, bilimsel şüphe, kavramsal şüphe ve inkârcı şüphe, belirlenen dinî şüphe çeşitleridir.

Sonuç

Araştırma bulguları göstermiştir ki, dinî şüpheler, ergenlerin büyük bir kısmının dinî konularda daha fazla bilinçlenmesine ve din ile ilgili daha derin araştırmalara yönelmesine neden olmuştur. Buna göre dinî şüphelerin ergenlik dönemi dinî gelişimini daha çok olumlu yönde etkilediğini söylemek mümkündür. Nitekim dinî tutumların belirginleştiği yıllarda ergenlerin çoğunun tekrar dine sarılmaları, bu düşüncemizi desteklemektedir.

Dinî şüphelerini çözüme kavuşturmak amacıyla ergenlerin en fazla tercih ettikleri çözüm yolları sırasıyla şunlardır: Allah'a sığınma ve O'ndan yardım dileme (% 32.5); bilgisine güvenilen şahıslara açılma (% 30.3); ilgili kitap, kaset vb. teknik araçlardan faydalanma (% 20.2).

Dinî şüphe olayının dinî hayat üzerindeki etkileri bakımından değişik pek çok faktörün birlikte ve karmaşık bir şekilde etkinlik gösterdiği ortaya çıkmıştır. Her ne kadar dinî şüphe olayı, yoğun duygusal gerginliklere, sıkıntı ve ızdıraplara yol açıyorsa da aynı zamanda o, şuur genişlemesinin önemli bir başlangıcı ve ruhi açılmanın açık bir belirtisidir. Bu durumda olumlu bir bakış açısıyla şüphe olayını, zihnin en doğruyu bulmaya yönelik etkinliğinde, yüksek düzeyde yorumlama gücüne ulaşmasını sağlayan itici bir güç olarak kabul edebiliriz.

Gençlerin değişen ilgi ve ihtiyaçları, din hizmetlerini nasıl dönüştürmeli?

Çocukluk döneminde, derinliğine inilmeyen, tam anlamıyla kavranılmadan oluşmuş olan dinî inancın yerini ergenlikte, şuurlu bir dinî inancın gelişimi almaya başlar.

Din görevlileri, görev yaptıkları alan içinde gençleri çok fazla göremezler. Halbuki toplumsal yapı içinde en fazla ilgiyi hak eden kesim de gençlerdir. Otoriteyi temsil eden tüm yapılara karşı başkaldırı geliştiren gençler, bu dönemlerinde aileleri, okulları ve okul yönetimleri ile sürekli çatışma içindedir. Otoriteye isyan ile birlikte güven arayışı içinde de olan gençler, çatışmalar içinde sığınabilecekleri bir liman arayışını da sürdürürler. Bu arayış içinde cami, onlar için sağlıklı bir güven ortamı alternatiflerinden birisidir. Caminin geleneksel görevleri arasına katılacak olan yeni bir görev, gençlere bu güven ortamını hazırlamak olmalıdır. Ancak bu güven ortamının hazır-

lanabilmesi, gençlerin bazı kritik özelliklerinin tanınmasına bağlıdır.

Sosyal gelişim özellikleri ile ilgili olarak ortaya konan kuramlar birlikte değerlendirildiğinde dört temel sorunun gençlik döneminde öne çıktığını görebiliriz:

1. Bağımlılıktan kurtulma ve hür olma ihtiyacı,
2. Karşı cinsle arkadaşlık ihtiyacı,
3. Kendi geçimini kazanma ihtiyacı,
4. Bir hayat felsefesi ihtiyacı.

Gençlerin dinî gelişim özellikleri, din psikolojisi alanında yapılan çalışmalar sonucu oluşturulan

tasniflerde genellikle iki ayrı dönemde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi 12-14 yaşlar arasında olduğu kabul edilen "dinî şuurun uyanması" dönemidir. İlköğretimi tamamlayıp ortaöğretime yeni başlayan öğrenciler bu dönemin sonlarındadır. İkinci dönem ise, 14-18 yaşlar arasında olduğu kabul edilen "dinî bunalım ve şüpheler" dönemidir. Ortaöğretimin sonuna kadar bu dönemin yaşandığı kabul edilir. Dinî gelişim açısından gençlerin karşılaştığı bir diğer karakteristik özellik ise şüphenin davranışa dönüşümü olarak ifade edebileceğimiz ikili düşünme ve davranış biçimidir. Bu durumda genç, bilgisine sahip olduğu ama uygulamaya geçiremediği pratiksiz teori, ötekinde ise uyguladığı ama bilgisine sahip olmadığı teorisyen pratiğe sahiptir.

a. Gençlerde dinî şuurun uyanması (12-14 Yaş): Ergenlik döneminin başlangıcında bireyde gözlemlenen en önemli değişimlerden birisi soyut

düşünme yeteneğinin, kendisine yapılan besleme çerçevesinde gelişim göstermesidir. Daha önce Allah'ı insana ait modeller içinde düşünen çocuk, ergenlik dönemi ile tek, benzeri olmayan, bütün evrenin yaratıcısı, her yerde hazır ve nazır, canlı ve ölümsüz bir Allah düşüncesine ulaşmaya başlar. Ancak bu düşünceye ulaşmasında gencin içinde bulunduğu çevre, anne, baba, arkadaşlar ve aldığı eğitim önemli oranda etkili olmaktadır. Diğer taraftan bazı felaketler ve tabiat olayları da dinî düşüncenin uyanışına yardım eden sebepler arasında kabul edilir. Yakınlardan birinin çaresiz bir hastalığa tutulması, ölümü, şiddetli bir gökgürültüsü, kırdaki günün doğuşunu izleme, ormanın sessizliğini dinleme gencin dinî uyanışında birer etken olabilmektedir. Ayrıca okunan kitapların, öğretmenlerin, duâ ve müzik parçalarının, içinde ibadet edilen mekânın, topluca yapılan ibadetlerin de dinî uyanışta etkili olduğu kabul edilmektedir. (Peker, 1993; 106.)

Okulun, çevrenin ve tecrübelerinin yardımıyla çevresindeki olayları, her şeyin gerçeğini araştırma duygusunun gelişimi, problem çözme ve üst seviyedeki genellemeler yapma becerilerinin gelişmesi de dinî düşüncenin uyanışında önemli katkılar sağlamaktadır. (Kula, 2002; 37.) Bu dönemdeki zihinsel gelişim, onun aynı zamanda doğaüstü nitelikteki dinî ve metafizik konuların üzerinde düşünmesini sağlar. Böylece çocukluk döneminde, derinliğine inilmeyen, tam anlamıyla kavranılmadan oluşmuş olan dinî inancın yerini ergenlikte, şuurlu bir dinî inancın gelişimi almaya başlar.

Bireyin ergenlik öncesi dönemde duygusal yönde yaşadığı iniş ve çıkışlar, çocukluk döneminde yaşanan fakat dışı vurulmayan dinî duygular bu dönemde açık şuur seviyesine çıkmaya başlar. Ergen birey, dinin yansımalarının anlam taşıyan bir bütünlük içinde her boyutta yayıldığı şuuruna varır varmaz, dinî bir arayış ve özlemle dünyaya yönelir. Ruhun duygusal derinliğinden hız alan bu dinî arzu ve arayış, zihin gelişiminin yardımıyla şuurlu bir dinî uyanışı hazırlar. (Vergote, 1981; 585.)

Gençlerin bu dönemdeki sorma ve sorgulamaya olan yönelimleri, gerek okullarda ve gerekse camilerde gerçekleştirilen faaliyetlerle sağlıklı bir yol üzerinde ilerletilmelidir. Sözkonusu faaliyet-

Okunan kitapların, öğretmenlerin, dua ve müzik parçalarının, içinde ibadet edilen mekânın, topluca yapılan ibadetlerin de dinî uyanışta etikili olduğu kabul edilmektedir.

ler, gençlerin bu dönemdeki önemli gelişim aşaması olan soyut düşünce yeteneğine katkı sağlayacaktır. Din öğretimi, gençlik döneminde öğrenciyi problemlerle karşı karşıya bırakmadıkça, yani sorma ve sorgulamayı kullanmadığı sürece öğrencide soyut kavramların gelişmesine yardım edemeyecektir. Soru sormayı ve sorgulamayı teşvik etmediğiniz sürece dinin anlaşılması ve algılanması açısından bireyler çocukluk dönemini aşamayacaktır. Bu durumda da genç, ya dini işlevsiz ve yetersiz diyerek bir kenara atacak, ya da kabul etse bile hayatına yansıtamayacak, şekilci ve kalıpcı bir anlayışla zihninin bir tarafına itiverecektir.

b. Dinî bunalım ve şüphelerin ortaya çıkması (14-18 Yaş): Ortaöğrenim öğrencileri bu dönemde çocukluk ve ilk ergenlik dönemindeki pasif halden sıyrılıp kendini ilgilendiren konularda belli oranlarda bağımsız düşünmeye başlarlar. Önceden öğrendikleri dinî bilgileri, inançları yeniden gözden geçirmeye, eleştiriye tabi tutmaya başlarlar. Dinî emirler ve yol göstermeler karşısında kendi durumunu tayin eder, vaziyet alırlar. Dinin bazı boyutlarına daha çok sarılırken bazı noktalarda şüpheler öne çıkmaya başlar. Şüphe, bu dönemin ana problemlerinden birisi olarak kabul edilir. (Peker, 1993;107.)

c. Dinle ilgili ikili bir tutumun gelişmesi: Gençlerde bir yanda dinî öğrenmeler, öte yanda dünyayı dinî olmayan kaynaklardan yorumlamalar düalist bir tutumun gelişimine sebep olabilir. Bu tutumların birincisi bilişsel boyuttur ve uygulamaya geçirilemeyen pratiksiz teoridir. İkincisi, uygulaması olan ama bilişsel temellendirilmesi yapılamayan teorisz pratiktir. (Selçuk, 2000; 338.) İkili davranış biçimi, öğrencilerin şüphe aşamasından sonra ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu konuya ilişkin alan araştırmaları, bulguları elimizde yoksa da gözlemlerimiz ve bu davranış biçimlerinin sahip oldukları özellikler, dinî uyanış ve şüphe dönemlerinin ardından gelebileceğini göstermektedir. Her iki dönemde de gözlemler

mek mümkün olsa da bu davranış biçimi, öğrencilerin kendi hayat tasarım biçimlerini oluşturmaya başladıkları dinî gelişim açısından üçüncü dönemde yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Zira artık çevre ve diğer derslerden aldıkları beslenmenin etkisi ve öte yandan edindikleri dinsel bilgi, ikili bir tutum ortaya çıkarmakta ve her ikisi de bireyde güçlendiği sürece ikili tutumları da güçlendirmektedir.

Selçuk, gençlerin inançlarının güçlü dayanakları olmadığını, dolayısıyla taklitle veya çocuk yaştan itibaren telkinlerle oluşturulan inançlarda bilginin varlığından ve inanç eylem uygunluğundan söz etmenin imkânı bulunmadığını söylemektedir. Din öğretimi adına tüm etkinliklerden örnekler veren Selçuk, bu çabaların her birinin bir ihtiyacı karşıladığını ama hayatı anlatan, hayatı yorumlayan, bizi geçmişe bağlayan ve geleceğe uzanabilmemizi sağlayacak boyutun eksik olduğunu belirlemektedir. (Selçuk, 2000; 339.) Selçuk'un belirttiği bu boyut, sadece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri veya sadece cami merkezli etkinliklerle değil, önerdiğimiz disiplinlerarası modelde okulun ve çevresindeki din eğitimi etkinliklerinin sorumluluğu altında geliştirilmek durumundadır.

d. Cami ne yapmalı?: Tüm bu bulgu ve açıklamalar ışığında cami ve din görevlisi aşağıdaki sorumlulukları üzerinde ciddi biçimde düşünmek ve özgün uygulamalar geliştirmek durumundadır:

1. Gençlik, duygusallığın ve heyecanın yüksek olduğu bir dönemdir. Kendisiyle barışık hale gelinceye kadar bu dönemde özel desteğe ihtiyacı vardır. Camilerdeki yaygın ve örgün din eğitimi etkinliklerinde din eğitimcileri gençlerle iletişimde bu özelliklerini gözetmek durumundadır. Özellikle vaaz ve hutbelerde, gençlerle daha da yakın olmayı teşvik eden motifler kullanılmalıdır.
2. Gençlerin yaşadıkları değişim, sosyal açıdan yetişkin gibi algılanmaları ihtiyacını ortaya çıkarır.

Ortaöğrenim öğrencileri bu dönemde çocukluk ve ilk ergenlik dönemindeki pasif halden sıyrılıp kendini ilgilendiren konularda belli oranlarda bağımsız düşünmeye başlarlar. Önceden öğrendikleri dinî bilgileri, inançları yeniden gözden geçirmeye, eleştiriye tabi tutmaya başlarlar.

Ailede, camide, okulda alınan kararlara katılmalarını sağlamak, görüşlerini almak ve uygulamak, kendilerinin de toplum içinde var olduklarını kabule götürür. Cami hizmetlerini destekleyen dernek, vakıf vb. yapılanmaların içinde gençlerin daha fazla ve daha etkili görev almaları teşvik edilmelidir. Cami hizmetlerinin desteklenmesi organizasyonlarında gençler öne çıkarılmalıdır.

3. Genç insanın fiziksel boyutta yaşadığı gelişmeler, aynı zamanda daha geniş zihni ve sosyal ufukların oluşmasını sağlar. Bunun sonucunda da ergenlerin ilgi duydukları alanların tümünü kapsayan yeni bir sorgulayıcı ruh ortaya çıkar. Geçmişteki alışkanlıklarına karşı "Neden yapmalıyım?, Nereden biliyorsunuz?" vb. eleştirel yaklaşım geliştirirler. Camilerdeki yaygın ve örgün din eğitimi etkinliklerinde genç hedef kitleye özgü içerik/materyal muhakkak bulunmalıdır. Gençlerle iletişimde dinî konulardaki eleştirel bakışları hoş görülmeli; dışlayıcı bir tutuma kesinlikle girilmemelidir. Tartışmalara bilinçli bir şekilde çekilerek endişeleri/şüpheleri ve aykırı düşüncelerini açığa çıkarmaya çalışılmalıdır.

4. Genç, yetişkin dünyası ile tam bir iletişime hazırdır. Tümdengelim, tümevarım, akıl yürütme yollarının her ikisini birlikte kullanabilir. Bilimsel yöntemle hipotezler üretip her birini test edebilir. Bu yeteneğin oluşumu çevresinin desteği ile mümkündür. Camilerdeki yaygın ve örgün din eğitimi etkinliklerinde gençlerin problem çözme becerisini teşvik edici etkinliklere yer verilmelidir. Hutbe ve vaazlarda tümevarım ve tümdengelim yöntemi ile bilgi oluşturma örneklenmelidir. Dinî bilgileri kullanarak günümüz bireysel ve toplumsal problemlerine çözümler üretebilmelerini teşvik edici nitelikte onlara özgü toplantı ve tartışma ortamları oluşturulmalıdır. Cami çevresinde, panel, münazara ve tartışmalar düzenlenmeli, gençlerin bu becerilerini geliştirici problemler oluşturulmalıdır.

5. Ergen benmerkezciliği adı verilen, gencin her-

kesin kendisini kontrol ettiği, dikkat ettiği veya izlediği düşüncesi gelişir. Birey, "Ya onlar ne der?" diye düşünmeye başlar. Bireydeki davranış değişikliği etkisine odaklanmadan olumlu davranış örneklerini gözlemlemesi, fark etmesi sağlanmalı ve gözlemlerini değerlendirmesi için ortam veya ortamlar hazırlanmalıdır. Hutbe ve vaaz örnekleri, toplumsal yapı içinde örnek ve model olmuş şahsiyetlerin hayatlarından olumlu örnekler sunan kesitlerle zenginleştirilmelidir. DİB ve TDV, bu önderleri konu alan roman ve biyografiler yayınlamalıdır.

6. Vygotsky, gençlerin bilişsel gelişiminde yetişkinlerin önemli rolü olduğunu savunur. Bu gelişim, başkaları tarafından düzenlenen davranışlardan bireyin kendi kendine düzenlediği davranışlara doğru gelişim gösterir. Burada öğretimin görevi dışsal denetimleri azaltarak gençlerin iç denetimini beslemek ve kendi kendini düzenlemesini desteklemektir. Cami, gençlerin yetişkinlerle birlikte çalışabileceği organizasyonların merkezi haline getirilmelidir. Belli günlerde düzenlenen periyodik hastane, hapishane ve huzurevi ziyaretleri ve yardım organizasyonları bu işlevi görebilecek birer araç olabilir. Hutbe ve vaazların içerikleri, bireylerin kendi iç sorgulamalarını yapmaya yönlendiren üslup da içermelidir. Diyanet Vakfı cami ile işbirliği halinde yapılması kaydıyla, lise öğrencileri tarafından projelendirilmiş etkinliklere maddi destek sağlamalıdır. Bu tür destekler, gençleri cami merkezli çalışmalara teşvik edecektir.

7. Gençler, kendilerine özgü bir "delikanlı" kültürü geliştirir. Bu kültürün kendine özgü değerleri ve inançları vardır ve gencin davranışları üzerinde etkilidir. Bu durum, ergenin ahlaki otorite arayışında toplumsal olana tabiiyet ile özgürlük arasında gerilim oluşturur. Gençlerin kendi değerlerini üretebilmesi için destek sağlanmalı, bu arayışlarında yetişkin otoritesi dışındaki kaynakların önemli olduğu unutulmamalıdır. Anne-baba veya diğer yetişkinler yerine kendi akranları için-

Camilerdeki yaygın ve örgün din eğitimi etkinliklerinde genç hedef kitleye özgü içerik/materyal muhakkak bulunmalıdır. Gençlerle iletişimde dinî konulardaki eleştirel bakışları hoş görülmeli; dışlayıcı bir tutuma kesinlikle girilmemelidir.

deki lider gençler bu süreç içinde daha etkili olacaktır. Hutbe ve vaazlar, ahlaki konuları doğrudan merkeze almamalı, bu konular farklı konular içinde örnekler, olaylar içinde gençlerin değer üretebilmelerine fırsat verecek şekilde işlenmelidir. Gençler ahlaki konuları sevmiyor, emir almaktan hoşlanmıyorlar.

9. Gençlerin dini öğrenme kaynaklarında caminin belirleyiciliğini artırmak için Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde, ilk ve ortaöğretim DKAB dersleri ile işbirliğini geliştirici nitelikte düzenlemeler yapılması için girişimlere ihtiyaç vardır. İmamların okula-öğretmenlerin camiye gitmesi sağlanmalıdır.

10. Öğrencinin yaz dönemi, cami ile bağlantılarını güçlendirici bir unsur olarak kullanılmalıdır. Gençlerin cami ile bağlantı kurmalarını sağlayıcı nitelikte etkinlikler, yaz dönemine özgü olarak planlanmalı ve uygulanmalıdır. (Geziler, piknikler, spor turnuvaları, cami fiziksel olarak uygunsa internet salonları gibi.)

11. Gençlerin soru ve sorunlarını tartışmayı amaçlayan kız-erkek birlikte ve ayrı ayrı gruplara yönelik seminerler düzenlenmelidir. Bu seminerlerin okullarda ilanı, DKAB öğretmenleri, akademisyenler, vaiz ve vaizelerin katılımı sağlanmalıdır. Seminerler, resmi görüşlerin açıklanması şeklinde değil, alternatif görüşleri birlikte tartışmaya açarak öğrencilerin kendi görüşlerini oluşturmalarını teşvik edici nitelikte olmalıdır. Seminer konularının belirlenmesinde DİB'in ilgili kurumlarının yapacağı periyodik izleyici nitelikteki araştırmaların bulgularından yararlanılması yararlı olacaktır.

Toplumumuzun dinî desteğe en fazla ihtiyaç duyan kesimi olan gençlerin daha iyi tanınması konusunda daha fazla araştırma bulgusuna ihtiyaç vardır. Diyanet İşleri Başkanlığımız yürütmüş olduğu hizmetlerle ilgili yapılan araştırma bulgularını değerlendirmek ve hizmetlerine yansıtmakla sorumludur. Bu sorumluluk, araştırma yapılma-

yan konularda araştırma yapılabilmesi için bilimsel desteği de gerekli kılar. DİB kendi içinde AR-GE birimleri kurarak bu araştırma alanlarının planlanması ve desteklerin nasıl sağlanacağı ile ilgili düzenlemeler yapmak durumundadır.

Kaynaklar:

- Altaş, Nurullah; Gençlik Döneminde Din Olgusu ve Liselerde Din Öğretimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004.
- Armaner, Neda; Din Psikolojisine Giriş, Ankara 1980.
- Bühler-Spiegel -Thomas, Ergenlik Dönemine Toplu Bir Bakış, Çev. B. H. Vassaf, Ergenlik Psikolojisi, 2. Baskı, Hacettepe -Taş Yayıncılık, Ankara 1987.
- Clark, W. H.; Ergenlik ve Gençlik Çağında Din, Çev. Mehmet Dağ, Eğitim Hareketleri Dergisi, Sayı:256-257 1976 ss.
- Cüceloğlu,Doğan; İnsan ve Davranışı-Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994.
- Dalat, Ziya; Çocuk ve Genç Ruhu, Yeni Matbaa, Ankara 1956.
- Goldman, Ronald, Readiness for Religion- A Basis for Developmental Religious Education-, The Seabury Press, New York 1970.
- Hökelekli, Hayati; Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler, Din Öğretimi Dergisi, sayı 14(1988=, ss.
- Kılavuz, M. Akif; Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002. Ss.209-254.
- Kula, Naci; Genlik Döneminde Kimlik ve Din, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.ss.31-70.
- Özbaydar, Belma; Din ve Tanrı İnancının Gelişimi Üzerine Bir Araştırma, İstanbul 1970.
- Selçuk, Mualla; Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu, Gençlik Dönemi ve Eğitimi, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, ss.333-358.
- Senemoğlu,Nuray; Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Ertem Matbaacılık, Ankara 1997.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti, AÜİFD, Sayı:10, Yıl:1962. ss.140-151.
- Vergote, Antoine; Ergenlikte Din; Çev. E. Fırat, AÜİFD, C. XXIV (1981), ss.

Prof. Dr. M. Emin Özafşar

“Ahlakın ezeli ve ebedi unsurları, kök değerleri vardır. Bu, devirden devire, insandan insana değişmez.”

Sayın hocam, etik kavramı son dönemlerde farklı yönleriyle çok tartışılan bir kavram. Öncelikle etik nedir? Etik kelimesinin Türkçemizdeki karşılığı nedir? Dilerseniz konumuza kavramsal çerçeve ile başlayalım.

Efendim, her dönemin, her çağı yükselen birtakım kavramları mefhumları var. Bu kavramlar aslında o dönemin ruhuna, hissiyatına, duygusuna da tercüman olur. Tarihte böyle olduğu gibi, bugün de böyledir. İşte onlardan bir tanesi de etik kavramıdır.

Etik kavramı M.Ö.'ye uzanan, iki bin, iki bin beş yüz yıllık geçmişli olan, Latince "etos" kökünden gelen bir kavramdır. Davranış, gelenek, âdet, alışkanlık ve karakter anlamlarına geliyor. Etik, kadim Yunan filozofları tarafından felsefenin ana konusu olarak da, ahlak konusu olarak da ele alınmış. Modern zamanlarda ise etik biraz da popüler bir kavram olarak kullanılmaya başlanmış. Belki de modern zamanlardaki ahlaki yozlaşmanın, ahlaki dejenerasyonun sevgi ile modern insan etikten çok söz eder olmuştur. Bugün etik dediğimiz zaman İslam kültüründeki ahlakın, edebin ve ahlak içerikli mefhumların, insani değerlerin anlatılmak istendiğini söyleyebiliriz.

Bu alanda sıkıntılar var ki bu kavram daha çok konuşulur oldu diyebilir miyiz?

Tabii. İnsanın olduğu yerde, sosyal düzenlemelerin olduğu yerde hep bu türden sıkıntılar olmuştur. Ama modern zamanlarda kamu kurumlarının iş hayatındaki normatif düzenlemelerin, hukuki düzenlemelerin, mevzuat düzenlemelerinin yetersiz kaldığı hissedilmiştir. Hatta bazen hukuki düzenlemelerin katı bir biçimde uygulanmasından mağdur olan insanlar ortaya çıkmıştır. Onun için de etik kültürü dediğimiz bir kültürden söz edilmiştir. Hatta bir etik yasası vardır ve bu yasaya dayanarak ülkemizde bir etik kurulu ve bu etik kurulunun temsilcisi olan etik komisyonları vardır.

Bütün kamu kurumlarında bu komisyonlar oluşturuldu değil mi?

Evet. Bu komisyonların vazifesi, etik değerleri tekrar hatırlatmaktır.

Ahlak ile etik arasında bir fark var mıdır? Birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar nelerdir?

Kelime olarak "halk", yaratılış demektir. Huluk da, ahlak demektir. Ama aynı zamanda ahlak, davranış demektir, karakter, şahsiyet demektir. Bütün bu ilişkilerin yüksek değerlerini, prensiplerini ve ilkelerini belirleyen ve bize ufuk açan dinimiz İslam'dır.

Peki Hz. Adem'den itibaren ahlaki açıdan bir takım kök değerler var mıdır?

Elbette vardır. Ahlakın ezeli ve ebedi unsurları, kök değerleri vardır. Bu, devirden devire, insandan insana değişmez. Tezahürleri gitse bile aslında o kök değerde bir değişiklik olmaz. Bir sadakat, bir emanet, cesaret, adalet, sehavet, erdem, iyilikte bulunma bunların hiçbiri devirden devire değişmez.

Kimilerinin ahlaki gördüğü birtakım davranışlar, bir başkasına göre ahlaki olarak görülme-yebilir. Ahlak kurallarında da görecelik söz konusu olabilir mi?

Yüksek ahlaki erdemler var, bunlar değişmez. Bunlar ezelidir, ebedidir, temel ahlaki değerlerdir. Bir de kültürden kültüre, dönemden döneme değişen, daha küçük ahlaki unsurlar vardır, değişebilir, kültürelidir. Örf'e bağlıdır, örfün değişmesiyle bunlar da değişebilir. Tutum ve davranışlardaki, ahlaki unsurlar kanaatimce değişebilir. Ama temel ahlaki değerler değişmez.

Peygamberimiz mekârimi ahlakı tamamlamak üzere gelmiştir. Dolayısıyla mekârimi ahlak evrensel değerlerdir. Peygamberimiz ahlaka vurgu yaparak özendirmiş, ahlaki değerlere yönelmeyi teşvik etmiştir. Yüksek ahlaki değerlerle de insanların cenneti kazanabileceklerini ifade etmiştir. İslam geleneğinde de, Müslüman filozoflar ahlakı önemsemişlerdir. Örneğin, Farabi'nin ahlak felsefesiyle ilgili yazdıkları çok önemlidir. O, ahlakı, siyasetin bir parçası olarak görmüş, mutluluk ahlakını vurgulamıştır ki, o buna saadet diyor, insanın dünyada ve ahirette mutlu olması.

İslam geleneğinde ahlak teorik ve pratik olarak

“Zamanı etkin kullanmak, herkese eşit ve insanca muamele etmek, insan onurunu korumak ve gözetmek etik bir değerdir.”

ikiye ayrılır. Kişinin kendini yönetmesi pratik ahlakın konusudur. Evin yönetimi, bir ahlak konusudur. Şehrin yönetimi bir ahlak konusudur, aynı zamanda pratik ahlak konusudur. Buradan şuraya geliyoruz, pratik ahlak yozlaşması, zihniyetin yozlaşması evin ve şehrin yozlaşmasını da beraberinde getirir. Buradan da doğal olarak yozlaşan bir siyaset, yönetim ortaya çıkar. Erdemli şehrin merkezinde ise güzel ahlak vardır.

Ahlakta esas olan, kuralların davranışa dönüş-türülmesi olduğuna göre, bu konuda neler yapılabilir?

Davranışa dönüşmeyen, teorikte kalan bir ahlak, bir "ide" olarak, fikir olarak kalır. Güzel bir fikir olabilir. Ama güzel bir muamele olamaz. Nasıl davrandığınız sizin karakterinizi ortaya koyar. Adaletten söz edebilirsiniz ama adaletli olamıyorsanız işte burada ahlaki bir zaafiyet vardır. O bakımdan İslam kültürü, İslam inancı; örneğin, alçak gönüllülüğü, hilm'i çok övmüştür. Tevazu-yu bizzat göstermiştir. Peygamberimiz bunun örneklerini nasıl vermiş değil mi? Kendisi, yaşlı birisi de gelse yanına, bir cariyeye de gelse, bir fakir, bir yoksul da gelse onunla özenle ilgilenmiştir. Bakınız bu çok önemlidir. İnsanlara sosyal statülerine göre muamele etmemiş. İnsana insan olduğu için önem ve değer vermiştir.

Sevgi, saygı, nezaket çok önemli. Peygamberimiz, çocuklara ve hanımlara karşı şefkatle muamelede bulunulmasını istemiştir. İslam ahlakının iki ana direği vardır. Bunlardan birisi, hilm'dir, diğeri de şefkattir. Hilm, yani nfk ile muamele etmek, herkese eşit muamelede bulunmak, birisiyle musafaha ederken samimiyetle muamele etmektir. Nush, içtenlik, samimiyet demektir. Bunlar, davranış olduğunda toplum güzelleşir, toplum mutlu olur. Toplum saadet ve huzur toplumu olur. O bakımdan, edep kavramı çok önemli bir kavramdır. Edep insanlar arası ilişkilerde nezakete riayet etmek demektir.

İslam kültüründe etik değerler dediğimiz zaman karşımıza hangi kavramlar, hangi ahlaki değerler çıkar?

Bizim "etik değer" ile kastımız ahlaki değerlerdir.

Biz bunlara aksiyom diyoruz. Etik değer dediğimiz zaman sözleşmeden doğan değerleri, insanların doğuştan sahip olduğu değerleri, akitten, milliyetten doğan değerleri, insani, ahlaki vicdani değerleri anlayacağız. Etik değerler, hukukun, kanunun, mevzuatın ve insan olmanın, insana verdiği değerler demektir. Örneğin bir iş ortamında mevzuatı herkese eşit uygulamak etik bir değerdir. Kamu malını israf etmemek etik bir değerdir. Zamanı etkin kullanmak, herkese eşit ve insanca muamele etmek, insan onurunu korumak ve gözetmek etik bir değerdir. Özellikle belediye, hastane vs. gibi sosyal faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerde tebessümle muamelede bulunmak, insanlara nazik davranmak, sorunlarını dinlemek ve çözmek bir etik değerdir. Bunlar ahlaki, insani birer değerdir, objektif davranmak da etik bir değerdir.

Kur'an'da geçen bir kavram var "ihsan". Bu kavramı, işi doğru ve düzgün yapmak şeklinde anlamak mümkün. İhsan kavramını iyi özümlediğimizde bunun iş hayatımıza, çalışma hayatımıza nasıl katkılanı olabilir?

İhsan kavramı işin estetik boyutunu ifade eder. Bir de itkan kavramı vardır İslam kültüründe. İt-kan, yani yapılan işin, olması gerektiği gibi yapılmasıdır. Hatta peygamberimiz bir hadislerinde, "Sizden biriniz bir iş yaptığı zaman onu en mükemmel şekilde yapsın." buyurmuştur. Peygamberimiz bu hadislerini oğlu İbrahim'in defnedilmesi esnasında söylüyor. Yavrusu mezara konuluyor. Mezarı örtenler, kenarda bir boşluk bırakıyorlar, yani yaptıkları işi iyi ve tam yapmıyorlar. "Birazdan toprağın altında kalacaktır nasıl olsa" anlamında bir işaret yapıyorlar. Bunun üzerine peygamberimiz bu hakikati yüksek sesle dile getiriyor. "Sizden biri, bir iş yaptığında onu en güzel biçimde, en mükemmel biçimde yapsın." buyuruyorlar. Onun toprak altında kalması önemli değil, önemli olan işin önemsenmesi.

Yani peygamberimiz mezarda bile gözü rahatsız eden veya eksik bırakılan bir hususun düzeltilmesini, o eksikliğin giderilmesini istiyor.

'Mezarda bile olsa işi eksik yapmayın, nasıl yapılması gerekiyorsa öyle yapın.' Aslında burada, önemsizmiş gibi görünen noktada son derece önemli bir ilkeyi peygamberimiz bize hatırlatıyor. Yapılan işi ciddiye almak, işin hakkını vermek ve

işini mükemmel bir biçimde ortaya koymak, işte itkan dediğimiz şey budur. Yani kaliteli iş yapmak demektir. Dolayısıyla, İslam kültüründe ihsan dediğimiz zaman, artık işin estetik ve iş niteliği bakımından en mükemmel noktada olması kastedilir. Peygamberimiz, kurbanlar kesilirken bile yapılan işin nezaketine dikkat etmeyi ihsan kavramıyla ifade eder. İhsan, aynı zamanda Cenabı Allah'ın her an her işi murakabe ettiğini, gördüğünü bilerek, hissederek, duyarak iş yapmak demektir. Peygamberimiz bir hadislerinde; "Allah'ı görüyormuş gibi Allah'a ibadet ediniz. Her ne kadar siz O'nu görmüyorsanız da, O sizi görüyor." buyurmuşlardır.

Yani ibadetin de mükemmel yapılması gerekiyor.

Tabii, işlerin ihsan ile yapılmasında bize tevdi edilen, bize verilen, uhdemize bırakılan hangi sorumluluk olursa olsun önemlidir. Meşru her iş bizi muhteremdir, saygındır. Bir emanettir. Hele bu kamuya yönelik bir iş ise daha da önem arz eder. Şimdi modernite diyor ki, bu etik bir değerdir. İslam kültürü de buna diyor ki, bu bir emanettir. Öyle ise emanet etik bir değerdir.

İşini güzel yapması elbette kişiyi huzura kavuşturur. Ancak bunun toplumsal yansımaları düşünüldüğünde örneğin, herkes üretimde kaliteye, işini mükemmel yapmaya özen gösteriyorsa bunun topluma yansımaları da her halde mükemmel olacaktır değil mi?

Tabii ki, sonuç olarak mükemmel iş, mükemmel bir toplum çıkaracaktır ortaya.

Ahilik kültürümüzde de var. İşini iyi yapmayınca, işine hile kattığında ahilik geleneğine göre toplumca dışlanıyor, o kimseden alışveriş yapılmıyor, bazı müeyyideler uygulanıyor.

Evet, o hileli iş yaptığı için onun işine itibar etmiyor ve o kişiyi toplum dışlıyor. Onun ürettiği mala itibar etmiyor. Bu bakımdan bir anlamda ona karşı müeyyide uyguluyor.

Etik ile bağlantılı olarak toplumda çok konuşulan kavramlardan birisi de bilim etiği malumunuz. Bilim etiği noktasında neredeyiz?

Bilgi insanı insan yapan ve insana özgü temel bir nitelikler. Bilgi çağında yaşıyoruz ve bilgi etiğine vurgu yapıyoruz. Bilgi güçtür. Güç olduğu için o gücü elde edenlerin sorumluluğu da çok yük-

sektir. Tarih boyunca bilgiye, bilgiye sahip olan kimseye çok önem verilmiştir. Âlimlerin sorumluluğu hep vurgulanmıştır. Günümüzde bilgi artık yaygınlaşmış ve popüler bir mahiyet kazanmıştır. Bugün internet ortamında dünyanın en seçkin üniversitelerinin kütüphanelerine girip araştırmanızı yapabiliyorsunuz. Bilgi insanların rahatlıkla ulaşabildiği gizlisi saklısı kalmayan bir fenomen haline gelmiştir. Bugün bilginin yönetimi konuşuluyor. Geleneksel toplumlarda, ahlaki olgunluğu bulunmayan insanlara bilgi verilmemiş, ilim yoluna sevk edilecek insanların öncelikle ahlaki meziyetlerine bakılmış, karakterleri, şahsiyetleri dikkate alınmıştır. Bilginin ayağa düşürülmesi, bilginin istismar edilmesi, bilginin şöhret için kullanılması ve bilginin toplumun zararına kullanılması en büyük insanlık ayıbıdır. Hele din alanındaki bilginin istismarı gerçekten bağışlanması mümkün olmayan bir vebaldir.

Âlim dediğimiz zaman o kavrama yüklediğimiz anlam var. O da bilgisiyle, görgüsüyle, ahlakıyla, topluma faydasıyla, bilgiyi kullanmasıyla insanların güzünde zirvede olan bir kişi. Bu noktada neler söylemek istersiniz?

Âlim, "âlem"dir yani işaretir. İşaret de bizi hakikate götürür. Âlim, hakikatin mümessilidir. Çıkarın, şöhretin mümessili veya süfli emelleri için bilgiyi istismar eden kişi âlim olamaz. Âlim aynı zamanda amildir. İlim, aynı zamanda ameli gerektirir, ahlakı gerektirir. Ahlakı yoksun olan insan bilginin gereğini yapamıyor demektir. Onun için son birkaç asırda "entelektüel" kavramı çok tartışılmıştır. Fransa'da, Rusya'da, Almanya'da, Avrasya'da ve bizim topraklarımızda entelektüel münevver dediğimiz aydın, "iş bilgi olan kimse" demektir. Toplumun aydın kesimi toplumun ufukunu açmakla sorumludur. Toplumu daha ileriye, yükseğe ve ahlaki ve yüksek ufuklara doğru götürmekle sorumludur. Toplumu kaosa sürükleyen, açmaza yönelten, bilgiyi bu yönde kullanan zihinleri karıştıran kişi âlimlik sıfatını kaybetmiş demektir. Bu bakımdan bilgi, bilim etiği konuşulması gereken bir konudur. Bilhassa kamu kurumlarında ve iş ortamlarında bilginin paylaşımı, bilginin hizmete dönüştürülmesi son derece önemlidir.

“Etik değerler, hukukun, kanunun, mevzuatın ve insan olmanın, insana verdiği değerler demektir. Örneğin bir iş ortamında mevzuatı herkese eşit uygulamak etik bir değerdir. Kamu malını israf etmemek etik bir değerdir.”

Bilginin esirgenmesi değil, toplumun istifadesine sunulması önemlidir. Bilgi etiğini belki bu bağlamda vurgulamak lazım.

Çağımızın ulaştığı bilgi düzeyini teknik, sosyal veya organizasyon olarak kendi toplumumuzun hizmetine sunmak ödevimizdir. Bunu hangi ortamda çalışırsak çalışalım ürüne dönüştürmek, toplum hizmetine sunmak vazifemizdir.

Buradan çevre konusuna gelmek istiyorum sizinle. Çevre etiği konusunda neredeyiz?

Çevre de modernitenin çok konuştuğu bir konudur. Dünyada bundan 150 sene önce bir çevre sorunu yoktu. Bir ozon tabakasının delinmesi ve buzulların erimesi söz konusu değildi. Kuraklaşma, dünyanın çölleşmesi, söz konusu değildi. İnsanlar yeşilin içinde pırl pırl akan pınarların çayların ırmakların kenarında dostça bir ortamda yaşıyorlardı.

Biz bugün bir çevre etiğinden, çevre tahribatından söz eder duruma geldik. Bu çevreyi kim tahrip etti de ortaya bir sorun yumağı çıktı. Bu bakımdan çevre etiği de çok özel olarak vurgulanması gereken bir kavramdır. Ama bunları teorik olarak vurgulamak yetmez. Bizzat uygulamak gerekir. Küçük yaşta çocuklarımıza tasarrufu, ağaç dikmeyi, israfın iyi olmadığını öğretmemiz gerekir. Göstererek yaşatalım ki, bir kültür oluşsun. Bu bakımdan İslam kültüründe ahlak, bir meleke olarak tanıtılır. Kendiliğinden ortaya çıkan davranış, hesaplanarak planlanarak yapılan davranış değil! Bu güzel hasletleri gençlere aşılamak gerekiyor. İşte Diyanet de ilgili bakanlıklarla bir protokol düzenledi. Bütün camilerimizin, mezarlıklarımızın yeşillendirilmesi konusunda bir protokol imzalandı. Ülkemizin tamamının bu konuda seferber olması, bu konuda ortak bir bilincin oluşturulması gerekiyor.

Hiz. Peygamber'in eğitim(ciliğ)ini güncellemede çoğulluk

Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in eğitim anlayış ve uygulamalarını temel kaynak olarak gören, ona dayandıklarını, onu örnek aldıklarını iddia eden Müslümanlar, Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in eğitime ilişkin söz, tutum, davranış ve uygulamalarını anlamada ve onları kendi çağlarına taşıyıp uygulamaya koyma hususunda farklılaşmışlardır.

Hiz. Peygamber'in eğitim(ciliğ)inin güncellenmesi bağlamında yapılması gereken çok yönlü ve karmaşık çalışmalara bir önceki yazıda işaret edilmişti. (Bk. Aydın, Nisan-2010.) Burada ise, Hiz. Peygamber'in eğitim(ciliğ)ini örnek edinme bağlamında ortaya çıkan çoğulluğa temas edilecektir.

Hiz. Peygamber'in eğitim modeli

"Ben ancak muallim olarak gönderildim." (İbn Mace, Mukaddime, 17, No: 229; Ayrıca bk. Müslim, Talak 4.) diyerek misyonunu belirten Hiz. Peygamber (s.a.s.), bir İslami eğitim modeli ortaya koymuştur. Bu model, elbette belirleyici role sahip kalıcı unsurları olmakla birlikte katı bir çerçevesi yoktur, her zaman değişmeye müsaittir. Bu modeli kendi iç bütünlüğü ve sosyo-tarihsel bağlamı içinde incelemek suretiyle onun dayandığı insan anlayışı, dünya görüşü ve buna bağlı oluşturulan eğitim felsefesi tespit edilebilir/edilmelidir. Bu peygamberî modele temel teşkil eden dünya görüşü ve eğitim felsefesine göre gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin sosyo-tarihsel bağlamı içinde iyi anlamlandırılıp değerlendirilmesi, onlara yön veren eğitsel ilkeleri tespit edip ortaya çıkarma işine katkı sağlayacaktır.

Bunları yapmakla Müslümanların işi bitmiyor. Hiz. Peygamber'in inşa ettiği İslami eğitimin felsefesi ve ondan kaynaklanan temel eğitsel ilkelerinin, Müslümanların yaşadığı çağa taşınıp güncellenmeleri gerekmektedir. İşte bunu yapmak, en az birinci aşamada kotarılması gereken iş kadar zorluk arz etmektedir. Çünkü bunu gerçekleştirmek de oldukça karmaşık ve çok yönlü çalışmaları, iş ve işlemleri gerektirmektedir. Mesele-

nin giriftliği, ister istemez çok yönlü çabayı gerektirmekte ve bununla birlikte Müslümanların farklı kültürel müktesebatının olması, herkesin bu konuda aynı başarıyı yakalaması imkânını ortadan kaldırmaktadır.

Hız. Peygamber'in eğitim modelini örnek almada farklılaşma

Nitekim müteakip asırlarda Hız. Peygamber (s.a.s.)'in eğitim anlayış ve uygulamalarını temel kaynak olarak gören, ona dayandıklarını, onu örnek aldıklarını iddia eden Müslümanlar, Hız. Peygamber (s.a.s.)'in eğitime ilişkin söz, tutum, davranış ve uygulamalarını anlamada ve onları kendi çağlarına taşıyıp uygulamaya koyma hususunda farklılaşmışlardır. Farklı zamanlarda/dönemlerde olduğu gibi aynı dönemde farklı coğrafyalarda da, bu farklı eğitim anlayış ve uygulamaları görülmüştür. Bir Emeviler dönemindeki eğitim uygulamalarıyla, Abbasiler, Osmanlılar dönemindeki eğitim uygulamaları arasında farklılıklar bulunduğu gibi, aynı dönemde, sözgeli, Endülüs'teki kütüphanelerde uygulanan programla, mağrip ülkelerindeki, doğudakilerin programları arasında da farklılıklar olmuştur. (Bk. Çelebi, 1983: 48.)

Dahası, aynı çağda yaşayan, ama eğilimleri ve buna bağlı olarak bilgi donanımları farklı olan mesela felsefecilerin fıkıhçılarınkinden, sufile-riki diğerlerinden vb. çok farklı olmuştur. Sözgeli, Eski Yunan felsefesini referans alan Müslüman filozoflar sayesinde İslam ortaçağı boyunca İslam ilimlerinin Yunan felsefe ve ilimleriyle etkileşimi, İslam eğitiminin karakterini geniş çapta etkilemiştir. Hız. Peygamber'in oluşturduğu eğitim modelini örnek edinen Müslümanların farklı kültür havzalarında, farklı dönem ve coğrafyalarda oluşturdukları eğitim modelleri, birbirinden oldukça önemli farklılıklar göstermektedir.

İmam-ı Azam gibi alimlerin ders halkalarında öğrencileri soru sormaya teşvik eden, ileri düzeyde bir sorgulayıcı/eleştirel düşüncüyü tetikleyen, ho-

casının görüşlerine öğrencisinin katılmadığını rahatlıkla söyleyip kendi düşüncelerini savunmasına imkân sağlayan bir eğitim ortamı varken, zamanla hocaya soru sormayı bile âdâba muğayir sayan, hocaların söylediklerini/yazdıklarını bellemeyi nihai amaç edinen eğitim anlayış ve uygulamaları Müslümanlarca benimse- nebilmiştir. Anlam(lan- dırm)ayı öngören eğitim, yerini zaman zaman/yer yer ezbercilik ve "manasını anlamadan tekrar"la öğrenmeye bırakabilmiştir. Bilgiyi, bireyin aklını

kullanarak keşfedeceği, arayarak bulacağı ve onu kullanarak sorunlarını çözüp kendini geliştireceği bir şey olarak kabul edenler olduğu gibi, onu birinden alınacak, elde edilecek ve başkasına aktarılacak bir şey (malumatfuruşluk) olarak görenler de olmuştur.

Bu İslami eğitim modellerinden kimi Kalam ilmi- nin felsefleşmesine yol açarken kimi, felsefeyle uğraşmayı dine aykırı görebilmiştir. O kadar ki, içinde felsefe kitapları olan kütüphanenin vakfe- dilmesi bile uygun görülmemiş olabilir. Nitekim bu durumdan çok rahatsız olan Katip Çelebi (ö.1067/1657), akli ilimlerin ve hatta üst düzey- deki bir kelamın çözülüşünü üzüntüyle belirttik- ten sonra, "nice kafasız kişinin", geçmiş rivayet- leri körü körüne "taklitte kayalar gibi hareketsiz donup" kaldıklarını, düşünceye başvurmaksızın, felsefe ve yeni bilimleri reddedip" kötülediklerini, "yer ve gök hakkında hiçbir şey bilmezken, ken- dilerini bilgin yerine koyar" olduklarını dile getir- mekte ve sözüne şöyle devam etmektedir: "Yer ve gök âlemini hiç gözlemediler mi?" (A'raf, 185) şeklindeki ikaz, böylesinin kulağına girmeyip ze- min ve eflâkde nazar(düşünmeyi) bakar gibi göz ile bakmak sandı." (Katip Çelebi, 1306: 10.)

Müslümanların gerçekleştirdikleri eğitimde fizik- sel şiddete yer verilmemesini, çocuk bile olsa birey olarak öğrencinin kişiliğinin önemsenmesi- ni öngörenler ve bu anlamda dönemlerine göre son derece ileri görüşler/tutumlar ortaya koyan-

lar olmasına karşın, zaman içinde falakayı okulun temel araç gereci olarak görenler de oldu.

Ortak isim: İslami eğitim/İslam eğitimi

Ne var ki, uygulanan bu farklı eğitim uygulamalarının bir ortak noktası vardı: Hepsinde de, eğitim sisteminin tümüne din nüfuz etmiş, bütün eğitim uygulamalarına din, bir ruh gibi sinmişti. Bütün eğitim uygulamalarına yön veren felsefe/zihniyet, dinî idi. Herkes, eğitimde samimiyetle Hz. Peygamber'e ittiba etme, onu örnek edinme, onun eğitimini kendi çağdaşı kılma çabası içindeydi. Her biri Kur'an ve sünneti merkeze yerleştirerek onların öngördüğü İslami eğitimi gerçekleştirmeye çalışmaktaydı. İşte, asırlar boyunca uygulanan farklı eğitim-öğretim etkinlikleri, bu temelde birleşmektedir. Onun için hepsi, İslami eğitimdi. (Din eğitimi bilimi literatüründe, Tanzimat'a kadar yürütülen eğitim bu niteliğinden dolayı "İslami eğitim" diye nitelendiriliyor, Tanzimat'tan sonra yürütülen İslam diniyle ilgili eğitime ise, "İslam eğitimi" deniliyor.)

İslami eğitim adına ortaya konan düşünceler, somut tutum ve davranışlar, birbirinden farklı olabildikleri gibi, çatışır nitelikte de olabilmıştır/olabilir. Bu, gayet doğal bir durumdur. Çünkü herkes, Hz. Peygamber'i kendini kuşatan sosyo-kültürel-idari ortamın, ulaştığı kavrama düzeyinin, sahip olduğu müktesebatın vs. elverdiği ölçüde tanıyabilir. Ancak bu farklılaşma durumu, onların aynı ad altında yer almalarına engel değildir. Söz gelimi, rasathaneyi yaptıran eğitim ne kadar İslami eğitim idiye, onun yıkılmasını uygun gören eğitim de o kadar İslami eğitimdi. Rasathaneyi yapan medreseli ile, onu yıkan medreseliyi harekete geçiren kaygı, felsefe aynıydı, amaçları aynı temele dayanıyordu; her ikisi de dindarlığının gereğini yerine getirmenin heyecanını, mutluluğunu hissediyorlardı. Her ikisi de içtenlikle kendince İslam'ın uygun gördüğünü gerçekleştirme niyetine sahipti, bunun için çabalıyorlardı. İslami sabiteler, onların ortak paydası olmaya devam etti.

Bu noktada Muhammed İkbal'in sözünü hatırlatmakta yarar var: "İslam tarihi ne İslam'ın aynıdır ne gayndır, ama hem aynıdır hem gayndır." Tarih içinde bugüne kadar İslam eğitimi namına hangi hasıllar ortaya konduysa, bunların İslam'la özdeşleştirilmesi yanlış olacağı gibi, onunla ilgisiz sayılması da yanlış olur. Bugün ve yarın ortaya konulacak olanlar da bundan tü-

müyle kopuk olmayacaktır. Çünkü dini anlama, yorumlama ve uygulama tarihinin, olduğu gibi tekrar etmesi mümkün olmadığı gibi, kendi tarihî tecrübesinden bütünüyle kopuk olması da düşünülemez.

Bütün bunlar şu gerçekleri açıkça ortaya koymaktadır:

- Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu eğitim modelini, on beş asırlık bir tarihsel süreçte Müslümanlar, içinde bulundukları çevrenin şartları ve imkânları çerçevesinde kendi anlayış ve yorumlarına göre anlayıp uygulamışlardır. Bu eğitim anlayış ve uygulamaları, dinin öngördüğü sabitelerde ortak olmakla birlikte birbirinden farklılıklar taşımaktadır.

- İslami eğitim (İslam eğitimi) denince Müslümanların Hz. Peygamber'in eğitim(ciliğini) günceleme çerçevesinde ürettiği eğitim anlayış ve uygulamaları akla gelmelidir. Dolayısıyla, İslami eğitim dendiğinde yöreden yöreye, zamandan zamana hiç değişme göstermeyen bir tek sabit eğitim model/kalıbı anlaşılmamalıdır. Aksine İslami eğitimin yöreden yöreye, çağdan çağa değişmeyen sabiteleri olmakla birlikte farklı ortamlarda değişiklikler gösteren boyutları da vardır. O kadar ki, bu değişiklikler bazen birbiriyle

tam bir zıtlık dahi arz edebilmektedir.

- İslami eğitim ismi altında birbirinden farklı eğitim modellerinin ortaya çıkmasında rol oynayan önemli faktörlerden biri, Müslüman(lar)ın anlama/kavrama düzeyi, yaklaşım biçimidir. Müslümanların İslami eğitim diye yaptıkları şey, kendi dinî bilgilerinin/İslam anlayışlarının eğitim bağlamında hayata geçirilmiş halidir. Yani, insanidir, tartışmaya, değişmeye açıktır. Dolayısıyla, tarihte kalmış İslami eğitim anlayış ve uygulamalarından hiçbirisi, bizim için toptan mutlak kabul edilmesi gereken model olamayacağı gibi, toptan reddedilmesi gereken bir eğitim modeli de değildir. Biz, tanıyıp anlamlandırmak suretiyle onlardan da yararlanarak, kendimize özgü bugünün din eğitimi modelini oluşturmakla yükümlüyüz. Bunu yaparken önyargısız bilimsel bir yaklaşımla sorgulayıp değerlendirmemiz gerekir. Bu eleştirel yaklaşımla değerlendirme, bugün Hz. Peygamber'in eğitimini güncelleştirme çerçevesinde kendi din eğitimi anlayış ve uygulamalarımızı belirlemede elimizden tutacaktır.

- Kısacası, bugün Hz. Peygamber'in eğitim(cil-

liğini güncelleştirme çerçevesinde şöyle bir yol izlemek gerekir: Önce, Hz. Peygamber'in eğitim anlayış ve uygulamalarını kendi sosyo-tarihsel bağlamında anlamlandırmak. Hem bunu anlamlandırma hem de güncelleme sürecinde yararlanmak amacıyla, bu peygamberî eğitimin tarihindeki anlaşılış ve uygulanış örneklerini tanıyıp anlamlandırmak. Bu anlamlandırma ameliyesi, Hz. Peygamber'in eğitim uygulamalarının özünü yakalama imkânı verecektir. Tarihsel/yöresel eğitim kalıplarına ruh veren bu öz, zaman aşımına uğramayan evrensel niteliktedir. Bu noktada, içinde bulunduğumuz çağın penceresinden o özü anlama/yorumlama, onun açılımını yapma sürecini devreye sokmak gerekmektedir. Bu sürecin sağlıklı işletilmesi ise, içinde bulunduğumuz sosyo-kültürel-ıdarî çevreyi iyi tanıma, çağın anlama, çağın getirdiği bilimsel ve teknolojik imkânlardan da yararlanma düzeyimizle doğru orantılıdır.

Hz. Peygamber'in eğitiminin yirmi birinci asır Müslümanları için yorumunu ve ona uygun uy-

Rasathaneyi yaptıran eğitim ne kadar İslami eğitim idiyse, onun yıkılmasını uygun gören eğitim de o kadar İslami eğitimdi. Rasathaneyi yapan medreseli ile, onu yıkan medreseliyi harekete geçiren kaygı, felsefe aynıydı, amaçları aynı temele dayanıyordu; her ikisi de, dindarlığının gereğini yerine getirmenin heyecanını, mutluluğunu hissediyorlardı,

gulamalarını oluşturmamız için böylesine çok yönlü çalışma gerekmektedir. Bilimsel yaklaşımla yürütülmesi gereken bütün bu çalışmaları şu temel soru yönlendirecektir: "Bugün Hz. Peygamber olsaydı, din eğitimi nasıl formatlardı?" Elbette bu sorunun cevabı, herkesin Hz. Peygamber'i anlama düzeyine, İslam anlayışına göre şekillenecektir/farklılaşacaktır. Mevlana'ya kulak vermek gerekiyor: "Dün de geçti, düne ait söz de dün gelip geçti. Bu gün bir yeni söz söylemek gerek."

Kaynaklar:

Aydın, M. Şevki, "Hz. Peygamber'in Eğitim(ciliğini Güncelleme" Diyanet Aylık Dergi, Nisan, 2010.

Çelebi, Ahmet, İslâm'da Eğitim Öğretim Tarihi, Terc. Ali Yarıdım, İstanbul, 1983.

Çelebi, Katip, Mîzanu'l-Hak fî İhtiyari'l-Ehak, Kostantiniyye, 1306.

Hakkını savunan kadın

İslam kadını, bütün dönemlerde, hakkını ve hukukunu aramada özgüven sahibi olmalıdır. Âciz kimseler ezilmeye, horlanmaya ve şiddete maruz kalır. Bütün bunlardan kurtulmanın ön şartı, iyi bir Kur'an ve sünnet kültüründen geçmektir.

İslam okuma-yazmaya büyük önem vermiştir. Kur'an'ın ilk emrinin "oku" diye başlaması çok anlamlıdır. Çünkü cehalet sorununu halledemeyen birey ve toplumlar, medeniyetler tarihinde hep geride kalırlar. Bugün uygar dünya, artık sanayi ve teknolojinin ötesine geçmiş, ürün satmak yerine "bilgi" pazarlıyor. Ülkeler, ordulardan daha çok bilgi ve markalarla fethediliyor. Bundan dolayı İslam, kadın-erkek ayrımı yapmadan bütün Müslümanlara ilmi farz kılmıştır. Bunun için de hem farz-ı ayın ve hem de farz-ı kifaye olan ilimler müşterektir.

Hizmet Peygamber döneminde gerek erkekler gerekse kadınlar yoğun bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Yeni bir neslin inşası, Kur'an eğitiminden ve Hizmet Peygamber'in uygulamalarından geçirilerek geleceğe hazırlanıyordu. Çünkü Müslümanların modelleme yapmaya ihtiyaçları vardı. Sahabenin büyük ekseriyeti Kur'an'ın kendilerine ne söylediğini bilmekle birlikte, bir haksızlığa uğradıklarında ya da kendileriyle ilgili bir sorun çıktığında, bu sorunu nasıl çözeceklerini de biliyorlardı. Onlar, hakkı söyleme noktasında kendilerine özgüvenleri tam olduğu için sorunların üzerine cesaretle gidiyorlardı. Maalesef günümüzde gerek dinî eğitim ve gerekse pozitif hukuk açısından benzer düzeyde kalite bağlamında bilgilenme süreçleri tartışmaya açıktır. Ben burada İslam tarihinden, hakkını arayan ve hak mücadelesi veren birkaç sahabe kadından söz etmek istiyorum.

Hizmet Ömer devlet başkanıdır. İslam toplumunda evlenmenin engelleyici ve zorlaştırıcı olmasını önlemek adına evlenme esnasında kadına verilen mehir konusunda yeni bir düzenleme getirmek istemektedir. Bu sebeple de bir cuma günü hutbede

Müslümanların yaşadığı bu güncel olaya parmak basmak ister. Konuşmasında kadına evlilik anında erkek tarafından verilmesi gereken mehrin asgari üst sınırının 400 dirhem/1280 gr. gümüş olacağını söyler. Gerek Hz. Peygamber gerekse dört halife döneminde sahabe kadınları da erkekler gibi beş vakit camiye giderek cemaatle namaz kılarlardı. İşte böyle bir atmosferde hutbe dinleyen sahabe kadınlarından birisi yerinden kalkarak Hz. Ömer'e hitaben; "Bu söylediğiniz görüş Kur'an'dan mı yoksa kendi kişisel görüşünüz mü?" diye sorar. O da elbette Kur'an'dan, niçin soruyorsunuz dediğinde, tam bir hak arama mücadelesi aynı zamanda derin bir Kur'an bilgisine de sahip olduğunu anladığımız sahabe kadını taşı gedğine koyarcasına bu görüşün Kur'an'a aykırı olduğunu, aksine Kur'an'da mehrde bir üst sınır belirlenmediğini beyan ederek Nisa suresinin 20. ayetini okur:

"Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterse-
niz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş
olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira
ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri
alacaksınız?"

Bu ayette mehrin miktarı, "kıntâr" kavramıyla ifade edilmekte olup, çokluktan kinaye olarak kullanılan bu sözcüğün anlamı "yüklerle" demektir. Bunun üzerine Hz. Ömer, sözünü geri alarak, "Allah'a hamdolsun ki, kadınlar bile Ömer'den daha bilgilidir." diyerek sahabe kadınının Kur'an bilgisine ve medeni cesaretine hayranlığını ifade eder.

Bir başka kadın da Havle'dir. Yaşlanmış sahabe bir kadındır. Bir gün kocası kendisine "Sen bana annemin sırtı gibisin." demek suretiyle zihar yapar. Böylece hanımını kendisine haram kılmış olur. Kadın, bu sorunu çözmesi için Rasulü Allah'a gider. O da bu konuda henüz açıklayıcı bir ayetin inmediğini, dolayısıyla beklemesi gerektiğini söyler. Kadın, sesini yükselterek, "Ey Allah'ın

elçisi! Ben gençliğimi ve güzelliğimi o adama adadım, ona çocuk verdim, şimdi de yaşlı halimle beni sokağa bıraktı, ben ne yaparım, kimin yanına sığınırım, kurbanın olayım buna bir çözüm bul." diye yalvarır. İşte bu olay üzerine bu mücadeleci kadının mücadelesini konu alan "Mücadele suresi" nazil olur. Bu surede, Hz. Peygamber'le kocası hakkında tartışan ve şikâyetini doğrudan Allah'a yapan kadının sesini Allah'ın işittiğinden bahsedilir. Arkasından da tekrar kadının kocasına dönmesi için "zihar kefareti"nden söz edilir. Erkeğin tekrar hanımıyla birleşmesi için zihar kefareti olarak; ya temas etmezden önce bir köle azat etmek, ya iki ay fasılasız oruç tutmak ya da altmış fakiri doyurmak gibi seçenekler sunulur. (bkz. Mücadele, 1-4.) Bu olaydan sonra kadın mücadeleyi kazanır ve eski eşine geri döner. Hz. Ömer (r.a.), bu kadını her gördüğünde hakkında ayet inen kadın diye ona derin saygı gösterirdi.

Bu iki örnek olaydan çıkardığımız sonuç, İslam kadını, bütün dönemlerde, hakkını ve hukukunu aramada özgüven sahibi olmalıdır. Âciz kimseler ezilmeye, horlanmaya ve şiddete maruz kalır. Bütün bunlardan kurtulmanın ön şartı, iyi bir Kur'an ve sünnet kültüründen geçmektir. O halde, günümüzde de kız çocuklarımızın eğitim ve öğretimine büyük ağırlık vermeliyiz. Ülkemizde beş milyon okuma-yazma bilmeyen vatandaşımız var. Bunların dört buçuk milyonunu kadınlar oluşturmaktadır. Salt, seküler eğitim almak da yeterli değildir. Mutlaka aile eğitimine ahlaki ve

manevi eğitim eşliğinde ağırlık verilmelidir. İşte o zaman, maddi ve manevi eğitimden geçmiş Müslümanlar eliyle bilgi, adalet, hak, hukuk, rahmet, saygı, birbirine tahammül ve şefkat dili ve sözcülüğü alanında güzel modeller ortaya konulabilecektir.

İlahî vahyin inşa ettiği hayatlar: Örnek hanım şahsiyetler

Bize sunulan sahih öğretilere göre ne Hz. Havva, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış, ne şeytana ilk inanan, ne de Hz. Âdem'i isyan ettiren o olmuştur. Ne de Tevrat'taki öğretilere binaen Hz. Âdem'i kandırdığı için, erkekleri baştan çıkardığı için, ne de önce kendisi daha sonra da onun sebebiyle bütün kadınlar uğursuz ve günahkâr kabul edilmiştir. Bu, İslam'ın onaylayabileceği bir anlayış değildir.

H z. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar insanlığı ihtiyacı olduğu her zaman diliminde rahmet ve hidayet kaynağı olan ilahî vahiyle buluşturan yüce Allah'a hamd olsun.

Bizlere her konuda en güzel örnek olan vefa, sadakat, muhabbet, meveddet ve rahmet timsali efendimiz Hz. Muhammed'e salat ve selam olsun.

Bu yazıda ele alacağımız mevzu; Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlerce tebliğ edilen ilahî vahiylerin ilk tanıkları özelliklerle de ilk hanım muhatapları, Kur'an'ın ilk hanım tanıkları ve bu hayatların vahiyle nasıl inşa edildiğidir.

Vahiy, Yüce Allah'ın varlık âlemine lütfettiği özel bir nimetidir.

Vahiy, Rahman'ın bütün varlıklara fitratlarına uygun hareket etme yöntemini bildirme yolu, insanlarla ve varlıklarla konuşma şeklidir. Bu sebeple vahyin muhatabı tüm âlemdir. Dağlar, taşlar, bitkiler, hayvanlar ve insanlar...

Vahiy, tevhit sürecinde gelmiş bütün semavi dinlerin temelidir. Vahiyler asla insanların ve toplumların hayatına tepeden inme bir şekilde müdahale etmez. İndiği ortamın şartlarını, insanların ihtiyaçlarını, onların dil ve kültürlerini de göz önünde tutan ilahî müdahalelerdir.

Kur'an vahyi ise, ilahî kelamın hayat veren dinamizminin Hz. Peygamber'in tüm benliğini kuşatmasıdır.

Kuran; akla, sağduyuya ve en asil insani duygulara sürekli bir şekilde çağrıda bulunmakta, doğrudan insana hitap etmekte-

dir. Bu Kerim Kitap bütün müminler için Allah'ın insana rahmetinin en mükemmel tezahürüdür.

Kur'an vahyi; kendisinden önce gelen ve İslam inancına göre en son ve en mükemmel şekline İslam'da ulaşan ilahî vahiyler zincirinin son hal-kasıdır.

İlahî vahiyler bağlamda karşımıza çıkan ilk isim peygamberler ailesine hayırlı bireyler yetiştiren ilahî vahyin önce cennette, sonra dünyada inşa ettiği insanlık ailesinin ilk atası ve ilk annesi Hz. Âdem ve Havva'dır. Kur'an-ı Kerim'de bu isimler ve yaşam serüvenleri birçok ayette şöyle zikredilir: Allah Teala Hz. Âdem ve Hz. Havva'yı yaratarak;

"Ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin ama şu ağaca yaklaşmayın yoksa zalimlerden olursunuz." (Bakara, 35; Âraf, 19) buyurmuş;

"...Ey Âdem, şüphesiz bu (İblis) sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın. Sonra mutsuz olursunuz." (Taha, 117) diyerek de onları uyarmıştır.

Ama Âdem ve Havva kadın ve erkek iyi niyetle ve ebedî kulluk arzusu ile bir anlık gafletle bu uyarıya yeterince kulak veremeyince yasak ihlal edilmiştir. Hemen akabinde pişmanlıkla Yara-dan'a;

"Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (Âraf, 23) diye serzenişte bulunmuşlardır. Yüce Allah dualarına icabet etmiş ama yaşamlarına yeryüzünde devam etmek şartıyla şöyle seslenmiştir:

"...Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan mahşere çıkarılacaksınız." (Âraf, 25)

İşte vahyin bu ifadeleriyle Hz. Havva ve Hz. Âdem, kadın ve erkek birlikte hayat yolculuklarına başladılar, birlikte yaratılarak, birlikte iman ederek, birlikte hata yaparak, birlikte pişman olup af dileyerek, sonuçta dünya yolculuğuna birlikte çıkarak... Allah'ın yeryüzündeki ilk halifeleri olarak ve Allah'ın vahyini, dinini ilk kez tebliğle vazifeli olarak...

Bize sunulan sahih öğretilere göre ne Hz. Havva, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılmış, ne şeytana ilk inanan, ne de Hz. Âdem'i isyan ettiren o olmuştur. Ne de Tevrat'taki öğretilere binaen Hz. Âdem'i kandırdığı için, erkekleri baş-

tan çıkardığı için, ne de önce kendisi daha sonra da onun sebebiyle bütün kadınlar uğursuz ve günahkâr kabul edilmiştir. Bu, İslam'ın onaylayabileceği bir anlayış değildir.

Kur'an-ı Kerim; "Kimse kimsenin günahını çekmez." derken, bu inanç ve düşünce deryasında Hz. Havva; insanlık dediğimiz mefhumu yeryüzüne taşıyan bir köprü olmuştur.

Âdem ve Havva yaşamlarıyla ortaya koymuşlardır ki; kadın ve erkek yapıp ettikleri her şeyin bir bedeli olduğunu bilmelidir. Bu sorumluluk bilinciyle sınırı nasıl ve nerede aştığının farkındalığı içinde olmalı, aciz olduğunu, Yaratansız bir hiç olduğunu; ancak O'na hakkıyla yönelip tövbe ettiğinde affedileceğini de bilmelidir.

Sonsuzluğun yenen yasak meyveyle değil, ancak Allah'ın rahmetiyle mümkün olacağını bilmelidir insanlık. İnsanları bu rahmete erdirmek için kutsal kitapların, vahiylerin indirildiğinin farkına varmalıdır artık.

Hz. Âdem ve Havva'dan sonra devam ede gelen vahiy sürecinde karşımıza çıkan isimler arasında bazı hanımlar hem kutsal metinlerde hem de tarih sayfaları arasında özellikle zikredilmektedir. Vahiy ve tebliğ sürecinde doğrudan müdahil olan, muhatap olan, bu süreçte kimi zaman insanlık tarihi boyunca isimleri şerefle yâd edilen, kimi zaman ise kıyamete kadar bu süreçte yaptıkları olumsuz katkılarla kötü örnek olarak addedilen isimleri Kur'an da bize haber vermektedir. Çünkü Kur'an hem hayatları inşa eder, hem de gönülleri imar eder. Bazen de ibret alalım diye isimleri ihbar eder. Bu bağlamda Tahrim suresinin son ayetleri oldukça düşündürücüdür: "Allah, İnkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lut'un kansını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullanımdan iki salih kişinin nikâhı altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi. (Tahrim, 10)

İki peygamber eşinin ihanetleri ve vahye bu yön-de etkileri kıyamete kadar her okuyan kimse için son derece ibret vericidir. Ayetin devamında ise insanlığa olumlu örnek olarak sunulan iki özel örnek hanımdan bahsedilmektedir. Bu olumlu iki örnekten önce vahiy ve tebliğ sürecinde ismini zikretmekten mutluluk duyacağımız bir diğer ismi hayırla yad etmek yerinde olacaktır.

Hz. Hacer

Bu mümtaz şahsiyet; Hz. İbrahim'in eşi Hz. Hacer'dir. Hz. İsmail'in sevgili annesi... Köle iken peygamber annesi olma şerefine erişen, yeni bir ümmetin temelini atma vazifesi gibi büyük bir vazifeyi Hz. İbrahim'le birlikte üstlenen, yeni doğmuş evladı İsmail ile Allah'ın emri gereği ıssız Mekke topraklarında yapayalnız kalan, yavrusuna su aramak için koştuğu iki mübarek tepe o günden bu yana Müslümanların ibadet şiarı olan Hz. Hacer... Bir rivayete göre; siyahî bir köle kadın iken vahiy sürecine ve tebliğe olan bu katkısından dolayı âdetâ ödüllenenek Kâbe'nin gölgesinde Hicri İsmail'e defnedilen Hz. Hacer... Kıyamete kadar orada tavaf edip iki rekât namaz kılmak için birbiriyle yarışan kadın erkek tüm Müslümanların dualarla yad ettiği Hz. Hacer... Bu hanımefendiyi hayırlarla yad ederken Kur'an'ın bize haber verdiği olumlu örnekleri bir kez daha hatırlayalım:

Hz. Âsiye

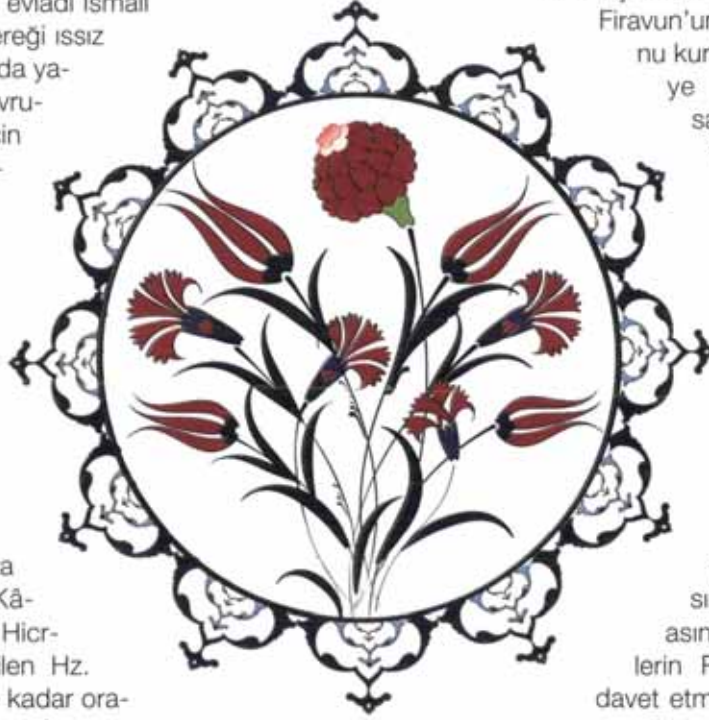
Bunlardan ilki; Firavun'un karısı Hz. Âsiye sahip olduğu her türlü dünyalığı, Allah'a iman ve cennete karşılık elinin tersiyle iten, ismiyle müsemma, zulmün her tür-lüsüne karşı isyan eden ve en ağır şekilde sıkıntıya, eziyete maruz kalan Hz. Âsiye.

Mısır'ın güzel yüzlü güzel huylu Âsiye'si ne yazık ki tanrılık iddiası güden Fira-

vun'la evlidir. Âsiye'nin ise kalbi tüm uydurma tanrılara kapalıdır. Firavun insanlığından uzaklaştıkça Âsiye de Firavun'dan uzaklaşır. Firavun'un gördüğü bir rüya sebebiyle doğan bütün erkek çocukları öldürme planı acımasızca uygulanırken, tam da burada iki hanımın yolları kesişir. Biri İmran'ın karısı, diğeri Firavun'un karısı. Biri yavrusunu kurtarmak için ilahî vahye boyun eğerek bir sandık içerisinde onu Nil'in coşkun sularına bırakırken, diğeri nehrin kıyısından bu kutlu emaneti alıp bağrına basmıştır.

Gün gelir, bu kutlu emanet Allah'ın peygamberi Hz. Musa olarak elindeki asasıyla dikilir Firavun'un karşısına, onu tanrılık iddiasından vazgeçip âlemlerin Rabbine kul olmaya davet etmek için. Ama bu davet Firavun'un hiddetini artırırken icabet eden Hz. Âsiye olur ve artık yıllardır sakladığı imanını izhar eder. "Ben de Musa'nın Rabbine inanıyorum."

En yakınından gelen bu ihanet Firavun'u çıldırtmaya yetmiştir. Hz. Âsiye'yi kızgın güneşin altında kazıklara bağlatarak işkence ettirirken, Hz. Âsiye ise "Rabbim bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar." (Tahrir, 11) diye dua etmektedir. Hz. Musa da "Ey Allah'ım. O benim annemdir, yardım et! Bu mübarek kadına bu işkencelerin acısını duyurma." diye yakarmaktadır.

Âdem ve Havva
yaşamlarıyla ortaya
koymuşlardır ki;

kadın ve erkek yapıp ettikleri
her şeyin bir bedeli olduğunu
bilmelidir.

Bu sorumluluk bilinciyle
sınırı nasıl ve nerede aştığı-
nın farkındalığı içinde olmalı,
aciz olduğunu,
Yaratansız bir hiç olduğunu;
ancak O'na hakkıyla yönelip
tövbe ettiğinde
affedileceğini de
bilmelidir.

Hız. Âsiye artık başka bir âlemedir. Rabbi duasına icabet etmiş ve ona cennette bir köşk hazırlamıştır. Hız. Âsiye bunu seyrederken melekler gelip onu ebedî makamına götürmek isterler. Onun son sözü ise "La ilahe illallah" olur.

Hız. Musa'nın annesi

Hız. Âsiye'yi hayırla yad ederken Hız. Musa'nın annesini tekrar hatırlayalım ki o imtihanların en büyüğü ile evladı ile imtihan olan ve bu imtihanı başarıyla geçen yürekli, cesur ve örnek bir hanımefendidir. Allah öyle emrettiği için yani vahyin gereği olarak, gözünü kırpmadan yeni doğan yavrusunu bir sepete koyup azgın sulara bırakacak kadar sağlam imanlı, yürekli, bir hanım. Daha sonra kendi öz evladına yabancı bir sûtanne olarak bakıcılık yapan, Firavun'un sarayında büyük bir imtihana maruz kalan ama Allah Teala'nın omzuna yüklediği bu ağır yükü O'nun izniyle cesurca taşıyan mübarek bir hanım.

Korkmadan, sinmeden, köşesinde inzivaya çekilmeyen, toplumun insani ve ahlaki olmayan değer yargılarına karşı yılmadan mücadele eden bir hanım. Hız. Musa gibi ismi Kur'an'da zikredilen, yüce bir peygamberi yetiştiren, tebliğ vazifesinde ona destek olan, hayatı ilmek ilmek vahiyle dokunan eşsiz bir anne.

Zikredilen olumlu ikinci örneğe geçmeden, onu yetiştiren, Allah yoluna adayan bir başka ismi Kur'an bize haber vermektedir.

Hız. Hanne

İmran'ın ailesi olarak zikredilen Hız. Meryem'in annesi Hız. Hanne. Ayetlerde; "Hani, İmran'ın kızı, 'Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin.' demişti. Onu doğurunca, 'Rabbim!' dedi, 'Onu kız doğurdum.' -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- 'Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu korumuş şeytandan senin korumana bırakıyorum.' Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi." (Al-i İmran, 35-37) diye bahsedilir Hız. Mer-

**Sonsuzluğun
yenen yasak meyveyle değil,
ancak Allah'ın rahmetiyle
mümkün olacağını
bilmelidir insanlık.
İnsanları bu rahmete eriş-
tirmek için kutsal kitapların,
vahiylere indirildiğinin
farkına varmalıdır artık.**

yem'in annesinden.

Hız. Hanne'nin yaptığı sadece evladını Rabbinin hizmetine vermek değildi. Kadını aşağılayan, hor gören, asla ibadethanelere sokmayan bir geleneği kökünden sarsmak ve değiştirmekti. Elbette bu görev Allah tarafından ona, yani bir kadına verilmişti ve onun yaptığı ilahî vahyin inşa etmek istediği anlayışa cesurca bir katkı idi. Vahyin

ve tebliğin sadece sözlü bir biçimiyle değil, bizzat fiili olarak bir kadının ve kız evladının hayatlarıyla ortaya koydukları bir katkıydı bu.

Hız. Meryem

Yerleşmiş köklü geleneği değiştiren, Rabbinin mescidinde kendini hizmete adayan ve daha sonra Hız. İsa gibi büyük bir peygambere anne olma şerefine nail olan isim ise Hız. Meryem'dir. Tahrim suresi on ikinci ayette Allah Teala onu şöyle zikreder:

"Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizzat kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de (inanırlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi." (Tahrim, 12)

Yine Meryem Suresi 16-35. ve Enbiya suresi; 91. ayetlerde onun iffetli hayatı gözler önüne serilmektedir.

Hız. Meryem, kadınlığa sabır, sebat, feragat, iyi huy, teslimiyet, iman ve şuur ekleyen idol kadınlardandır. Hız. Meryem göstermektedir ki;

Kadın da saf ve temiz olabilir,

Kadın da her türlü küçük hesaplardan sıyrılarak kendisini hak bir vazifeye adayabilir,

İyi bir örnek şahsiyet ve toplumdaki yanlış inançları temelinden söküp atacak kadar iradeli ve güçlü olabilir. Yeter ki vahye kulak versin, vahyin kendisini adım adım inşasına izin versin.

Bugün, insanlık tarihine iffeti ile damgasını vuran, vahiyle hayatı ilmek ilmek dokunan, ismi Kur'an'da bir sureye ad olan Hız. Meryem'i yeneden okumaya, anlamaya, onun Allah yolundaki mücadelesini ibret nazarı ile irdelemeye ihtiyacımız var.

Çocuklarla büyümek

Gün geçtikçe tükenen tek sermayemiz "zaman"a en zengin biçimde sahip olan çocuklar, yoksul kelimelerle dolaşıyor etrafımızda. Sahip oldukları temiz güç, her geçen gün durgun bir suyun kirlenmesi gibi kirleniyor. Bu suyu, hafifçe dalgalandırıp kıyıları titreten halkalar yayması için ona küçük bir taş atmak gerek.

İnsanoğlunda bilincin, ana karnında oluştuğunu söyleyenler var. Fakat ana karnındayken yavrunun hemen her çeşit sıkıntıdan uzak olduğu ve kendisinden büyümesi dışında hiçbir şey beklenmediği bilinir. Onun ağlayarak gelişle başlayan ve sonsuza taşıyacağı malzemelerini topladığı bu gezegendeki hayatı ise çok şey bekler ondan.

İnsan, dünyaya attığı o mübarek ilk adımıyla tarihe geçmiş Hz. Âdem babamız kadar kutlu bir şansa sahip değil. Kendini tanıması, Rabbine verdiği sözü hatırlaması gerekiyor. Şeytana karşı vereceği mücadelede güçlü bir donanıma sahip olması gerekiyor. Bütün bu gereklilikleri belki de ana karnındayken başlatılması gerekiyor.

Maya süte, nasıl süt soğuduktan sonra çalınamazsa, insana da maya ancak çocukluk çağında katılabilir. Bir maya ancak bir çocukta en iyi şekilde tutar. Kıvamında bir ruh, çocuklukta oluşmaya başlar ancak. Kök, sadece en başta salınır toprağa; son-

radan talihsizce büyümüş bir ağaç için daha derine kök salıp daha başka, daha hür, daha gümrah bir ağaç olmak mümkün değildir ne yazık ki...

Çocuk deyip geçmemeli, onlarda kurtuluş gizli... Var oluşundan mutluluk duyabilen, karıncayı küçümsemeyen, ağaçlarla selamlaştığı için onun dallarını incitmeden meyvesini toplayabilen ve büyüklerini sorularıyla yola getirebilen bir çocuk hayal etmek çok zor değil.

Bunlar aramızda yaşayan çocuklar. İşimiz için koştururken yanından aceleyle geçtiğimiz ve belki çarptığımız o çocuk. Siz caddeden arabayla geçerken kaldırımında oturup size bakan o çocuk. Okul dağılırken kalabalığın arasında gördüğünüz kırmızı bereli o çocuk. Hatta evinizde, küçük oyuncaklarını gizli bir köşede fısıltıyla konuşturan o çocuk. Gözlerini iri iri açıp öğrenmeyi aç bir yavru kuş bakışıyla isteyen herhangi bir çocuk. Kendi etrafında kendince dönüp, kendini iyice büyüyene kadar ele vermeyen, keşfedilemeyen bir gezegen gibi çocuk...

Gün geçtikçe tükenen tek sermayemiz "zaman"a en zengin biçimde sahip olan çocuklar, yoksul kelimelerle dolaşüyor etrafımızda. Sahip oldukları temiz güç, her geçen gün durgun bir suyun kirlenmesi gibi kirleniyor. Bu suyu, hafifçe dalgalandırıp kıyılarını titreten halkalar yayması için ona küçük bir taş atmak gerek. Onun zamanla, kendi kıyısından, kendiliğinden bulduğu bir yoldan küçük bir çağlayan gibi akıp coşmasını izlemek gerek. Onun bakışıyla bakmak gerek dünyaya.

Çocuklarda kendini dille dışarı vuramayan; fakat çok kuvvetli ve çok saf olan o iç bakış, her şeyi gözden geçirmemizi sağlar. Hayret ederiz onların bakışıyla. Soramadığımız soruları sorarız hayata.

Onları; dalıp gittikleri boş arsanın içinden, iki yanı arabalarla dolu, dar sokak içlerinde top oynamaktan bazen çekip çıkarmalı. Başını kaldırıp göğe bakmasını istemeli ondan, sık sık göğü görmesini istemeli. Göğü hep fark etmeli çocuk.

Çocuk, rüzgân eksik olmayan çölde oradan oraya savrulan sıradan bir kum tanesinin bütün çölü haber vermesi gibi anlaşıldıkça insanı anlatan gizli bir hazinedir.

Çocuk, sıkılan ruhumuzun henüz yorulmamış masum tanığı, kederimizi yüzümüzden sıyırmak zorunda bırakan soru işareti gibidir hayatımızda.

Görülmeyenden, kendi baktığı yerin doldurulamaz bakış açısıyla görülen bir şey çıkaran dikkat...

Boyanmayı bekleyen parlak bir tuval, yerli yerine hemen konulması gereken değerli bir emanet... Çocuklar farkına iyice varamadığımız ve yerine asla iyi konamayan bir emanet...

Çok sözle daha güzelinin yazılabileceği sayfalarını kirlettiğimiz bir defter gibi bozup, karmaşıktırdığımız şey, çocuk.

Önce onlara verilir su, önce onlara sağlık, önce onlara emek... Her şey önce onlar için...

Onlar küçük avuçlarını açıp dua etsinler diye. Onlar küçük kovalarıyla büyük yangınları söndürebilirler diye. Bu büyük orkestranın içinde kendi kavallarının yalın sesini yükseltsinler ve çarpık nağmeleri değiştirsinler diye. Çıkıp da her şeyi bildiğini sanan kralın çıplak olduğunu korkmadan söyleyebilsinler diye. Su kuyusuna, taş avlusuna, ağaç sevgili tepesine dönsün, kaybolanlar yitik kutusundan çıksın diye. Ateşi odunuyla buluşturmak, kirlenmiş altını tavasında eritmek için.

Biz çocuğu, çocuk bizi, gerçeğe karşılaştırıyor; hayatın serüveni yenerek ve yenilerek sürüyor. Umut hiç tükenmiyor, içimizde bir şarkı sussa diğeri başlıyor, suyu hiç kaybetmiyoruz.

Sudan ve gökyüzünden uzaklaşmadan, acı çekmekten korkmadan ve acıya alışarak büyüyor çocuklarla...

Sınav kaygısı

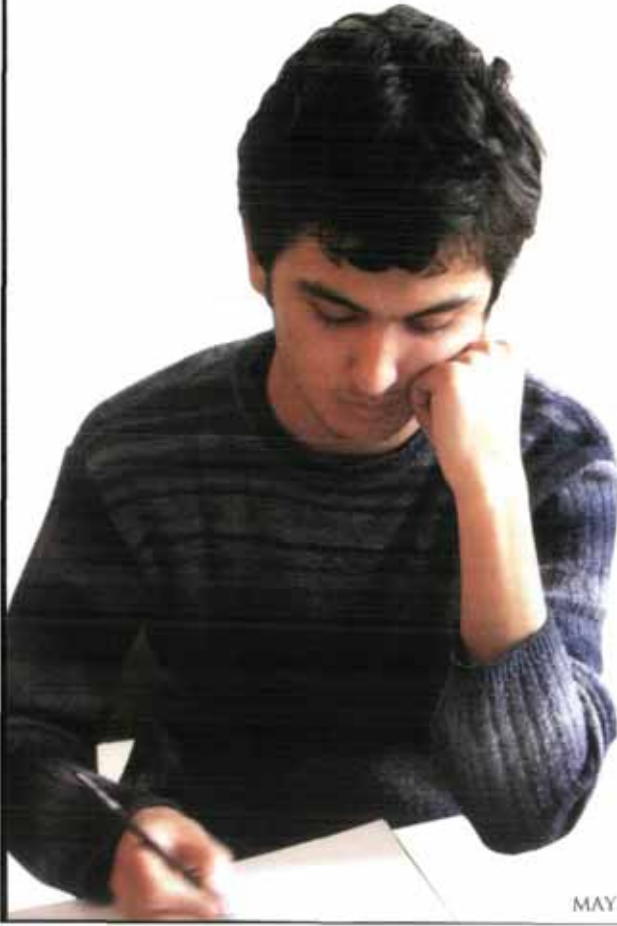
Normal düzeydeki bir kaygı kişiye, istek duyma, karar alma, alınan kararlar doğrultusunda enerji üretme ve bu enerjiyi kullanarak performansını yükseltme açısından yardımcı olur. Ancak yaşanan kaygı çok yoğun ise, kişinin, enerjisini verimli bir biçimde kullanması, dikkatini ve gücünü yapacağı işe yönlendirmesi engellenir. Kişi potansiyelini tümüyle kullanamaz ve istenen performansa erişemez.

Üniversite sınavı özellikle ülkemizde meslek seçimini ifade etmesi nedeniyle pek çok öğrenci için geleceği belirleyecek dönüm noktası anlamına gelmektedir. Dönüm noktasında olmak, her yaş grubunda olduğu gibi üniversite sınavına giren öğrenci grubunda da kaygı oluşturabilir.

Bu dönemde öğrencilerin kendilerine ve çevrelerine sordukları başlıca sorular; nasıl bir bölümde ve nasıl bir üniversitede okumak istiyorum, bu isteğime ne düzeyde ulaşabileceğim, ya bütün çalışmalarımın karşılığını alamazsam ya üniversite sınavında istediğim yeri kazanamazsam ya da hiçbir yeri kazanamazsam ben ne yapacağım? Ailemin, öğretmenlerimin ve arkadaşlarımla yüzüne nasıl bakacağım? Ya arkadaşlarımdan düşük puanlı bir yeri kazanırsam ne yapacağım, gibi sorulardır.

Sorulan bütün bu sorular öğrenciler üzerinde kaygı düzeyini artırıcı etki yapar. Kaygı, kişinin bir uyarı ile karşı karşıya kaldığında yaşadığı, bedensel, duygusal ve zihinsel değişimlerle kendini gösteren bir uyarılmışlık durumudur.

Kaygı belli bir düzeyde olmak şartı ile gerekli ve yararlıdır. Her duygu gibi kaygı da kişinin, yaşamını sürdürebilmesi ve yaşamdan doyum alabilmesi için gereklidir. Normal düzeydeki bir kaygı kişiye, istek duyma, karar alma, alınan kararlar doğrultusunda enerji üretme ve bu enerjiyi kullanarak performansını yükseltme açısından yardımcı olur. Ancak yaşanan kaygı çok yoğun ise, kişinin, enerjisini verimli bir biçimde kullanması, dikkatini ve gücünü yapacağı işe yönlendirmesi engellenir. Kişi potansiyelini tümüyle kullanamaz ve istenen performansa erişemez.

Sınav kaygısı nedir?

Sınav öncesinde öğrenilen bilginin, sınav sırasında etkili bir biçimde kullanılmasına engel olan ve başarının düşmesine yol açan yoğun kaygıya sınav kaygısı denir.

Sınav kaygısının belirtileri nelerdir?

Sınavla ilgili konularda yoğunlaşma, düşünme ve hatırlamada güçlük, gerginlik ve huzursuzluk hissi, okuma ve anlama yetilerinde güçlük, sınavı girmekten kaçınma, ailesinin ve öğretmenlerinin beklentilerini karşılayamayacağını düşünme, arkadaşlarının arasında rezil olacağını düşünme sınav kaygısı yaşayan gençlerin temel kaygıdır.

Hissedilen fizyolojik belirtiler nelerdir?

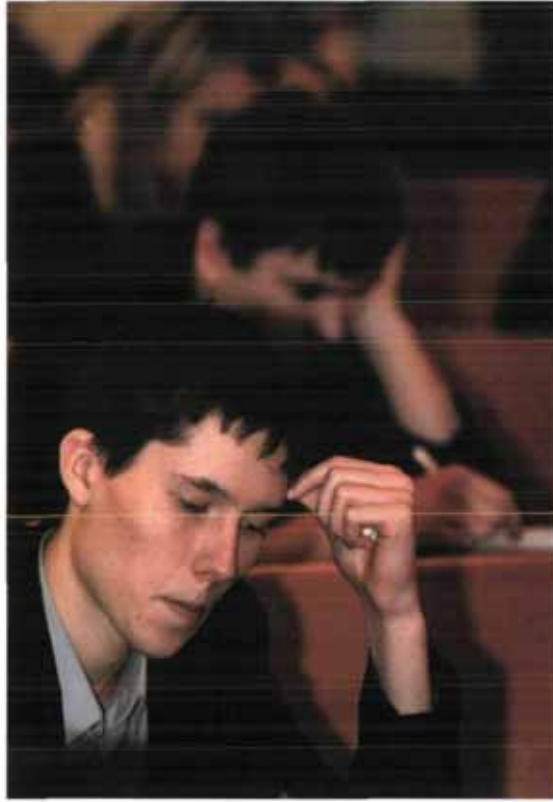
Çarpıntılar, düzensiz kalp atışları, düzensiz solunum, hava açlığı, ellerde titreme, vücutta ateş basması hissi, baş ağrısı ve dönmesi, bayılma, beyin boşalmış hissi, kas yorgunlukları, uyuşma, titremeler, mide bulantısı, kusma isteği, sık idrara çıkma, hızlı bağırsak hareketi sınav kaygısında hissedilen önemli belirtilerdir.

Anlatılan özellikleri ile sınav kaygısı birçok öğrenci için akademik yaşamlarında ciddi bir problemdir. Öğrencilerin yaklaşık % 18'inin akademik başarıları, bu öğrencilerin yüksek kaygı düzeylerinden olumsuz etkilenmektedir.

Böyle durumlarda kullanacağımız bazı yöntemler kaygının başa çıkılabilir düzeye inmesi için bize yardımcı olabilir. Sınav kaygısı ile baş etme çalışmaları bireysel olarak da grup çalışması olarak da uygulanabilmektedir.

Sınav kaygısıyla başa çıkmak için yapılabilecekler:

- Sınava sizin için kolay olan sorulardan başlayın.

- Kendinizle olan iç konuşmalarınızın farkında olun.
- Kaygınızı ölçün ve nerelerde yükseliyor, farkına varın.
- Dikkatinizi başka bir yöne çekin.
- Doğru nefes alma ve gevşeme tekniklerini uygulayın.
- Sınavda kolay, uğraşılırsa yapılabilir ve zor sorular vardır ve bu değerlendirme mutlaka sizin için kolay, sizin için yapılabilir ve sizin için zor sorular olmalıdır.
- Cevaplandırmaya sizin için kolay olan sorulardan başlayın ve sizin için yapılabilir olanları daha sonraya

birakın ve en son sizin için zor olanları yapın.

- Kaygılı iç konuşmalar geleceğe yöneliktir ve genelde felaketi öngörür.

"Ya" ile başlayıp facia ile biter...

"Ya bildiklerimi unutursam?"

"Ya insanlar benim aptal olduğumu düşünüyor?"

"Ya başarılı olamazsam?"

gibi...

- Kaygılı düşüncelerin yerine alternatif düşünce üretme

"Diğer öğrenciler de gergin ve telaşlı."

"Elimden gelenin en iyisini yapabilirim, yeterince hazırlandım."

"Duygularım kontrolüm altında, başarabilirim."

"Takıldığım yerler olabilir, bilenlere soracağım ve yardım alacağım."

"Diğer öğrenciler kadar iyi olmasam da elimden geleni yaparak ilerlediğimi ve daha iyi olduğumu göstereceğim."

- Düşüncelerimin duygularımı nasıl etkilediğini bulabilirim.

Tebliğ sorumluluğumuzu ne zaman üstleneceğiz?

(Rasulüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!
(Şu'arâ, 3)

Sorumluluk, sıradan insan için söz konusu olduğunda, normal bir duyguyu, ahlaki bir vasfı anlatır. Ancak, bir peygamberin sorumluluğundan bahsedildiğinde, çok istisnai bir kavram üzerinde konuştuğumuzun bilinmesi gerekir. Çünkü bu, diğer insanların tecrübe ettikleri, dolayısıyla kavrayabilecekleri bir durum değildir. Özne, yani nebevî akla ait özel bir durumdur. Nasıl ki, nübüvvetin gerçek mahiyeti, Allah'la peygamber arasında bir sır ise, nübüvvet sorumluluğunun deruni boyutları da bizim açımızdan bir sırdır, yani gerektiği şekilde onu anlamamız mümkün değildir.

Bu anlamda, peygamberlerin yalnız kaldıklarını da söyleyebiliriz. Onların derdini gerçek manada anlayabilecek, onlarla empati/duygudaşlık kurabilecek kimseler yoktur. Zira bir peygamberin zihin dünyasını yine bir peygamberden başkası anlayamaz. Diğer insanlar, onları sadece anlar gibi, hisseder gibi olurlar. Ancak Kur'an ve hadis, Hz. Peygamber'in şahsında bu duyguya dair bazı bilgileri bizlere vermektedir. Bu bilgiler, âdeta onun iç dünyasına açılan pencerelerdir. İnsanları erdem ve fazilet ufkuna taşıyan bir şahsiyetin, içsel hayatını ortaya koymak açısından bunlar son derece önemlidir. Yine insanlık çapında böyle bir dava adamını var eden içsel dinamikleri görmek açısından, bunlar dikkat çekicidir.

Peki, peygamberin sorumluluğunun kaynağı ne idi? Kur'an'a baktığımızda, vahyin ona ilka edilen "ağır bir söz" olarak nitelendirildiğini görürüz. (Müzzemmil, 5) Çünkü hem Allah'tan telakki edilmesinde, hem de getirdiği sorumluluklar yönüyle peygamber için çok ciddi zorluklara sebep olmuştur. Bu açıdan, 'İnsanın yüklendiği görevler arasında, peygamberlikten daha ağır olanı yoktur' dersek, her halde mübalağa etmiş olmayız. Nitekim bu olgu, İnşirâh suresinde "Hz. Peygamber'in kemiklerini çatırdatan yük." olarak nitelendirilir. (İnşirâh, 3)

Bu ifadeler, nübüvvet görevinin ne denli ağır ve yorucu olduğunu, gayet güzel açıklamaktadır. Hz. Peygamber, özellikle risaletin başlangıcında bu zor sorumluluğu yerine getirip getiremeyeceği konusunda tereddütler yaşadı. Çünkü o, nübüvvetin ne demek olduğunu erken fark etti. Başarısız olma ihtimalini düşündükçe âdeta dehşete düşüyordu. Hayatı boyunca da bu metafizik gerilim devam etti. Çilelere katlandı, mübarek ruhu acı ile kıvrandı. Nitekim sahip olduğu bu ruh hali sebebiyle, birçok defalar ilahî uyanlara maruz kaldı. Şu'arâ, 3, bunlardan biridir. "Ey Rasulüm! İnanmıyorlar diye üzüntünden neredeyse kendini helak edeceksin." Sorumluluk duygusunun, bir peygamberde hangi boyutlara vardığını görmek açısından bu ifadeler dikkat çekicidir. Çünkü "kendini helakten, yok etmekten" bahsedilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in bizzat kendisi, çektiği çileleri şu şekilde itiraf eder: "Beni Hûd suresi ve benzerleri ihtiyarlattı." Hangi ayetin buna sebep olduğu kendisine sorulunca, "O halde, sana emredildiği üzere dosdoğru ol..." (Hûd, 112) ayetine işaret eder.

Peygamberimizdeki nübüvvet ahlâkının en önemli özelliklerinden biri, ısrar ve devamlılıktı.

Bir Konu
Bir Ayet

Aksi takdirde, netice alması da zaten zor olurdu. Nitekim o, küfrün bazı ileri gelenlerinin kapısını defalarca çaldı, onlara daveti götürme konusunda durmadan dinlenmeden çalıştı. İnsanların hidayeti konusunda o kadar iştiaklı idi ki, bazen karşısındaki insanları neredeyse bunaltacak duruma geliyordu. Yetiştirdiği ashabın, dini tebliğ konusunda ne denli gayret içerisinde olduğunu biliyoruz. Çünkü onlar insanlara tevhidin diriltici mesajını ulaştırabilmek için binlerce kilometre kat ettiler, ülke ülke, diyar diyar dolaştılar. Çünkü tebliğsiz ve davetsiz geçirilen her anı bir vebal olarak görüyorlardı. Ashabın durumu bu olduğuna göre, her şeyi kendisinden talim ettikleri peygamberin tebliğ konusunda ne denli gayret içerisinde olduğu elbetteki daha iyi anlaşılacaktır.

Peygamberimizdeki sorumluluğun temel dinamiklerinden biri de, son derece şefkatli ve acıyan bir kalbe sahip olmasıydı. İnsanların küfürde ısrar etmeleri, âdeta bunalmasına sebep oluyordu. Çünkü o, inkârın dünyevi ve uhrevi ne vahim sonuçlar doğuracağını çok iyi biliyordu. Aslında tebliğini yapar gerisine karışmayabilirdi. Zaten, kendisinden de bu istenmiyor muydu? Dolayısıyla "Ne haliniz varsa görün" diyebilirdi. Ama böyle yapmadı, daha doğrusu yapamadı. Defalarca uyarılmasına rağmen, bu arzusunu kontrol altına alamadı. Neden? Çünkü şefkat ve merhamet dolu gönlü, insanların amellerinden doğacak sonuca bir türlü razı olmuyordu.

Peygamberimizin sorumluluk duygusu çok farklı bir noktadaydı. Çünkü o, insanın göremediklerini görebiliyordu. Zaten kendisi de bunu ifade etmiyor muydu? "Siz, benim bildiklerimi bilerseniz, çok ağlar az gülerdiniz." Aslında o ağlamadı, belki hep tebessüm etti. Ama bir şey var ki, o, buruk bir hayat yaşadı, mahzun ve mükedder bir şekilde ömrünü geçirdi. Aksini de zaten düşünemeyiz, çünkü insanı bekleyen gelecek, onun kadar hiç kimseyi tedirgin etmedi. Şirkin, günahın ve isyanın, insan için ne korkunç sonuçlar doğuracağını ondan daha iyi bilen yoktu. Allah'a hesap vermenin ne anlama geldiğini o, çok iyi biliyordu. Dolayısıyla insanın sorumsuzluğu, hayatı ciddiye almayı, aymazlığı kadar onun uykularını kaçıran, mübarek ruhunu acıtan, kıvrandıran başka bir şey yoktu.

O, kul olarak sorumluluğunun farkındaydı. Çünkü göklerin, yerin ve dağların imtina ettiği, ancak insanın yüklendiği "emanet" in ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Yine o, peygamber olarak, sorumluluğunun tam idrakindeydi. Ümmetinin akıbetini, onun kıyamet günündeki ahvalini düşünüyordu. Mahşerde onlara şahitlik edecekti. İşte o sahneyi düşündükçe, dehşete düşüyor, tir tir titriyordu. Çünkü o, müminlere, kendilerinden daha dost ve daha yakındı. Nitekim bir defasında, İbn Mesud'a Kur'an okumasını söyler: O da, Nahl suresinde geçen ayeti okur: "Her ümmetin içinden kendilerine bir şahit getireceğimiz, seni de bu ümmete şahit olarak getireceğimiz o günü, bir düşün!" (Nahl, 89) Ayet okununca, Hz. Peygamber kendisini tutamaz ve hüngür hüngür ağlamaya başlar. Çünkü mahşerde hesap vermek, ümmetine şahitlik yapmak onun hassas noktasını oluşturuyordu. Ayet de, oraya dokununca, duygularına hâkim olamamış ve ağlamıştı.

Hz. Peygamber, Veda Hutbesi'nde insanlığa son sözlerini söyledi. Verdiği mesajlardan sonra da "Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Ey Allah'ım Sen şahit ol!" ifadelerini tekrarlardı. Aslında o hayatı boyunca bu soruyu kendine hep sordu. Allah'ın ayetlerini tebliğ ettim mi? Peygamberlik vazifemi yaptım mı? İnsanlığa karşı görevimi yerine getirdim mi? Bu endişeyi hep yaşadı. İnsanlar inkârda direndikçe, kendini hep sorumlu ve vebal altında hissetti. Belki de, şöyle bir değerlendirme yapabiliriz. Kendinden sonrakilerden onun farkı şudur: O hep kendini sorumlu tuttu. Ancak ondan sonrakiler, olumsuz gidişattan kendilerini değil, başkalarını sorumlu tuttular.

Kısaca söyleyecek olursak, Hz. Peygamber, âdeta insanlığa sorumluluğun ne demek olduğunu öğretmek için gelmişti. Bu duygu, en ideal manada onun şahsında bizlere gösterilmişti. Bu, Allah'a sorumluluktan başlar, insanlara, diğer canlılara hatta cansızlara varıncaya kadar uzanır. O, davasına odaklanmış, görevini bihakkin yerine getirebilmek için durmadan dinlenmeden çalışmıştı. Böylece insanlık için kendini feda etmenin ne demek olduğunu bize göstermişti. Öyleyse çağımız müminleri olarak yüklediğimiz ağır sorumluluğun gereklerini bir defa daha yeniden düşünelim.

*Bir Konu
Bir Ayet*

Arkadaşın iyisi

Ebu Muse'l-Eş'arî (r.a.)'nin naklettiğine göre Allah Rasulü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Birlikte olduğun iyi arkadaşla kötü arkadaş, güzel koku taşıyanla körükçüye benzer. Güzel koku taşıyan kimse, ya sana o kokudan verir veya sen satın alırsın ya da güzel kokusu sana ulaşır. Körükçü ise ya (ateşiyle) elbiseni yakar ya da kötü kokusu seni bulur." (Buhârî, ez-Zebâih, 31)

Güzel bir benzetme ve yalın bir anlatımla insanların birbirlerinden etkilenmeleri gerçeğini ifade eden bu hadis, her zaman iyilerle beraber olma ve kötülerden uzak durma tavsiyesini içeren Kur'an ayetleriyle tam bir uyum içindedir. Doğrularla beraber olmamızı emreden (Tevbe, 119), sonumuzun iyilerle birlikte olması duasını bize öğreten (Âl-i İmran, 193) Cenab-ı Hak, müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmemizi de yasaklamıştır. (Nisâ, 144) Dostluk kurulması istenmeyen kâfirlerin, "müminlerle din konusunda savaşan, onları yurtlarından çıkaran ve çıkarılmalanna destek verenler olduğu, böyle davranmayanlara iyilik yapmanın ve adil davranmanın menedilmediğini" (Müntahine, 8-9) bildiren ayetler dikkate alınırsa, iyi insani ilişkiler bağlamında bir münasebetin herkesle kurulabileceği anlaşılmaktadır. Dostluk ve arkadaşlık, doğal insani ilişkilerin ötesinde bir samimiyeti gerektirdiğinden, böyle bir samimiyetin ancak aynı inanç ve idealleri paylaşan kişiler arasında kurulabileceğinde şüphe yoktur. Ancak, açıklamaya çalıştığımız hadis, aynı inanca sahip olsalar bile, tutum ve davranışlarıyla farklı kutuplarda bulunan insanların birbirlerini olumlu veya olumsuz şekilde etkileyebilecekleri gerçeğinden hareketle arkadaş seçimine dikkat çekmektedir. Bu durumda bize tavsiye edilen, iyi insanlarla birlikte olup onlardan olumlu nitelikler kazanmak, kötü vasıflara sahip olanlardan uzak durarak onların olumsuz etkilerine maruz kalmamaktır. "Üzüm üzüme baka baka kararır." atasözünde ifade edildiği gibi, uzun süre bir arada bulunan kişilerin birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Bu etkiyi daha vurgulu bir şekilde ifade eden bir hadiste, "Kişi dostunun dini üzerinedir. Bu yüzden kimi dost edineceğine dikkat etsin." buyrulmuştur. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/334.)

Sevgili Peygamberimiz'in on dört asır önce dile getirdiği bu gerçek bugün de güncelliğini korumakta, hadis, birçok eğitimcinin sayfalar dolusu bilgilerle açıklamaya çalıştığı konuyu âdeta bir cümleyle özetlemektedir. Günümüzde "çevre etkisi" başlığı altında ele alınan bu konu özellikle çocuk-

lar ve gençler için büyük önem taşımaktadır. Okul arkadaşlığıyla başlayarak, hayatın her safhasında devam eden dostluk ve arkadaşlık, nasıl başladıysa genellikle öyle sürmekte, bu yolla kazanılan iyi veya kötü alışkanlıklar kişinin karakterinin bir parçasını oluşturmaktadır. Örneğin kişi sigaraya çoğu kez arkadaşlarına özenerek başlamakta ve bazen hayat boyu süren bu alışkanlık onun sonunu hazırlamaktadır. İçki, uyuşturucu ve kumar gibi daha zararlı alışkanlıkların kaynağında da arkadaş çevresi ön plandadır. Bu yüzden, çocukların arkadaş seçiminde ailelere düşen sorumluluğun büyük olduğu, eğitimciler tarafından sürekli dile getirilmektedir.

İletişimin alabildiğince yaygınlaştığı ve kolaylaştığı günümüz dünyasında, gerçek arkadaşların yerini alan sanal arkadaşların etkisi de göz ardı edilemeyecek boyuttadır. Örneğin, dünyayla iletişim kurduğumuz internette yer alan faydalı siteler bize olumlu katkılar sağlarken, zararlı siteler, genç dimağlara, belki onlarca arkadaşın verebileceği zarardan daha fazlasını vermektedir. Özellikle ilkökul çağından başlayarak ergenlik dönemine kadar geçen süre içerisinde, çocukların arkadaş çevrelerine ve sanal dünyadaki tercihlerine dikkat etmek ve bu konuda onlara yardımcı olmak aileler için önemli bir sorumluluktur. Çünkü bu dönem, hem çocuğun kişiliğinin oluştuğu hem de olumlu/olumsuz etkilerin en kolay nüfuz ederek kalıcı hale geldiği bir devredir. Birçok aile, çevrenin olumsuz etkileriyle baş edemeyeceği korkusuyla çocuğunu ya dinî tahsil yapan ya da manevi ve ahlaki değerlere ağırlık veren okullara göndermektedir. Çünkü din ve onun getirdiği ahlaki ilkeler insanı zararlı etkilerden koruyan en önemli güvence olarak görülmektedir.

"Allah katında arkadaşların en hayırlısı arkadaşına hayrı dokunandır." (Tirmizi, Birr, 28) buyuran Allah Rasulü, arkadaşına iyiliği dokunan kimsenin böylece kendisine de iyilik yapmış olacağını ifade etmektedir. Çünkü "Mümin müminin aynasıdır." (Ebû Davud, Edeb, 49) İyi olan insan kendi iyiliğini arkadaşına yansıtır. "İyiliğin karşılığı ancak iyiliktir." (Rahman, 60) ilahî hükmü gereğince de ondan iyilikle mukabele görür. Mümin, "kendisi için istediğini kardeşi için de isteyen" (Buhârî, İman, 6) kimse olarak, arkadaşının iyiliğinden başka bir şey düşünemez. O, arkadaş edinme ve dost kazanmanın formülünü, "Kötülüğü en güzel biçimde sav, böylece aranızda düşmanlık bulunan kimse sınırsız bir dost olur." (Fussilet, 34) buyuran Rabbinden öğrendiği için bu konuda sıkıntı çekmez. Zaten "müminin, kendisiyle ülfet edilebilen, yani sıcak ilişki kurulabilen insan olduğu, bunu beceremeyen kimsede de hayır olmadığı" bildirilmiştir. (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/400.)

Dostluk ve arkadaşlıkta önemli bir yeri olan sevgide ölçüyü kaçırmak, dostların birbirlerinin hatalarını görmelerine engel olabilir. Onun için, "Bir şeye sevgin seni kör ve sağır eder." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/194.) denilmiş, hayatın akışı içinde gelişen olayların bazen sevgileri nefrete, dostlukları düşmanlığa, dönüştürdüğü gerçeğinden hareketle de, "Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün nefret ettiğin biri olur, nefretinde de ölçülü ol belki bir gün sevdiğin olur." (Tirmizi, Birr, 60) buyrulmuştur.

Burada yorumlamaya çalıştığımız hadis, arkadaş seçiminin ne kadar önemli olduğunu göstermekte, bu konudaki tercihlerimizin kişiliğimizi olumlu veya olumsuz yönde şekillendireceğine dikkat çekmektedir. "Arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim." sözü bu etkinin ne kadar derin olabileceğinin bir ifadesidir. Arkadaş seçimimiz, etkisi ve sonuçlarıyla, aynı zamanda, dünyadan ahirete uzanan bir tercihi de ifade etmektedir. Zira insan ahirette, "Kişi sevdiğiyle beraberdir." (Buhârî, Edeb, 96) hadisi uyarınca, ya sevdiğiyle beraber olmanın mutluluğunu yaşayacak; ya da "yazık bana! Keşke falancayı dost edinmeseydim." (Furkan, 28) diye hayıflanacaktır.

Dostluk ve arkadaşlık, doğal insanı ilişkilerin ötesinde bir samimiyeti gerektirdiğinden, böyle bir samimiyetin ancak aynı inanç ve idealleri paylaşan kişiler arasında kurulabileceğinde şüphe yoktur.

Tevhid-i Tedrisat ve Diyanet hizmetleri - I

Bilindiği gibi, Diyanet İşleri Reisliğinin kuruluşunu öngören 429 sayılı kanunun kabul edildiği 3 Mart 1924'te TBMM'nde 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ve 431 sayılı "Hilafetin İlgasına ve Hanedan-i Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkartılmasına Dair Kanun" da kabul edilmişti. "3 Mart Devrimleri" olarak da anılan bu üç kanunun aynı gün içinde Meclis'te görüşülüp yasalaştırılmış olması kuşkusuz tesadüfî olamaz. Adlarından da anlaşılacağı gibi her üçü de dinî alanı ilgilendirmekteydi ve cumhuriyeti kuran neslin dinî alana ilişkin projelerinin sacayağını oluşturmaktaydı. Özellikle bu yazımıza konu olan Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) yasası, Cumhuriyet Döneminde din hizmetlerine eleman yetiştiren kurumları; yani meslekî din eğitimi önemli ölçüde etkilemiş olması nedeniyle Diyanet hizmetleriyle de çok yakından ilintilidir. Esasen genel anlamda eğitim, özel anlamda da meslekî din eğitimi ilgilendiren bu konuyu burada ele alışımızın nedeni de meselenin bu yönüdür.

Tevhid-i Tedrisat'ın âmir hükümlerinden de anlaşılacağı gibi bu yasada esas amaç, ülke genelinde temel eğitimin tek elde toplanması, vatan evladına aynı milli değerlerin aktarılmasıydı. Bunun ötesinde yasa herhangi bir eğitim kurumunun kapatılmasını öngörmüyordu; ancak uygulamaya öncelikle medreselerin kapatılmasıyla başlanmış, bu fiili durum da doğal olarak tartışmalara neden olmuş, dönemin bir kısım aydınlarının ve medrese mensuplarının tepkisini çekmiştir. Haliyle söz konusu kanun, kabul edildiği 1924'ten günümüze daha çok meslekî din eğitimi kurumları sayılan medreseleri kapatan bir yasa olarak zihinlerde yer etmiştir. Çünkü "medrese" olarak adlandırılan ve artı ve eksisiyle, hata ve sevabıyla yüzyıllar boyu varlığını sürdüren eğitim kurumları böylece tarihe karışmış oluyordu. Yerine ikame edilmeye çalışılan kurumlar da uzun ömürlü olamayınca Türkiye'de meslekî din eğitimi alanında 25-30 yıl sürecek olan bir boşluk oluşmuş ve sonuçta din hizmetleri alanında ortaya çıkan sıkıntılar belki bir yetmiş yıl belki de günümüze kadar sürmüştür. Bununla birlikte yine bu yasanın eğitim dünyamıza daha 1920'li yıllarda bir "İmam ve Hatip Mektebi", bir "İlahiyat Fakültesi" tecrübesi kazandırmış olduğunu ve 1940'lı, 1950'li yıllarda yeniden açılan ve varlıklarını günümüze kadar sürdüren İmam-Hatip okullarının/liselerinin ve İlahiyat fakültelerinin açılmasına da aynı yasanın, yasal dayanak oluşturduğunu hatırlamamız gerekir.

Bu yazımızın hedefi, konuya ilişkin tarihî malumat vermek ya da tarihe mal olmuş bu hadiseyi yorumlamak değildir; yukarıda da belirtildiği gibi meselenin Diyanet İşleri Başkanlığının sunduğu hizmetlere bakan yönü bizi ilgilendirmektedir. Ayrıca kurum ve mensupları olarak hizmetlerimizi sağ-

İslam temelleri üzerine bina edebilmemiz açısından geçmişini bilmenin ve yaşanan tecrübelerden yararlanmanın bir gereklilik olduğu da unutulmamalıdır.

Buna göre, Tevhid-i Tedrisat ve sonuçlarına geçmeden önce Tevhid-i Tedrisata konu olmaları açısından medreseler hakkında -ki bu, kitaplık çapta bir mevzudur- çok özet bilgi sunmayı faydalı buluyorum. Ayrıca, kapatılan medreseler yerine ikame edilmek üzere 1924'te açılan İmam-Hatip mektepleri ile İlahiyat fakülteleri bağlamındaki gelişmeleri ve son olarak din öğretiminin yapılmadığı yıllardaki keyfiyeti özetlemeye çalışacağız. Bu kapsamda sunacağımız bilgilerin, Osmanlı döneminde ve Cumhuriyete takaddüm eden yıllarda din hizmetlileri nasıl yetiştirilip nasıl göreve getiriliyorlardı soruları için de bazı ipuçları verebileceğini umuyorum.

Özet olarak medreseler ve eğitim

İslam'ın başlangıcından hicri 5. yüzyıla (M. 12. yüzyıl) kadar, bilinen anlamda mektep ve medrese adında bir kuruma rastlanmıyor. Buna karşın İslam'ın başlangıcından itibaren mescitler/camiler aynı zamanda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin de yapıldığı mekânlar olmuştur. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin kurumsallaşmış ve bu amaçlar için ayrı mekânlar oluşturuluncaya kadar bu faaliyetler, cami ve mescitler yanında çeşitli ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Eğitim öğretim faaliyetleri için ayrı ortamlar oluşturulduktan sonra da cami ve mescitlerin birer yaygın din eğitimi merkezi olma keyfiyeti günümüze kadar sürmüştür.

"Medrese" adıyla eğitim kurumlarının hicri 5. yüzyılın başlarında oluşturulduğu tahmin ediliyor. Meşhur Nizamiye Medresesini ilk medrese örneği olarak gösteren tarihçiler olduğu gibi bunu daha öncelere götürenler de bulunmaktadır.

Medrese denince ne aklı gelmelidir?

Kuşkusuz medrese için tek bir tanım yapmak, kapsam ve işlevleri itibarıyla onu tek bir şablona sığdırmak mümkün değildir. Osmanlı örneğini göz önünde tutacak olursak; medrese, yerine göre bir temel eğitim kurumu, yerine göre bir yaygın din eğitimi kurumu, yerine göre bir mesleki din eğitimi kurumu, yerine göre bir İslam İlahiyat Fakültesi, yerine göre bir üniversite ve yerine göre de temel eğitimden üniversiteye ve hatta lisansüstü eğitime kadar bütün eğitim aşamalarını içinde barındıran külli bir eğitim düzeneğidir.

Yine medrese derken Nizamiye, Fatih, Süleymaniye, Sahn, İhtisas, Darülhadis, Darülhilafe, İlmiye, taşra medreseleri gibi medreseler aklı geleceği gibi bir kasabada, bir köyde veya bir cami köşesinde açılmış ve içinde bir Müslüman için gerekli asgari dinî bilgilerin öğretildiği mekânlar olarak da anlaşılabilir. Buna göre, özellikle Osmanlı Devleti bağlamında düşünürsek, medrese için kısaca "eğitim kurumlarının genel adı" demek sanırım yanlış olmayacaktır.

Diğer İslam devletleri gibi Osmanlılar da genel eğitim sistemini medrese olarak şekillendirmişti. Bunun ilk ve en güzel örneği Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulan Fatih medreseleridir. Bu medreselerin nizamnameleri Ali Kuşçu ve Molla Hüsrev başta olmak üzere dönemin önde gelen uleması tarafından hazırlanmıştı.

Fatih medreselerinin iptidai, tâli, âli ve ihtisas medreseleri olmak üzere dört kısma ayrıldığını görüyoruz. Bu eğitim kademelerinden "Sahn-ı Seman" bir üniversite, "Mûsıla" adı verilen Tetimme bir idadi (lise), Sahn-ı Seman kampusu dışında inşa edilen İptida-i Dâhiller birer rüştiye, İptida-i Hariciler ise birer ilköğretim konumundaydı.

Sahn medreseleri, Fatih Camii'nin iki yanında yer alan sekiz medreseden oluşmaktaydı. Bunlar "Sahn-ı Seman" olarak adlandırılmıştır. Kuşkusuz bu medreselere girebilmek kolay değildi. Öncelikle bu medreselerin idadisi hükmünde olan medreselerde eğitim görmek gerekiyordu. Bunlar, Sahn medreselerine geçişi sağladığı için "Mûsıla-i Sahn" olarak adlandırılmıştır. Öngörülen dersle-

ri tamamlayıp Sahn medresesinde bir "hücre (oda) sahibi" olma başarısını gösterenler artık sıradan bir öğrenci değildiler; aralarında ciddi araştırmalar yapan, hatta dikkate değer eserler telif edebilen kişiler bulunabilmekteydi.

Sahn medreselerinde hücre sahibi kişiler "Muid" (asistan) olarak isimlendirilmişti. Muidler, Sahn-ı Seman medreselerinin arkasında bulunan ve idadi konumunda bulunan "Tetimme" medresesinde eğitim gören öğrencilere ders de vermekteydiler.

Sahn-ı Seman'da bir üniversite eğitimi, bir ihtisaslaşma söz konusu olduğundan Musıla'da eğitimi tamamlayanlar şer'î ve akîl ilimlerden hangi dalda uzmanlaşmak istiyorlarsa Sahn-ı Seman'ın o bölümüne giriyordu. Hâkimler, hekimler, mühendisler buralardan yetişiyordu.

Medreseden medreseye nakil ve hareket ederek belli bir tertip dâhilinde eğitimlerini usulüne uygun tamamlayanların isimleri "Ceride-i Devlet"e kaydedilip "Kadı" olurlardı.

O dönemde "müdürrislik rûûsu" da liyakatli kişilere verilirdi; bunlar alt kademedeki bir medreseden başlayarak kademe kademe ilerliyorlardı.

Fatih, oluşturduğu bu eğitim sistemiyle İstanbul'u bir dünya eğitim merkezi konumuna kavuşturmuştu.

Fatih sonrası medreseler

Osmanlı Devletinin Fatih'ten sonraki dönemlerinde kuşkusuz yeni eğitim yuvaları oluşturuldu. Kanuni Sultan Süleyman, Süleymaniye Camii civarında dört büyük medrese vücuda getirmişti. Padişah bunları harp akademisine kaynaklık etmesi için matematik bilimleri eğitimine tahsis etmişti. Süleymaniye'de bir de Darülhadis inşa olunarak ihtisas için ayrılmıştı. Darülhadis müderrisi (profesör), ilim yönüyle müderrislerin en önde geleni sayılıyordu. Bazı medreseler ise Süleymaniye'nin idadisi konumunda olduğundan bunlara "Mûsıla-i Süleymaniye" adı verilmişti. İptida-i Hariç ve İptida-i Dâhil medreselerini tamamlayan bir öğrenci fen, matematik, tıp gibi akîl ilimler tahsil edecekse Mûsıla-i Süleymaniye'ye (Süleymaniye Tetimmeleri); fıkıh, kelâm gibi şer'î ilimler tahsil edecekse Fatih Tetimmelerine girerdi. "Mûlazım" unvanıyla kayıt altına girmek ancak tetimme mezunları için geçerliydi.

Süleymaniye medreselerinin oluşumundan sonra medreselerin özel görevlerine nazaran müderrisler için hiyerarşik bir sıralama getirilmiştir. 12 kademe itibar edilen bu sıra şöyledir: İptida-i Hariç, Hareket-i Hariç, İptida-i Dâhil, Hareket-i Dâhil, Mûsıla-i Sahn, Sahn-ı Seman, İptida-i Altmışlı, Hareket-i Altmışlı, Mûsıla-i Süleymaniye, Havamis-i Süleymaniye, Süleymaniye, Dârülhadis.

Mûsıla-i Süleymaniye ve üstündekiler "Kibâr-ı Müderrisin" olarak adlandırılmıştır. Perşembe günleri, müderrislerle şeyhülislamının buluştuğu mutat günlerdi. Bu günlerde heyetçe şeyhülislam ziyaret edildiğinde Dârülhadis müderrisi diğer müderrislere başkanlık ederdi.

Medreselerde öğrenim süreci

Medreselerin ihtisamlı yıllarında, kendini bilim alanında geliştirmek isteyen bir irfan yolcusu, başka bir ifade ile alan olarak kendisine bilimi seçmiş olan bir öğrenci, öncelikle ulemadan bir zatın "rahle-i tedsirine" dâhil olur. "Hariç Dersleri" diye adlandırılan önbilimleri (mukeddemat-ı ulûm ve fûnûnu) ondan öğrenir. Bu ön bilgileri alan öğrenciler, ilk öğretmenleri durumundaki bu kişilerin özel yönlendirmesiyle medrese hocalarından (müderris) bir başka zatın eğitim halkasına verilerek "Dâhil Dersleri" denilen yüksek bilimleri (ulûm-i âliye) alır. Buradaki eğitimi tamamlayan öğrenci bir üniversite konumundaki "Sahn" medresesine geçme hakkı elde ederdi. Görüldüğü gibi bu eğitim düzeninde sistem, sınıf geçme değil ders geçme esasına göre işlemekteydi.

Medreselerde ihtisas sadece dinî ilimlerle sınırlı olmadığından burada çeşitli ihtisas şubeleri bulun-

maktaydı. O zamanlar şer'î bilimler, sistematik derslerden bir bölüm olup diğer fen bilimlerine de aynı derecede önem verilirdi. Mesleklerinde uzmanlaşmış tabipler, matematikçiler, astronomlar yetiştirilerek müspet bilim alanındaki ihtiyaç da karşılanmış olurdu. Kısacası halkın âlimleri, fakihleri, filozofları hep buradan çıkardı; devlet idarecileri buralardan feyiz alırlardı.

Medreselerde okul/sınıf sistemine geçilmeden önce, her öğrenci hocasını kendisi seçer ve beğendiği hoca'nın dersine devam ederdi. Buna göre hoca, talebenin nazarında maaşlı bir memur, bir ücretli değil, müşfik bir eğitimci, bir hamî, hatta bir baba konumundaydı. Bu yüzden hocasından ayrılan öğrenciye pek az rastlanırdı. Hoca'nın rızasını almadan eğitim amaçlı da olsa başka bir yere gitmezdi. Nitekim taşradan İstanbul'a tahsil için gelen öğrenciler hocalarının rızasını alarak gelirlerdi.

Eskiden, sistematik eğitim veren medreselerde eğitime başlayanlar, ilk planda imam ve hatip olmak gayesini hayallerinden bile geçirmezlerdi. Kuşkusuz bunun, imam ve hatipliği küçümsemekle bir alakası yoktu. bilakis bunlar, gerek kendi memleketinde gerekse sair memleketlerde müftü, vaiz ve kadî olmak, yüksek dinî memuriyetlerde bulunmak ve nihayet İslam uleması silsilesine dâhil olmak arzusuyla medreseye gelirlerdi. Ancak, çeşitli nedenlerle medrese tahsilini tamamlayamayanlar imam ve hatipliğe rıza gösterirlerdi. Yüksek gayeleri kendisine hedef seçmeyen gençlere gelince; bunlar da, bir taraftan işleriyle güçleriyle uğraşırlar diğer taraftan da kendi kasabasındaki hatta bazen köyündeki medresede Müslümanlığına kâfi gelecek derecede dinî bilimleri tahsil eder ve bu sayede imamlık ve hatiplik vazifelerini ifaya da ehliyet sahibi olurlardı. Kasaba ve köylerdeki camilerde görev yapacaklar bu yolla yetişmiş olurdu.

Medreselerde gerileme süreci

Medreselerin ilim adına yüz akı sayılacak dönemleri olmuştur. Osman Gazi zamanında Şeyh Edebali, Fatih zamanında Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Yavuz Sultan Selim döneminde "Müfti's-Sakaleyn" unvanına sahip İbn Kemal, Kanuni döneminde Ebussuud Efendi medreselerden yetişmiş parlak simalardan sadece birkaçıdır.

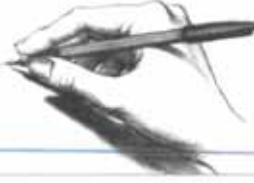
Medreselerin parlak dönemlerinde gerek öğrencilerin gerekse medrese hocalarının yükselmesi belli hiyerarşilere göre yapılmış, hak eden yükselmiştir. Fatih ve Süleymaniye medreselerini buna örnek gösterebiliriz.

Osmanlı'nın yükseliş devrelerinde birer irfan yuvası olan ve çok sayıda değerli ilim ve din adamı yetiştiren medreseler, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra, burada tafsilatına imkân olmayan çeşitli nedenlerle dejenere olmuş, bozulmuş, gerilemeye başlamış ve gittikçe önemini yitirmiştir. Birçoğu zamanla yetkin olmayan kişilerin ellerinde asli işlevinden uzaklaştırılmıştır. Emeğe, alın terine, çalışmaya dayanan hiyerarşik yükselme bozulmuş, nahak insanlara, cahil kişilere makam ve mansıplar verilmiş, adam kayırmalar ortaya çıkmıştır. Dahası bütün bu kötüyü gidiş süreci, bazı teşebbüsler olmuşsa da bir türlü önlenememiş ve aradan geçen şunca zamana rağmen medreseler kendisini bir türlü yenileyememiştir.

Osmanlı medreselerinde gerileme sürecinin bu kurumlarda "zadegânlık" sınıfının/sisteminin oluşturulması ile başladığı ileri sürülmüştür. Kısaca ilmi payelerin babadan oğula intikalini öngören ve haliyle liyakati geri planda tutan bir anlayıştır bu.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, zaman zaman bilhassa İslami ilimlerde önemli simalar da eksik olmamıştır.

Öte yandan medreselerin içinde bulundukları çağa ayak uyduramayışında tek suçlu olarak hocaların gösterilmesinin isabetli olamayacağını, bunu değişik nedenlerde aramak gerektiğini de belirtmeliyiz.

Kutlu Nebi'nin kutlu doğumunun ardından

Bir Kutlu Doğum'u daha geride bıraktık. Nasıl ki, bir canlının, özellikle insanın doğum, çocukluk, gençlik ve olgunluk çağı gibi hayat aşamaları vardır; düşünce aşamasından tatbik sahasına geçen olaylar da böyledir. Kutlu Doğum programları da gün geçtikçe olgunlaşıyor. Eskiden o kutlu nebinin doğumu sadece cami eksenli din hizmeti diye nitelendirdiğimiz faaliyetlerden biri olan mevlit programlarıyla ihya edilirken, bugün, binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilen salon faaliyetleri (panel, sempozyum, konferans, anma programları v.b.) ile icra edilmektedir. Hafta, sokak ve caddelere teşmil edilen programlarla kutlanmaktadır. Onun için ne yapsak azdır. Doğumundan vefatına kadar ümmeti için yaşayan, Rabb'imizden hep ümmetinin necatını ve felahını dileyen peygamberimiz için bu yaptıklarımız kafi midir? Elbette değildir. Ama olsun İbrahim (a.s.)'in ateşini söndürmek için su taşıyan karınca misali bizler de bir şeyler yapabilmenin gayreti içinde olalım. Olalım ki, ruz-i mahşerde belki "Ya Rab bunlar da benim ümmetimdendir." sözü mübarek dudaklarından dökülür.

Güzel ülkemizin küçük ve şirin ilçesinde, gönülleri Muhammedî muhabbet ve nebevî aşkla dolu insanımıza yönelik gerçekleştirmeye çalıştığımız bir dizi faaliyet esnasında şahit olduğum intibalarımı şefaate vesile olur temennisi ve duasıyla sizlerle paylaşmayı uygun gördüm.

İlçe müftümüz başta olmak üzere bir grup din görevlisi arkadaşımızla ilk önce esnafımızı ziyaret ettik. İnsanların meraklı bakışları içerisinde dükkanları teker teker gezdiğimizde karşılaştığımız manzaralar insanı duygulandırıcı türdendi. "Kutlu Doğum Haftası" kutlamaları çerçevesinde "hayırlı ve bereketli kazançlar" dilemek temennisiyle sizleri ziyaret ediyoruz dediğimizde, o yüce nebiye olan bağlılık ve sevgiden olsa gerek kasadaki kasiyer, tezgâhtaki satış elemanı işini bırakıyor, saygı ve ihtiram-

Ülkemizin, hatta dünyanın dört bir yanında 7'den 70'e herkesin iştirakiyle icra edilen anma programlarının, rahmet peygamberini daha yakından tanımamıza ve anlamamıza vesile olması dua ve temennisiyle, güllerin efendisi, gönüllerin sultanı, âlemlerin Muhammed Mustafa'sına binlerce salat ve selam olsun...

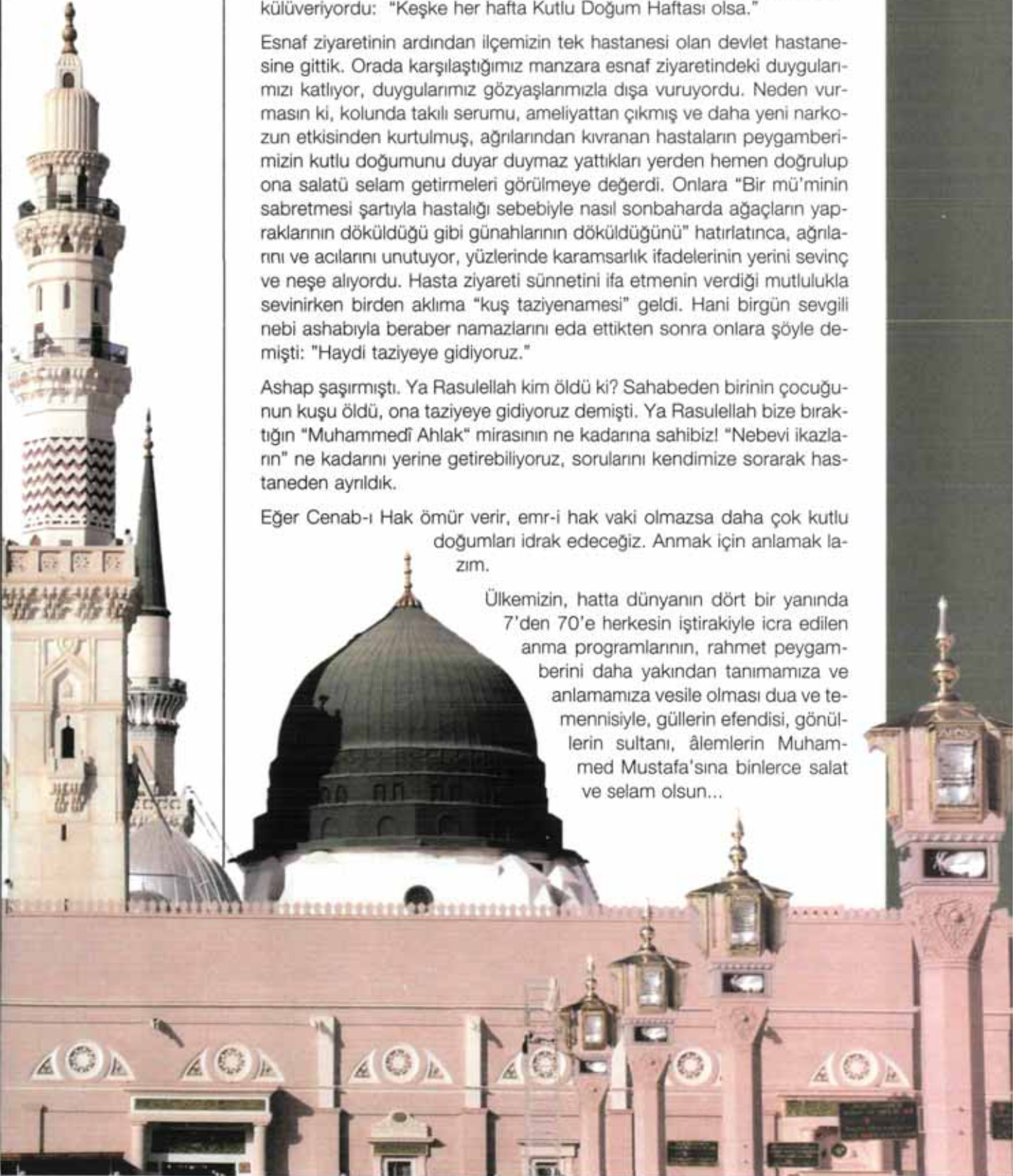
la karşımızda bekliyordu. Hayırlı işler, bereketli kazançlar dileklerimizle ayrılırken dudaklarından ve lisan-ı hallerinden gayri ihtiyari şu cümle dökülüyordu: "Keşke her hafta Kutlu Doğum Haftası olsa."

Esnaf ziyaretinin ardından ilçemizin tek hastanesi olan devlet hastanesine gittik. Orada karşılaştığımız manzara esnaf ziyaretindeki duygularımızı katlıyor, duygularımız gözyaşlarımızla dışa vuruyordu. Neden vürmasın ki, kolunda takılı serumu, ameliyattan çıkmış ve daha yeni narkozun etkisinden kurtulmuş, ağrılarından kıvranan hastaların peygamberimizin kutlu doğumunu duyar duymaz yattıkları yerden hemen doğrulup ona salatü selam getirmeleri görülmeye değerdi. Onlara "Bir mü'minin sabretmesi şartıyla hastalığı sebebiyle nasıl sonbaharda ağaçların yapraklarının döküldüğü gibi günahlarının döküldüğünü" hatırlatınca, ağrılarını ve acılarını unutuyor, yüzlerinde karamsarlık ifadelerinin yerini sevinç ve neşe alıyordu. Hasta ziyareti sünnetini ifa etmenin verdiği mutlulukla sevinirken birden aklıma "kuş taziyesnamesi" geldi. Hani birgün sevgili nebi ashabıyla beraber namazlarını eda ettikten sonra onlara şöyle demişti: "Haydi taziyeye gidiyoruz."

Ashap şaşırmıştı. Ya Rasulellah kim öldü ki? Sahabeden birinin çocuğunun kuşu öldü, ona taziyeye gidiyoruz demişti. Ya Rasulellah bize bıraktığın "Muhammedî Ahlak" mirasının ne kadarına sahibiz! "Nebevi ikazların" ne kadarını yerine getirebiliyoruz, sorularını kendimize sorarak hastaneden ayrıldık.

Eğer Cenab-ı Hak ömür verir, emr-i hak vaki olmazsa daha çok kutlu doğumları idrak edeceğiz. Anmak için anlamak lazım.

Ülkemizin, hatta dünyanın dört bir yanında 7'den 70'e herkesin iştirakiyle icra edilen anma programlarının, rahmet peygamberini daha yakından tanımamıza ve anlamamıza vesile olması dua ve temennisiyle, güllerin efendisi, gönüllerin sultanı, âlemlerin Muhammed Mustafa'sına binlerce salat ve selam olsun...

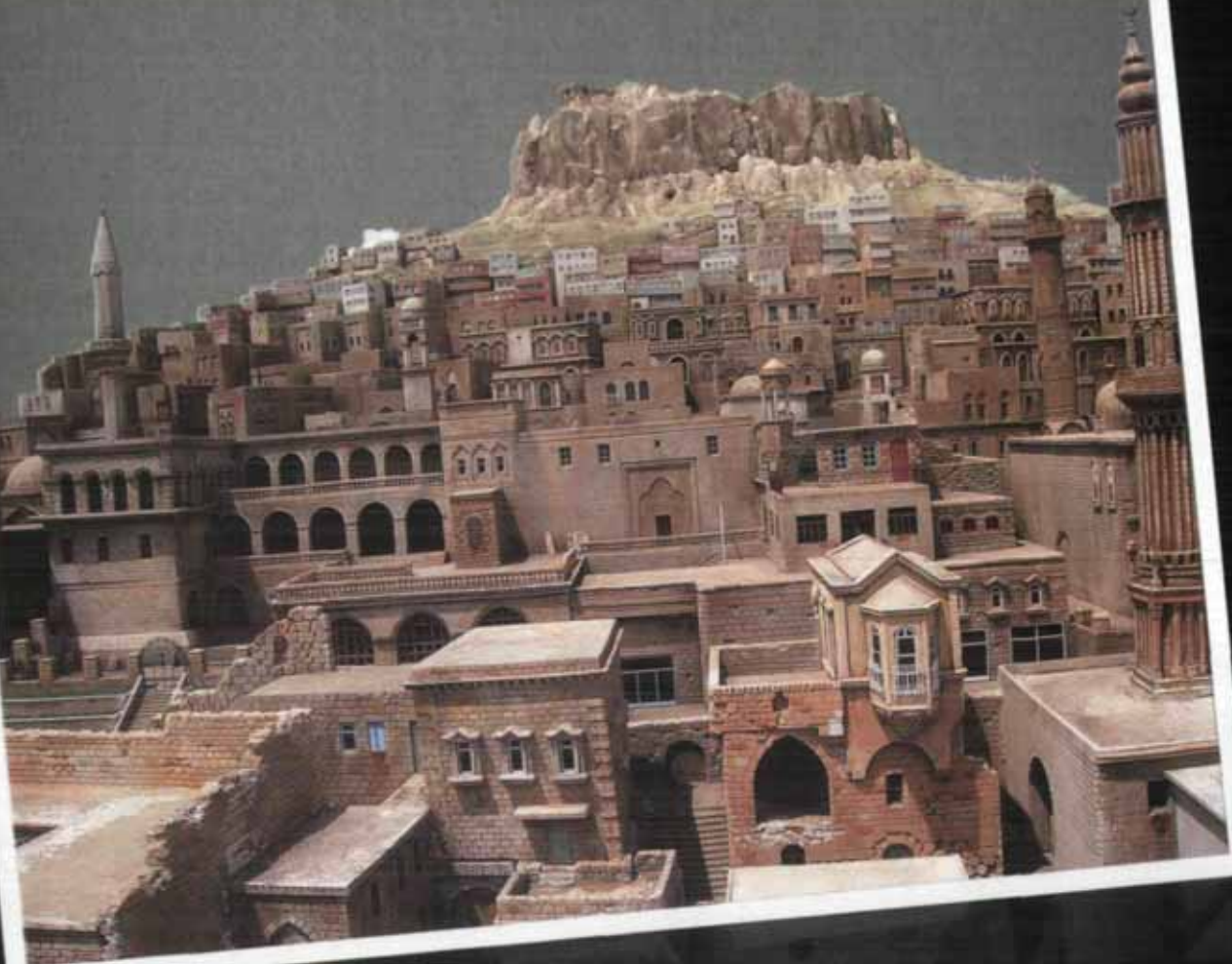

Kültür - Sanat

Suzan Çatalbulut

Mardin taşının esteti. taş ustalarının sabır taşları...

Gecenin karanlığında taş sokakları yavaş yavaş adımlarken tuhaf bir esrar hayal-
den gerçeğe geçmiş gibi hep bizimle
sanki, yanımızda, arkamızda, önümüzde yürüyor.
Işıkların gücü yetmiyor, gölgeler aydınlığı örtüp
uzuyor.

Kimi uzun, kimi daha kısa abbaraları sakın sakın
geçerken sanki yüzyıllar ötesindeki fısıltıları duy-
mak mümkün: İşte gece yarısı seccadesinde nurlu
yüzü kırış kırış bir nine. Dudakları kıpır kıpır duada.

Gencecik bir gelin tam da abbaranın üzerindeki
odada uykusunda meleklerle gülümseyen bebeği-
nin gül yanağını okşuyor.

Ve... Çok uzaklardan haber getiren bir Artuklu sü-
varisi atını yavaşlatarak abbaraya yöneliyor ve bü-
tün heybetiyle yanımızdan geçip bilinmeze doğru
gidiyor.

Kapılar açılıyor, kapılar kapanıyor, gölgeler tarihi
sessizce anlatıyor: Burada ne devletler hüküm sür-
dü, ne melikler, ne sultanlar emir verdi ve beyler
yaşadı, ses verdi. Güller boyun büktü, bülbüller yu-
valarında ne yavrular büyüttüler. Ne sırlar yaşadı
insanlar ve yıldızlarla koyun koyuna geçen kutlu
gecelerde ne şehitler ecele merhaba dedi.

Sanki nal sesleri duyuyorum, eskilerden, çok eski-
lerden göz açıp kapamaca uçup gelen bir fısıltı ila-
hillerle hep yanımızda.

Ama arkadaşımın fısıltısıyla bu hoş duygu selinden
ayrılmak zorunda kalıyorum:

"Ne değişik bir mimari. Üstte yıldızları seyrederken
altta yolun sesini dinlemek nasıldır acaba?"

Mardin'in mimari yapılarında bulunan bezemeleri
konu alan sergimizin Sabancı Kent Müzesi'ndeki
açılışı dolayısıyla Valilikçe misafir ediyoruz. Bir se-
ne boyunca hocamız ve öğrencileri bizler, gerçek-
ten çok çalıştık. Sonunda Mardin valiliğinin sahipli-
ğinde İstanbul Cemal Reşit Rey sergi salonlarında
açtığımız, minyatürler, tezhip ve hatlardan meydana
gelen sergimizin Valilikçe bu güzel şehre taşın-
ması sebebiyle Ordinaryüs Prof. Dr. Süheyl Ünver
San'at Atölyesinin -naçizane- bir çizeri olarak ben

de Mardin'deyim. Hocamız Gülbün Mesara ve ög-
rencileri, bu efsunlu şehirdeyiz.

Kim bilir kimleri taşıdı bu taş sokaklar ve kimleri
ağırladı altı abbaralı bu taş evler. Sadece seneler
değil, yüzyıllar geçiverdi bir nefes gibi. Ne acılar, ne
hüzünler, ne sevinçler yaşandı ve ne sevdalar bu
sokak üstüne kurulu mekânlarda... Kim bilir ne
ağitlar yakıldı, ne naralar atıldı, neler fısıldandı. Bu
süslü taş duvarlara hangi sesler kaydedildi...

Ve... Tarih bu taşlara sırlarıyla birlikte nakşedildi...

Hayat, zaman ve mekân, bizlere verilen şu üçlü
hazine ne kadar da gizemli...

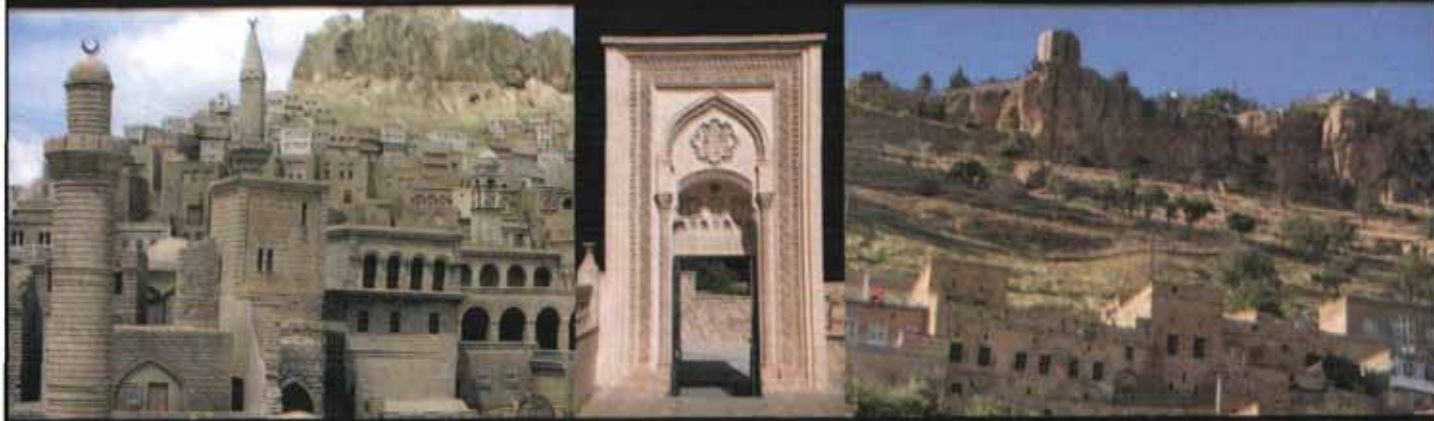
Uzaklardan bakıldığında dağın tepesinden başla-
yarak yamaca doğru inen bir görüntüsü var Mar-
din'in. En tepede yüzyıllara meydan okumuş, nice
kuşatmalar eskitmiş heybetli bir kale var. Ardından
ovaya doğru dağın eteklerine yerleşen eski Mar-
din. Kocaman bir ova şehrin önünde, sonsuzluğa
heves, öylesine uzanıyor...

Kendine has mimarisi ile hemen dikkati çekiyor es-
ki şehir. Eğim dolayısıyla evler aynı seviyede değil.
Kot farkı dolayısıyla bir evin bahçesi diğerinin kat-
larından herhangi birine veya çatısına denk gelebi-
liyor ve konutlar manzara kapatmıyor.

Evler gerçekten çok güzel ve genellikle sarı kalker
taşından yapılmış. Üstüne yapıldığı arsanın ve bu-
lunduğu sokağın durumuna göre dikdörtgen, L,
ters T şeklinde olan bu evler tek kattan dört kata
kadar yükselebiliyor. Kapalı, yarı açık, açık mekân-
larıyla, merdivenli ve dört metreyi aşan yükseklikte-
ki süslü duvarlarıyla her ev âdeta küçük bir kale gi-
bi. Bu evlerde ev sahibinin mali gücü ölçüsünde
eyvan, revak, köşkler bulunmakta. Alt katlar genel-
likle kapalı mekân olarak kullanılıyor ve daha çok
günlük işler yapılıyor. Duruma göre mutfak, kiler,
hizmetli odaları, hayvan ahır, depo burada yer alı-
yor. Üst katlarda yarı açık ve açık alanlar var. Bu
alanlarda kışık yiyecekler hazırlanıyor, kurutuluyor.

Eskiden kalma kimi evlerde cumbalar ve köşk ta-
bir edilen yerler var. Vakıf evi, A. Kadir Paşa Kona-
ğı buna misal gösterilebilir. Köşkler genellikle din-
lenme ve sohbet etme alanı olarak kabul ediliyor.
Eyyvanlar da öyle. Eskiden evin içindeki küçük su
havuzlarının yanında imiş.

Düşünün, dört metreyi aşan süslü taş duvarların

çevrildiği iç avluda yapılmış yükselti farkı olan iç içe geçmeli küçük havuz ve sebilen yanında kurulu, rengârenk kilim ve halılarla kaplı eyvanda dostlarınızla sohbet ediyor, çay, kahve içip sözün özüne varıyorsunuz.

Evlerin dış cephelerinde, o uzun duvarlarında gerçekten sanat değeri çok yüksek oymalar ve süslemeler var. Özellikle kapılar fevkalade hoş. Artuklu'dan tutun Osmanlı'ya kadar gelen, günümüzde devam eden bezemeleri çizen, taşla işleyen o büyük ustaların ellerinden öpmek istedim. Allah rahmet eylesin, hâlâ bu isimsiz ustaların tesirleri ile yolumuza devam etmekteyiz.

Bu güzel evleri dış dünyaya açan kapılara gelince: Her evin kendine göre, içinde yaşayanların haline, ahvaline göre kapılar var.

Ah bu kapılar... Size neler söylemiyor ki... Tek veya çift kanatlı eski kapılardaki geçmeler ve renk uyumları pek güzel. Daracık taş sokakların hazineleri olan kapıların tokmaklarını ve süslemelerini, dikdörtgen ahşap kapıların hemen üstündeki yarım daire şeklindeki kemerle muhteşem uyumlarını, taşlardaki küçük renk farklarıyla ortaya çıkan nefis dalgalanmaları, o uzun duvarlardaki ahengini görünce şimdiki zamandan kurtulup sanki yüzyıllar ötesine bir anda gidiveriyorsunuz. Zamanı unutuyorsunuz! Kapının karşısındaki duvarın dibine oturup o güzelliği seyretme ve resmetme arzusuna kapılıyorsunuz. Bu nadide kapılarda bulunan her şekil ve motifin manası var. Mesela hacca giden evin sahibinin kapısının üstüne neredeyse minyatür havasında bir Kabe resmi konulabiliyor.

Kapılarla bütünleşen büyük taş kemerlerin üzerinde çeşit çeşit çiçekler, soyutlanmış geometrik şekiller ve stilize edilmiş değişik hayvan motifleri, üzüm salkımları, çeşit çeşit yapraklar, zencerekler, su yolları, daha neler neler oyularak işlenmiş. Yüzyılların özü ve birikimi öylesine güzel bir uyumla iç içe ki sadece seyrediyorsunuz. Bu estetik güzelliği ve taş işçiliği ile sanatı neredeyse bütün eski yapılarda görüyoruz.

Şehrin gecesi ve gündüzü birbirinden farklı. Gündüz, kadın, çoluk çocuk, ihtiyar, ahali o dar sokaklardan, bin bir baharatın, zeytinlerin, badem şekerlerinin, ceviz ve leblebilerin, fıstıkların, kurutulmuş ehval çeşit yemek malzemesinin, renk renk bittim sabunlarının ve etlerin satıldığı kemerli çarşılardan geçerken veya kemerli, kubbeli tamirci dükkânlarındaki ustalara sorular sorarken farklılığı ve heyecanı hissediyorsunuz.

Mardin'e has olan posta taşıyıcıları kadrolu eşekler görülmeye değer bir manzara. Aynı çarşı başında sırtında sahibi sevimli beyaz eşek ile modern bir aracı görmek hiç de şaşırtıcı değil!

Gece başlarken şehir âdeta büyüğü bir âleme dönüşüyor. Işıklar sanki gökteki yıldızlarla buluşuyor, kale ve eski Mardin size müthiş bir hayal alemi sunuyor.

Mardinliler çok sıcakkanlı ve misafirperver. Hangi dükkâna girdiysek çok hoş karşılandık. Hemen çay, kahve ikram etmek istediler. Çok farklı bir mütevazilikleri var. Memleket ve devlet sevdaları beni hayran bıraktı.

Çarşıda gezinip merak ettiğimiz gümüş telkârilerin nasıl yapıldığını görmek istedim. Girdiğimiz dükkânlardan biri telkâri işini de yapıyormuş. Merakla küçük dükkânın üst katına çıkıp baktım. Yirmi yaş civarı birkaç delikanlı büyük bir saygı ile bize telkârinin nasıl yapıldığını gösterdi. İncecik gümüş ipler, onların ritmik bir şekilde eğrilip bükülmesi, büyük bir dikkatle kesilmesi, eklenmesi, kaynaklanması... Renk renk taşlarla süslenmesi. Her küçük motifin birbirine ulanarak kolye, bilezik, yüzük, küpe v.s. yapılması gerçekten sabır isteyen bir sanat. Ve ne yazık ki ustalar bir elin parmaklarından daha az.

Mardin'in tarihi de çok ilgi çekici. Kimi tarihçilere göre M.Ö. 4500'e kadar uzanan bir geçmişi var. Sümerliler döneminde büyük bir şehir olarak kabul ediliyor. Tarımda, madencilikte ve sulamada çok ileri kaynaklara göre. Daha sonra Akad-Sümer, Babil devletlerinin sınırlarında. Midiler, Asurlar, bir

süreliliğine Urartular, Perslerin hakimiyetinde geçen yüzyıllardan sonra Bizans-Sasani kavgasında önemli bir kavşak noktası oluyor.

Hız Omer'in ünlü komutanı İyaz bin Ganem'in Mardin'i fethiyle birlikte Emevi, ardından da Abbasi hakimiyetinde kalan bu devirlerde giderek önemini kaybetmeye başlıyor. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın tarih sahnesine çıkmasıyla Mardin, el-Cezire ile birlikte Selçukluların hüküm alanına giriyor.

1106 yılında Türkmen Beyi olan Artuk Bey'in küçük oğlu Necmeddin İlgazi Mardin'i ağabeyi Sökmen Bey'den alıp bu yer Artukluların başkenti yapıyor...

Artuklulardan sonra Akkoyunlular, Safeviler hüküm sürüyor Mardin'de. Sonra Yavuz Sultan Selim 1517'de Osmanlı'ya katıp Diyarbakır'a bağlı bir sancak merkezi haline getiriyor...

Mardin merkezde gezerken iki şey çok dikkatimi çekti: Birincisi neredeyse adım başı tarihi bir yapıyla karşılaşmamız. Hepsini de pek zarif, çok güzel yapılar. Medreseler, camiler, hanlar, kervansaraylar, hamamlar, konaklar, resmî yapılar nasıl da birbirini tamamlıyor. Sanki bir sohbet ovasında oturmuş can dostları gibiler. Birkaç misal verelim:

Kasimiye Medresesi Mardin'in güneybatısında yer alıyor. Artuklu döneminde yapımına başlanmış. Akkoyunlu hükümdarı Cihangiroğlu Kasım Padişah (1457-1502) döneminde tamamlanmış. Külliyesi ile birlikte Medrese Artuklu ve Akkoyunlu döneminin nadide taş işçiliğinin misalleri ile dopdolu ve tek kelime ile muhteşem.

Zinciriye (İsa bey) Medresesi Artuklu Melik Necmeddin İsa Bey'in nefis bir hatırası. 1385 yılından kalma, iki avlulu ve iki katlı. Giriş kapısındaki taş işçiliği ile yapılmış bezemeler yine tek kelime ile muhteşem. Dilimli kubbelerdeki zarıflığı görmek gerekiyor.

Şehidiye Medresesi ve Camii'nin yapımına 1201'de başlanıyor ve tam 38 yıl sonra bitiriliyor. Sultan Melik Nasruddin Artuk Arslan yaptırdığı bu güzel eserde gömülü. Medresenin portalinde bulunan, caminin kuzey cephesinde ve minarede nakşolunan taş işçiliği ve bezemeler elbette tek kelime ile muhteşem!

Bunların yanında Babü's-Sur (Melik Mahmut) Camii, Abdülatif (Latifiye) Camii, Ulu Camii ve Hamamı, Reyhaniye Camii, kalıntı halinde bulunan Marufiye medresesi ve diğer tarihi yapıları gerçekten görmek şart!

Çarşıları da görülmeye değer, yaşanması gerekli şenliklerle dolu, rengârenk ve çok neşeli. İsimler de pek hoş: Ulu Caminin kuzeyinde bulun kapalı çarşılardan Bedestan Akkoyunlu Kasım Padişah döneminden kalma. 1487-1502 yıllarında yapılmış. Reyhaniye Caminin batısında bulunan Revaklı Çarşı revaklarla arkasında kurulu beşik tonozlu dükkânlardan meydana geliyor. Çarşının diğer adı da Tellallar Çarşısı. Buradaki dükkânlarda neler yok kıl! Daha doğrusu ne ararsanız var! Kuyumculardan baharatlara; basmacılıktan şahmaran işleyen zanaatkara; semer yapan ustalara ve tamircilere, puşiden herbiye ve renk renk bittim sabunlarına kadar... Üstelik hanımların pek hoşlanacağı yerler.

Mardin'de Süryani vatandaşlarımızın yaşam alanlarında bulunan eski yapılar da ilgi çekici. Gezdiğimiz Deyrulzafaran Manastırı, Mor Gabriel Manastırı, Meryemana Kilisesi ve diğer yapılar Mardin'in bütün inançları çok huzurlu bir şekilde içinde yaşattığının canlı misali.

Mardin merkezde gezerken dikkatimi çeken ikinci şeyse bütün şehirlerimizde olduğu gibi Mardin'de de mimari yapılanma ve yerleşim açısından eski şehir ve yeni şehir ayrımının çok açık bir şekilde ortaya çıkması oldu.

Gece ısıtılı gerdanlık gibi kalesini sarmalayan Mardin'i görmek ve halkını tanımak Türkiye'mizin geleceği açısından bizi çok ama çok umutlu ve mutlu kıldı. İnşallah yuva kabul ettiğimiz bu güzel sınır şehrimize daha pek çok kez bir kuş uçuşu gider, tarihi nefes nefes içimize çeker, eşrari çözer ve ovada açan bahar güllerini seyreder, bülbülleri dinleriz.

Sürümüzde İstanbul

Şiir; güzelin, güzelliklerin anlatıldığı bir edebiyat türü olduğuna göre, kendisine İstanbul'dan daha iyi bir konu bulamazdı...

Divan edebiyatımızda bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatan eserlere şehrengiz denildiğini biliyoruz. İstanbul gibi bir şehirler güzeli için pek çok şehrengiz yazıldığını söylemeye bile gerek yok.

İstanbul üzerine yazılan şiirler binlerce sayfalık nice antolojileri dolduracak kadar çoktur. İstanbul şiirleri sadece sayı bakımından değil, kalite açısından da iyi bir durumdadır.

Asırlar boyunca birçok İslam ordusu İstanbul surlarına dayanmış, fakat bu mutlu fetih, cedimiz Fatih Sultan Mehmet Han ve ordusuna nasip olmuştur. Dünya tarihinin en büyük fatihlerinden biri olan Fatih Hazretleri, devrinin bütün ilimleriyle mücehhez, birçok dil bilen, Avnî mahlasıyla şiirler yazan bir cihangir hükümdar, alim ve şairdi.

"İmtisal-i câhid-i fillah oluptur niyetim

Dîn-i İslâm'ın mücerret gayretidir gayretim."

beyitinin de içinde bulunduğu gazeli meşhurdur.

Fetih'ten önce Osmanlı atalarımız için Kızıl Elma Kostantiniyye idi. Onu İstanbul yaptıktan sonra Kızıl Elma Viyana olmuştur.

Lale Devri'nin (1718-1730) şakrak bülbulü Ahmed Nedim de en büyük İstanbul şairlerinden biridir.

"Bu şeh-i stanbul ki bî-misli bahâdır

Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır."

beyitiyle başlayan kasidesi eşsizdir. Bu kasidede İstanbul çeşitli yönleriyle ve bir büyük şaire yaraşacak beyitlerle anlatılır.

Kanaatimce İstanbul şairleri arasında Üsküp doğumlu Yahya Kemâl Beyatlı'nın çok önemli bir yeri vardır. Büyük

bir fikir ve kültür adamı da olan şairin İstanbul'un hemen her semti hakkında yazmış olduğu şiirler zaten güzel bir Türk-İslam şehri halinde olan İstanbul'u daha da güzelleştirmiştir, diyebiliriz. "Süleymaniye'de Bayram Sabahı, Erenköyü'nde Bahar, Kocamustafapaşa, Atik Valde'den İnən Sokakta..." onun İstanbul şiirlerinden sadece birkaçıdır. O, İstanbul'u milletimizin tarih içindeki en büyük eseri sayar, İstanbul hakkındaki konferans ve yazılarını da Aziz İstanbul isimli bir nesir kitabında bir araya getirmiştir.

"Sana dün bir tepeden baktım Aziz İstanbul." Yahya Kemal'in İstanbul'u Aziz İstanbul'dur, Türk İstanbul'dur, Millet olarak medeni vasfımızın en büyük delilidir. İstanbul vazgeçilmez bir sevgilidir, şair için...

İstanbul şiirlerinden bahsederken merhum Üstad Necip Fazıl'ın Canım İstanbul'unu anmamak olmaz. Son derece lirik de olan bu şiir, ezberlenmeye son derece elverişlidir. Büyük şairin tarihe, kültüre, Türk milletine bakışını özetlediği harika bir metindir. Binlerce insanın ezberinde olan ve Türkçenin en güzel şiirlerinden biri olan Canım İstanbul, şöyle başlar:

"Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar

İstanbul diye onu toprağa kondurmuşlar."

Doğrusu, Orhan Veli Kanık'ın "İstanbul'u Dinliyorum" adlı şiiri de en güzel İstanbul şiirlerinden biridir. Onun ve Sezai Karakoç'un Kapalıçarşı için yazdıkları şiirler de güzeldir. Karakoç'un Sultanahmet Çeşmesi de...

İstanbul, günün her saatinde, her vaktinde, gece ve gündüz orada yaşayanlar için doyumsuz manzaralar, peyzajlar, silüet çizdiği gibi, iki kıtayı birleştiren Boğaz'ıyla, köprüleriyle, eşsiz Hallıç'ıyla, adalarıyla, emsalsiz tabiatıyla, zengin tarihiyle uzaktakilerin de hayallerini, rüyalarını süslemektedir.

Şair olup da İstanbul hakkında şiir yazmamak olur mu? Ben olmaz diye düşünüyorum. Kaldı ki binlerce Türk şairinin yanı sıra onun için yüzlerce yabancı şair de şiirler yazmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır.

Güzel İstanbul şiirlerinin hem İstanbul'u hem insanımızın duygularını, hem de güzel dilimizi daha da güzelleştirdiğine inanıyorum...

Türk ve Müslüman İstanbul'u sevenlere selam olsun. Geçmişin mirasını kültür, sanat, edebiyat ve mimarimizin içinde eriterek şaheserler meydana getiren sanatçılara selam olsun. Yahya Kemal'in dediği gibi; "Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrurum."

Latîf olsa latîfe hoştur elbet Velâkin hâriç olmaya edebden

Kastamonulu Beyânî

(Latife güzel olunca, edep dairesinin
dışında olmayınca güzeldir, hoştur.)

Jnsanlar yaratılışının gereği birbirleriyle zaman zaman şaka yapma gereği de duyar. Şaka, hayatın bir nevi tadı tuzudur. Fakat şakanın mutlaka bir dozu olmalıdır. Başkasına maddi veya manevî bakımlardan zarar verecek davranışlar şaka olamaz. Başkasının hoşuna gitmeyecek söz ve hareketler de şaka değildir. Muhatabının, duyduğu zaman hoşlanmayacağı, üzüleceği isimlendirmeler, lakap takmalar da şaka değildir. Eskiler güzel bir ölçü koymuş bunun için: Latife latif gerek. Yani yapacağımız latifeler insanda bir güzellik duygusu uyandırmalı, ince bir düşünce olmalı latifede.

Müslümanlar için bir ölçü olan Peygamber Efendimiz, "Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi sen de başkasına yapma." buyurmuş ve o da zaman zaman latifeler yapmıştır. İşte Peygamber Efendimiz'den iki güzel latife:

Cennete kocakanlar giremez

Bir kocakan, Peygamberimiz'e gelip; "Ya Rasulellah! Beni, cennete koyması için Allah'a dua et!" dedi. Peygamberimiz "Ey Ümmü filan! Yüce Allah, kocakarı cennete koymaz!" buyurdu. Namaz vakti girince, Peygamberimiz, namaza çıktı. Peygamberimiz, namazdan dönünceye kadar kadıncağız ağladı durdu. Hz. Aişe, Ya Rasulellah! "Kocakan, cennete girmez!" dediğin için bu kadıncağız ağlayıp duruyor, dedi. Peygamberimiz güldü. "Haber veriniz ki: O, cennete kocakan olarak girmeyecek! Çünkü yüce Allah "Biz, cennet kadınlarını, dünyadaki yaratılışlarına benzemeyen bir yaratılışta yarattık. Onları, bakireler kıldık. Onlar, kocalarına gönülden âşıktırlar ve hepsi de birbirinin yaşıttır." (Vâkıa, 35-37) buyuruyor, diye haber gönderir.

Gözlerdeki beyazlık

Peygamber Efendimiz'in dadılığını yapmış bulunan Ümmü Eymen, bir gün Peygamber Efendimiz'e gelerek ona:

-Ya Rasulellah, kocam sizi çağırıyor der. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz'le dadısı arasında şu konuşmalar geçer:

Allah Rasulü:

- O da kim, hani şu gözlerinde beyazlık olan adam mı?

Ümmü Eymen, heyecanlanır:

- Kocamın gözlerinde beyazlık yok, ya Rasulellah! Fahr-i kâinat efendimiz ısrar eder:

- Evet, gözlerinde beyazlık var!

Bir anda beti benzi atmış olan Ümmü Eymen:

- Vallahi yok, ya Rasulellah!" diye yeminler etmeye başlar. Âlemlere rahmet, o güzel nebi, dadısının bu nükteyi anlayamadığını fark ederek, onu teselli eder:

- Hiçbir insan yoktur ki, gözlerinde beyazlık bulunmasın!

Bazı Divan şairleri şiir yoluyla latife yapmışlardır. Edebiyatımızda çokça örneği bulunan bu latifelerin bir kısmı içinde estetik güzellikler de bulunan latifelerdir. Bu tür şiirlere hezl (hezel) deniyor. Hezelerde incitme, yermek, kötüleme amacı yoktur. Hatta bazı kendinden habersizleri kendine getirme düşüncesi vardır.

Hâkî, Divan edebiyatının nüktedan şairlerinden biridir. Anlaşılan bir vezire kaside yazıyor, fakat bunun karşılığında umduğunu alamıyor. Bunun üzerine şöyle bir beyit söylüyor:

"Gel beyim sen vezareti bana ver

Beni medheyle gör atâ nic'olur." Hâkî

(Gel beyim sen vezirliği bana ver. Beni öv de bağış nasıl olurmuş gör.)

Latifenin bazı insanları kendine getirmek için de bir araç olarak kullanıldığını söylemiştik. Mesela Divan şairlerinden biri olan Kebirî, son derece gururlu biri olduğu için çağdaşı şairlere kibrinden dolayı önem vermemiş. Bu yüzden onlar da Kebirî'yi şairden saymazlar, şiirlerine değer vermezlermiş. Kâtip Şevkî isimli bir şair Kebirî hakkında şu kıtayı söylüyor:

"Kebirî şi'r-gûlar arasında

Hemîn ta'dâd içinde sıfıra benzer

Tezâyüd verir a'dâda egerçi

Hesâba saymaz anı ehl-i defter."

(Kebirî, şairler arasında, sayılar içindeki sıfıra benzer. Sıfır, sayılara fazlalık verse de muhasebeler onu hesaba katmaz.)

Nüktede mutlaka incelik olmalıdır. İncelik için de zekâ gerektiği muhakkak. Zararsız ve zekiye yapılan latifede estetik vardır, diğerleri kaba şakadır.

İznikli Celîlî, günahlarının çokluğunu biliyor, doliyısıyla günahların karşılıksız kalmayacağını da anladığı için kurtuluş yolunu delilliğe vurmakta buluyor. Hani deliller mükellef olmaktan kurtuluyor ya!

"Dopdolu harf-i cünûndur nâme-i âmâlimiz

Ey kirâmen kâtibîn mâzûr dut ahvâlimiz," Celîlî (İznikli)

(Amel defterimiz baştanbaşa cinnet harfleri ile doludur. Ey yaptıklarımızı yazan kâtip, bizim halimizi hoş gör.)

Bir başka şairimiz de amel defterinin olumsuz anlamda kabank olduğunu bildiği için Allah'tan kendisinin yerine amel defterinin yakılmasını arzu ediyor. Güya günahlar kendinin değil de günahların yazılı bulunduğu amel defterinin...

"Bakma ya Râb sevâd-ı defterime

Ânı yak ateşe benim yerime."

(Ya Rab, benim günahlarla kararmış bu siyah defterime bakma. Ne olur, benim yerime onu ateşe -cehenneme- at!)

Kastamonulu Beyânî, insanların latifeye de ihtiyacının olduğunu biliyor. Fakat latifenin ince olması, insanda güzellik duygusu uyandırması gerektiğini söylüyor. Hele bir şart daha var onun hiç ihmal edilmemesi gerekir ki o da edep dairesinde olmalı. Şair şunu demek ister: Edep, hayâ duygularını zedeleyen sözler, fıkralar, şakalar insanları bir anlık güldürse bile bunları konuşmanın da dinlemenin de bedeli olduğunu akıldan çıkarmamak gerekir.

"Bilecik... eski, yeni gazi Alp-Erenlerin,
Binbir velinin burcu.

Yeşil yamaçlardaki beyaz mezar taşları
Vatan uğrunda coşan bir kan selinin burcu.

Mescid, mihrâb, minâre, minber, kubbe, ince ay...
Cihânı kucaklayan Oğuz kolunun burcu.

Bu Besmele, bu kitap, bu şadırvan, bu kılıç...
Bu Fâtîha, bu İhlâs... Tevhid yolunun burcu"

Kuruluş yılları hatırası:

Bilecik'te Orhan Gazi Camii

Şair Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, "Bilecik"te (Destanlar Burcu, s. 15-16) adlı şiirinde beldeyi destanı duygularla anlatır. Bilecik ve çevresiyle ilgili benzeri edebî anlatımları başka şair ve yazarlarımızda da görürüz: Tank Buğra, Kemal Tahir, Sevinç Çokum, Yavuz Bahadıroğlu, Bekir Büyükarkın, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Feridun Fazıl Tülbentçi gibi... Onların bu destansı anlatımları boşuna değildir. Zira Bilecik, bir cihan devletine beşiklik yapmış vatan parçasıdır.

Kısa kuruluş tarihi yahut toprağın ülke oluşu...

Bilecik tarih boyunca, Mısırlılar, Hititliler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Makedonlar, Bithynia Krallığı ve Roma İmparatorluğu dönemlerini yaşadıkdan sonra Ertuğrul Gazi ile birlikte bir Türk şehri kimliğini almaya başlamıştır.

Şöyle ki, Anadolu'nun Türklere açılmasını takiben Selçuklular, kendilerine bağlı toplulukları ülkenin çeşitli bölgelerinde iskân etmeye başlamıştır. Oğuz Türklerinin sağ kolu olan Kayı Boyu, Alaeddin Keykubat döneminde Ankara'nın batısındaki Karacadağ taraflarına yerleştirilmiş, bunlardan bir kısmı daha sonra Ertuğrul Bey yönetiminde batıya doğru yer değiştirerek 1230'lu yıllarda Söğüt ve çevresine gelmişlerdir.

1231 yılında Bizanslılara karşı bir sefer düzenleyen Alaeddin Keykubat'a Ertuğrul Bey de akıncı olarak katılmıştır. Alaeddin Keykubat, büyük yararlılıklar gösteren Ertuğrul Bey'e Söğüt ve Domaniç'i vermiş, burada onun yönetiminde bir uç beyliği kurulmuştur. Ertuğrul Bey'in 1281'de ölümünden kısa bir süre sonra Kayıların başına Osman Bey geçmiştir. Osman Bey Bizans'a karşı sürekli başarı kazanmıştır. Kayıların bu başarılarında Ahi önderi Şeyh Edebalı'nın büyük rolü olmuştur. Osman Bey'in Bizans Tekfurları karşısındaki zaferlerini gören Selçuklu Sultanı III. Alaeddin Keykubat, Söğüt ve Eskişehir'i içine alan sancağı Osman Bey'e vermiştir. Karacahisar'daki Rum kilisesini camiye çeviren Osman Bey ilk kez kendi adına hutbe okutmuştur (1289). Bu olaylar Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun ilk işaretleri kabul edilmektedir.

Bilecik o yıllarda henüz fethedilmemiş olup Bizanslılara ait bir şehirdi. Osman Bey 1299 yılında Bilecik ve Yarhisar kalelerini fethetti. Bilecik, özellikle Osman Gazi'nin fethettiği ilk önemli kale olması bakımından dikkatleri daima üzerinde toplamıştır.

Şehrin tarihinde Orhan Gazi'nin de önemli bir yeri vardır. Halka karşı son derece merhametli, ulemaya hürmetli, adaletli, sakin yaratılışlı birisi olan Orhan Gazi, babası Osman Gazi'nin 1326'da vefatı üzerine Beyliğin başına geçer. Onun en önemli siyasi ve askerî başarıları

Bursa'nın alınması olmuştur (1326). Bu başarıdan sonra devletin merkezi Bilecik'ten Bursa'ya nakledilmiştir. Onun zamanında İznik fethedilmiş (1330), Osmanlı sınırları Karadeniz ve İstanbul Boğazı'na doğru genişletilmiştir. Bu arada Karesioğulları Beyliği ele geçirilmiş (1345), Ankara fethedilmiştir (1354).

Fethettiği yerlere adli ve idari işler için kadılar, askerî işler için subaşılar tayin eden Orhan Gazi, ilk Osmanlı parasını da bastırmıştır. Orhan Gazi imara çok önem vermiş, İznik'in fethinden hemen sonra, Ayasofya Kilisesi'ni camiye çevirtmiş (1331), yine İznik'te Hacı Özbek Camii'ni yaptırmıştır (1333). Orhan Gazi'nin yaptırdığı diğer eserler şunlardır: İznik Hacı Hamza Camii ve Kümbeti, İznik Yeşil Camii, İznik Nilüfer Hatun İmareti, Bilecik Orhan Gazi Camii, Bilecik Orhan Gazi İmareti, Gebze Orhan Gazi Camii, Bursa Orhan Gazi Camii. Bilime ve eğitime de büyük önem veren Orhan Gazi, Bursa Medresesini de yaptırmıştır.

Bilecik'te camiler...

Bilecik ve çevresi, İslam'la ilk müşerref oluş günlerinden itibaren dinî kurumlarına kavuşmaya başlamıştır. Bu kuruluş yıllarından başlayarak bölgeyi bir İslam yurdu kılan ve yörede hâlâ tarihin izlerini taşıyan camileri şöyle sıralayabiliriz: Ertuğrul Gazi Mescidi (Söğüt, 1276 öncesi), Balaban Camii (Söğüt, 1300), Şerif Paşa Camii

(1316) Orhan Gazi Camii (1331), Çelebi Mehmet Camii (1414-1420, Söğüt), Mihalgazi Camii (Gölpazarı, 1416-1419), Kasım Paşa Camii ve Külliyesi (Bozüyük, 1525-1528), Hamidiye Camii (Söğüt, 1889), Rüstem Paşa Camii (Osmaneli, 1516), Köprülü Mehmet Paşa Camii (Vezirhan, 1655) Belenalan Köyü Camii (Osmaneli, 1850), Kara Mustafa Paşa Camii (Pazaryeri, 17. yy), Kasımlar Camii (Gölpazarı, 17-18 yy?)...

Bunlara, bugün büyük ölçüde yıkılmış olan Süleyman Paşa Camii, Emirler Camii, Karacalar Camii, Akkaldırım Camii, Osman Gazi Camii gibi yapıları da eklemek gerekmektedir.

Bilecik Orhan Gazi Camii...

Orhan Gazi Camii, bugünkü Bilecik'in 500 m. güneydoğusunda Eski Bilecik diye anılan ören yerindedir. Bu bölge, kayalık bir vadi durumundadır. Orhan Gazi Camii, vadinin kuzeybatı kısmındaki tepeye, dik bir uçurumun kenarına inşa edilmiş olup, uçurumun ön kısmında kalın ve sağlam bir duvar üzerine oturtulmuştur. Aynı bölgede, caminin tam karşı yamacına düşecek şekilde inşa edilmiş ikinci bir tarihî yapı bulunmaktadır ki, bu Orhan Gazi İmareti'dir.

Edeballı Türbesi'ne de hayli yakın olan Orhan Gazi Camii'nin inşasıyla ilgili olarak tarihî kaynaklarda farklı ifadelerle rastlanır. Sözelimi, bir kısmında Murad Hüdavendigâr devrine ait olduğu kaydedilir. Bazı kaynaklarda ise 1392 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından dedesi Orhan Gazi adına yaptırıldığı bildirilir. Oysa bu yapının 14. yüzyılın ilk yarısında, hatta 1331 yılında bizzat Orhan Bey tarafından yaptırıldığı tespit edilmiştir.

Kubbeye geçiş: Abidevi kuruluş...

Bilecik Orhan Gazi Camii, yapım özellikleri ile sanat tarihi açısından hayli önemli bir yapıdır. Çünkü o döneme kadar gerek Büyük Selçuklularda gerekse Anadolu Selçukluları'nda bu türden kubbeli bir yapı görülmemiştir. Orhan Gazi Camii ise, Osmanlı tarihinin kubbeli ilk dinî mimari örneği kabul edilir. Bunun yanı sıra yapı, Kuruluş Devri Osmanlı mimarisinin bütün özelliklerini yansıtır niteliktedir. Döneminin geleceğe dönük bir yapısı olarak aynı zamanda, yükselme ve duraklama devirlerinin gelişmiş klasik mimari üslubuna öncü konumdadır. Diğer bir ifade ile Orhan Gazi Camii, Osmanlı mimarisinin abidevi camilerine geçiş simgeleri.

Yapı, planı ve dış görünüşüyle oldukça sadedir. Kareye yakın dikdörtgen planlı olan cami, 17,35x16,50 metre ebatlarındadır. Yapının kaba taştan yapılmış çok kalın duvarları bulunmaktadır. Caminin yekpare görünümlü bu duvarları, ana kubbeyi ayakta tutan askı kemerleri ile dört bir yandan 2,40 m. derinliğinde ve 8,50 m. genişliğinde birer eyvan gibi oyularak daha geniş bir iç mekân elde edilmiş, böylece, duvarların kitlesel görüntüsü de hafifletilmiştir.

Bu işlem aynı zamanda, erken dönem Osmanlı mimarlığında tek kubbeli merkezî mekânın genişletilmesi yolunda atılan ilk adımdır. Böylece, dört eyvanlı Osmanlı erken dönem cami plan şeması oluşmuştur. Aynı doğrultudaki ikinci adımı ise, kısa bir süre sonra İznik'te inşa edilecek olan Yeşil Cami oluşturmuştur.

Orhan Gazi Camii'nin kalın köşe duvarları üstüne oturtulan sivri kemerlerin taşıdığı kubbeye geçiş basit üçgen yüzeylerle sağlanmaktadır. Caminin 9,50 m çapındaki basık kubbesi sekizgen biçimli dar bir kasnak üzerinde bulunmaktadır. Kubbenin üzeri sonradan kurşunla kaplanmıştır. Bu yüzden Orhan Gazi Camii yörede Kurşunlu Camii olarak da bilinir.

Dikkat çekici diğer unsurları...

Bilecik Orhan Gazi Camii'nin yanı silindirik kesitli mihrabının sade bir görünümü vardır. Bu mihrabın önünde yüksekçe bir seki yer almaktadır.

Caminin ilginç ayrıntılar taşıyan unsurlarından birisi de minareleridir. Şöyle ki, Orhan Gazi Camii'nin minaresi olarak bugün üç ayrı parçadan söz etmemiz gerekmektedir. Bunlardan ilki yapının orijinal minaresi olup, alışlagelmişin dışında, caminin 30 m. ilerisinde, kuzeyindeki bir kayanın meydana getirdiği platformun üzerindedir. Bu minarenin kalın, çokgen biçimli alçak gövdesinin üstünde alt kısmı testere dişi şeklinde stalaktitli şerefe yer almaktadır.

Diğer iki minare ise, sonradan yapıya eklenmiş olup, ön cephenin iki yanındadır. Yüksek kürsülü, silindirik gövdeli, tek şerefeli, sivri kûlahlı bu taş minareler üslup bakımından yapının mimarisine uymamaktadır. 1882 tarihli fotoğraflarda görülmeyen bu minareler, yapıyla uyum sağlamayan ahşap son cemaat yeriyile birlikte daha sonra inşa edilmiş olmalıdır.

Bilecik Orhan Gazi Camii, farklı tarihlerde tamir

edilmiştir. Bunlardan ilki, 1813'te II. Mahmud döneminde gerçekleşmiştir. Bu onarımla ilgili tarih kitabesi caminin kuzey duvarının sağ tarafında yer almaktadır.

Orhan Gazi Camii Sultan II. Abdülhamid zamanında (1889), esaslı bir tamir görmüş, bu arada muhtemelen caminin mevcut çifte minareleri bu tarihte ilâve edilmiş ve yapı günümüzdeki şeklini almıştır. 1973 yılında da tamirattan geçirilmiş ve restore edilmiş olan Orhan Gazi Camii, son yıllarda yeni bir bakım ve onarıma tabi tutulmuştur.

Sözün sonu...

Sevinç Çokum "Ağustos Başağı" adlı romanında Milli Mücadele yıllarını anlatır. Fakat bu anlatım sırasında sık sık Osmanlı Devletinin kuruluş dönemine ait bazı unsurlara da atıflar yapar. Romanda esas olarak Milli Mücadele'nin Söğüt Cephesi anlatılmaktadır. Yazar bu mekânı özellikle seçmiştir. Amacı Milli Mücadele ile Osmanlı Devletinin kuruluşu arasında bağ kurmaktır. Eski çağlarla yeni dönemler arasında istenirse her zaman bir bağ kurulabilir. Bu bağ kimi zaman bir olay benzerliği ile kurulurken, kimi zaman da tarihi kişiliklerin ruh akrabalığı ile gerçekleştirilir. "Ağustos Başağı"nda eski çağlardan yeni dönemlere transfer edilen pek çok değer vardır. Ertuğrul Gazi, Osman Gazi, Orhan Gazi, Şeyh Edebalı ve onlarla birlikte anılan mekânlar... Şeyh Edebalı Türbesi, Ertuğrul Gazi Türbesi, evet, elbette Orhan Gazi Camii...

İtibarı bir âlem olan romana renk katan bu mekânlar, gerçek hayatımıza nasıl yansır? Can vererek...

Kuruluş yıllarının bir hatırası olarak Orhan Gazi Camii, Bilecik'ten bütün bir kâinata can vermeye devam ediyor...

Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in Bizans Kralına gönderdiği davet elçisi

Dihye b. Halîfe el-Kelbî (r.a.)

Dihye (r.a.) Bedir gazvesinden hemen sonra Müslüman olmak düşüncesiyle Allah Rasûlü (s.a.s.)'nün huzuruna geldi. Hiz. Peygamber (s.a.s.) ona olan iltifatını göstermek için sırtındaki hırkasını çıkarıp üzerine oturması için uzattı. Dihye (r.a.) de hırkayı alıp öptü başının üzerine koydu. Sonra da kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduğunu açıkladı. Dihye (r.a.) bu andan itibaren Hiz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte bütün önemli faaliyetlerde bulunmuş, ayrıca bir seriyenin de kumandanlığına getirilmiştir.

Aslen Güney Arabistan kaynaklı olup daha sonra Şam bölgesini yurt edinen Kelb kabilesine mensup bulunan, bu sebeple Kelbî nisbesiyle meşhur olan Dihye b. Halîfe (r.a.)'nin hicretten önceki hayatı hakkında kaynaklarımızda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber onun genç yaşta Medine'de Müslümanlar arasına dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Dihye b. Halîfe (r.a.) İslam'a girmeden önce de Allah Rasûlü (s.a.s.)'ne muhabbet duyar, yanına her gelişinde ona hediye takdim ederdi. Fakat Hiz. Peygamber (s.a.s.) de her defasında "Eğer benim gerçekten memnun olmamı istiyorsan, İslam'a gir ve ateşten kurtul." diyerek onu İslam'a davet ederdi. Nihayet Dihye (r.a.) Bedir gazvesinden hemen sonra Müslüman olmak düşüncesiyle Allah Rasûlü (s.a.s.)'nün huzuruna geldi. Hiz. Peygamber (s.a.s.) ona olan iltifatını göstermek için sırtındaki hırkasını çıkarıp üzerine oturması için uzattı. Dihye (r.a.) de hırkayı alıp öptü başının üzerine koydu. Sonra da kelime-i şehadet getirerek Müslüman olduğunu açıkladı. Dihye (r.a.) bu andan itibaren Hiz. Peygamber (s.a.s.) ile birlikte bütün önemli faaliyetlerde bulunmuş, ayrıca bir seriyenin de kumandanlığına getirilmiştir.

Dihye b. Halîfe (r.a.)'nin İslam tarihinde adının duyulmasına sebep olan en önemli hadise ise Hiz. Pey-

gamber (s.a.s.)'in davet elçisi olarak görevlendirilmiş olmasıdır. Allah Rasûlü (s.a.s.) Hudeybiye Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Arap Yarımadası'nda bulunan kabilelere ve komşu devletlere İslam'a davet mektupları göndermeye karar verdi. Dihye b. Halîfe el-Kelbî (r.a.) de bu faaliyet çerçevesinde Bizans İmparatoru Herakleios'a gitmekle görevlendirildi. Bu görev hicretin 7. yılı Muharrem'inde (Mayıs 628) gerçekleştirilmiştir. Dihye (r.a.)'nin asıl görevi, mektubu Herakleios'a ulaştırmak üzere Bizans'ın Busra valisine teslim etmektir. Ancak bu sırada imparatorun Filistin'de bulunması sebebiyle bizat onun huzuruna çıkma imkânı buldu. Siyer kaynaklarında Dihye (r.a.)'nin Herakleios'la görüştüğü esnada ticaret için Gazze'de bulunan Ebu Süfyan'ın da imparatorun isteği ile buluşmada hazır bulunduğu zikredilir. Muhammed Hamîdullah'ın tespitine göre Hiz. Peygamber (s.a.s.)'in Herakleios'a gönderdiği mektubun aslı günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır. Mektupta şu hususlara yer verilmiştir:

"Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla! Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den, Rumların kralı Herakleios'a: Allah'ın selamı, hakikat yolunu izleyen kimse- nin üzerine olsun! Seni tam bir İslam daveti ile dine çağırıyorum: İslam'a tabi olursan esenlik içinde olur-

sun ve Allah sana iki kat ecir ve sevap verir. Ama bundan kaçınacak olursan, köylülerinin (hüküm altındaki tebeanın) günahları da senin üzerine olacaktır. "Ve (siz) "Ey kendilerine Kitap gönderilenler! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım ve aramızdan hiç kimse çıkıp da Allah'tan başkasını tapınacak Rab edinmesin." Eğer tüm bunlardan sonra onlar yine yüz çevirirlerse, işte o zaman "Siz şahit olun ki kuşkusuz biz Müslümanız (Allah'a teslim olup inananlardanız) deyiniz."

Kral mektupta yazılanları dinledikten sonra o sırada ticaret amacıyla bölgede bulunan Ebu Süfyan'ı huzuruna çağırttı. Ona Peygamberimiz (s.a.s.) hakkında birçok soru sordu. Ebu Süfyan o sırada Müslüman değildi. Fakat hükümdarın bütün sorularını doğru olarak cevaplandırdı: "O, yalnız bir Allah'a ibadet etmeyi, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamayı emrediyor, atalarımızın taptığı putlara tapmaktan bizi men ediyor. Namaz kılmayı, doğru olmayı, fakirlere yardım etmeyi, haramlardan sakınmayı, ahde vefayı, emanete hıyanet etmemeyi, akrabayı ziyaret etmeyi emrediyor."

Ebu Süfyan bu konuda daha sonra şu itirafta bulunmuştur: "Vallahi Muhammed hakkında bana sorulanlar hususunda söyleyeceğim yalanı arkadaşlarımdan orada burada anlatmalarından korkmasaydım, muhakkak yalan söylerdim."

Herakleios, Peygamberimiz (s.a.s.) hakkındaki sorularına aldığı her cevaptan sonra, "Zaten peygamberler böyledir." diyordu. Mektup gönderen zatın son peygamber olduğuna kesin olarak inanmıştı.

Dihyetü'l-Kelbi (r.a.) Herakleios'un sözlerinden kalbinin İslamiyete iyice ısındığını görünce ümitlendi. Onu tekrar Müslüman olmaya davet etti. "Beni sana gönderen zat senden hayırlıdır. Sen benim sözlerimi alçak gönüllülükle dinle. Verilen öğüdü kabul et. Bunu yaparsan öğüdü anlarsın. Öğüt kabul etmezsen insaflı olmazsın." Sonra da, "Mesih İsa namaz kılar mıydı?" diye sordu. Hükümdar, "Evet" dedi, Dihye "Öyle ise ben seni, Mesih'in kendisi için namaz kılmış olduğu Allah'a imana davet ediyorum. Ben seni daha Mesih annesinden doğmadan önce gökleri ve yeri yaratıp idare etmekte olan Allah'a davet ediyorum. Ben seni, Musa'nın, ondan sonra da İsa'nın

geleceğini haber verip müjdelediği ümmi peygambere iman etmeye davet ediyorum. Şayet sen bu hususta bir şey biliyor ve dünya ve ahiret saadetini elde etmek istiyorsan onları hatırla. Aksi takdirde ahiret saadetin elinden gider. Dünyada da şirk ve inkâr karanlığı içinde kalırsın. Şunu da iyi bil ki, Rabbin olan Allah zalim ve diktatörleri helak edici ve nimetleri de değiştiricidir."

Herakleios Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hak peygamber olduğuna inanıyordu. Fakat saltanatının elinden çıkacağından korktuğu için bir türlü imanını açıklamıyordu. Bunu şu sözleriyle ifade etti: "Allah senin iyiliğini versin, Seni rahmetine erdirsin. Ben iyi biliyorum ki, senin yanından geldiğin kimse Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberdir. Zaten biz onun gelmesini bekleyip duruyorduk. Kitaplarımızda onun ismini ve vasıflarını yazılı bulmuştuk. Fakat ben hayatım hakkında Rumlardan endişe ediyorum. Eğer halkımdan emin olsaydım, her türlü güçlüğü katlanarak ona tabi olur hizmet ederdim. Sen şimdi en iyisi Başpatrik Dağatır'a git. O Hristiyan âlimlerinin büyüklerindendir. Onu da İslamiyete davet et."

Peygamberimiz (s.a.s.) esasında Başpatrik Dağatır'a da bir mektup yazmıştı. Kralın da tavsiyesi üzerine Dihye (r.a.) vakit geçirmeden onun yanına gitti. İslam Peygamberi (s.a.s.)'nin davet mektubunu takdim etti. Allah Rasülü (s.a.s.) mektubunda onu İslamiyete çağırıyor ve şöyle diyordu: "İman edenlere selam olsun. Şüphe yok ki, Meryem oğlu İsa, Allah'ın Meryem'e ilka eylediği pak ve temiz kelimesidir. Ben Allah'a, Allah tarafından bize indirilenlere, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a bunların torunlarına indirilenlere, Musa ve İsa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri katından verilenlere inanırım. Biz onlardan hiçbirini diğerinden ayrı tutmayız. Hepsinin peygamber olduğuna inanırız. Biz Allah'ın emirlerine boyun eğen Müslümanız. Selam doğru yola tabi olanlara olsun."

Büyük bir alim olan Dağatır elinde bulunan kitaplarından son peygamberin çıkacağını öğrenmiş, vasıflarını okumuştur. Mektubu okur okumaz, "Allah'a yemin ederim ki, senin efendin Allah'ın gönderdiği peygamberdir. Biz onun ismini ve vasıflarını biliyorduk," dedi ve hiçbir tereddüt göstermeden iman etti.

Başpatrik Dağatır bu görüşmeden sonra evine ka-

portre

pandı ve hiç dışarı çıkmaz oldu. Dihye (r.a.) de onu yalnız bırakmıyor, sık sık ziyaretine gidiyordu. Başpatrik o pazar, kilisedeki âyine iştirak etmedi. Bu arada halk başpatriklerindeki bu değişiklikten haberdar olmuştu. Kızgın ve bağınaz Rumlar onun evinin etrafını çevirdiler, hiddetle bağırarak patriklerinin kendilerine hitap etmesini istediler. Ama artık Dağatır onların din adamı değil, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bir ümmeti olmuştu ve onun yakın dostlarından Dihyetü'l-Kelbî (r.a.) ile belki de son konuşmalarını ve görüşmelerini yapmaktaydı. Dağatır bu arada Rasul-i Ekrem (s.a.s.)'e hitaben bir mektup yazdı ve Dihye'ye teslim etti ardında da "Bu mektubu al, efendimize git ve ona selamımı söyle. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna şahadet ettiğimi kendisine haber ver. Ben ona iman ettim, onu tasdik ettim ve ona tabi oldum. Fakat gördüğün gibi, bu adamlar bunu inkâr ediyorlar. Bu gördüklerini de aynen efendimize anlat."

Dağatır, Dihye (r.a.)'yi gönderdikten sonra, üstünde beyaz elbiseleri ve elinde asası ile halkın huzuruna çıktı. En küçük bir pervası yoktu. Belki öldürüleceğini, şehit olacağını biliyordu. Ama artık ehemmiyeti yoktu. Çünkü ahir zaman peygamberine ümmet olmuştu. Halka şöyle hitap etti:

"Ey Rum cemaati! Bize Ahmed Peygamberden bir mektup geldi. Bizi Allah'a imana davet ediyor. Ben şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Ahmed de onun kulu ve Rasulüdür." dedi. Halk duyduklarından öfkelenerek hep birlikte onun üzerine saldırdılar ve feci bir şekilde katlettiler. Bundan sonra Dihye (r.a.) tekrar hükümdarın yanına gitti. Durumu haber verdi. Hükümdar, "Ben sana hayatımız hakkında onlardan korkarız dememiş miydin? Yemin ederim ki, Dağatır onların yanında benden daha saygı değer biriydi" dedi. Sonra da birçok hediye vererek Dihye (r.a.)'yi geri gönderdi.

Dihyetü'l-Kelbî (r.a.) Medine'ye dönerken Cüzâm kabilesinin yurdundan geçerken Hismâ mevkiinde çapulcuların saldırısına uğradı. Saldırganlar yanında bulunan her şeyi aldılar. Dihye (r.a.) Medine'ye elleri boş bir şekilde girdi. Hemen Rasulüallah (s.a.s.)'in huzuruna çıktı. Olup bitenleri başından sonuna kadar nakletti. Rum hükümdarının mektubunu takdim etti. Peygamberimiz (s.a.s.) mektubu okudu. Sonra

da şöyle buyurdu: "O bir müddet daha saltanatta kalacaktır. Mektubum yanlarında bulunduğça onların saltanatı devam edecektir." Saltanatının devam etmesinin bu mektuba bağlı olduğunu hükümdar da anlamış, Rasulüallah (s.a.s.)'in mektubunu atlas bir ipeğe sarıp altından bir borunun içine koyup saklamıştı. Bu mektubun saklanması kendinden sonra gelenlere de vasiyet etmişti. Gerçekten de öyle oldu. Mektup kaybolduğunda bu hanedan saltanatı kaybetti.

Dihye b. Halife (r.a.)'nin başkanlık ettiği davet heyeti, dönüş yolunda soyulmuş, ancak bölgede yaşayan Müslümanlar Dihye'nin yardımına koşarak eşyalarını geri almışlardı. Medine'ye dönüşte durum Hz. Peygamber (s.a.s.)'e anlatılınca, Allah Rasulü (s.a.s.) elçisine saldıranları cezalandırmak amacıyla Zeyd b. Harise (r.a.) kumandasında Cüzâmlılar'a karşı bir askerî birlik sevk edildi.

Siyer kaynaklarında vahyin geliş şekillerinden bahsedilirken vahiy meleği Cebrail (a.s.)'in Dihye (r.a.) suretine girerek Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahiy getirdiği ve ashaptan birçoğunun onu Dihye (r.a.) zannettiği hususu zikredilir. Nitekim bir gün Cebrail aleyhisselam, Dihye (r.a.) suretinde Mescid-i Nebi'ye, Rasulüallah (s.a.s.) efendimizin yanına geldi. Bu sırada daha çocuk yaşta olan Hz. Hasan (r.a.) ile Hz. Hüseyin (r.a.) de mescidde oynuyorlardı. Cebrail aleyhisselamı Dihye (r.a.) zannedip, hemen ona doğru koştular ve ceplerine ellerini sokup, bir şeyler aramaya başladılar. Rasulüallah (s.a.s.) buyurdu ki: "Ey kardeşim Cebrail! Sen benim bu torunlarımı edepsiz zannetme! Onlar seni Dihye sandılar. Dihye ne zaman gelse hediye getirirdi. Bunlar da hediyelerini alırlardı. Bunları öyle alıştırdı."

Müslümanlığından önce olduğu gibi Dihye (r.a.)'nin Hz. Peygamber (s.a.s.)'den sonraki hayatı hakkında kesin bilgi yoktur. Ancak kaynaklarda onun Suriye seferlerine katıldığı, bu sırada Yermük Savaşı'nda kumandan olarak görev yaptığı, Suriye'nin fethinden sonra Şam'ın Mizze semtine yerleştiği ve orada vefat ettiği rivayet edilir. Kaynaklarda ölüm tarihi de verilmemiş, sadece Muaviye devrine kadar yaşadığı belirtilmiştir. Bundan hareketle onun 50 (670) yılı dolaylarında Şam'da vefat ettiği ileri sürülür.

Yeni
yayınlarımız

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

"Ey Rabbimiz!
Eşlerimizi ve çocuklarımızı
bize gözyaşdınılığı kıl ve bizi de Allah'a karşı
gelmekten sakınanlara önder eyle."

(Furkan, 74)

FIYATI: 2,50 TL